

ГОРАН СТОЙКОВСКИ

**ГОЛЯМАТА ПРОМЯНА НА
МАКЕДОНСКАТА РЕПУБЛИКА**

ТОМ I

доц. д-р. Ангелина Марковска, рецензент

ГОЛЯМАТА ПРОМЯНА НА МАКЕДОНСКАТА РЕПУБЛИКА ®

© доц. д-р. Горан Стойковски, автор, 2021

THE BIG CHANGE OF THE MACEDONIAN REPUBLIC ®

© ass. prof. Goran Stoykovski PhD, author, 2021

ISBN 978-619-202-683-7

СЪДЪРЖАНИЕ

ПРЕДГОВОР	5
------------------------	----------

ЧАСТ I

МАКЕДОНСКИЯТ ЕТНИЧЕСКИ КОНФЛИКТ И РАМКОВИЯТ ДОГОВОР.

НОВИЯТ ПРАВНО-ПОЛИТИЧЕСКИ ПОРЯДЪК

УВОД	8
-------------------	----------

ГЛАВА ПЪРВА: ОБЩИ ПОЛОЖЕНИЯ, ХАРАКТЕРИСТИКИ И ИЗХОДНИ ПОЗИЦИИ.....13

1. ИСТОРИЯ, ВЪНШНОПОЛИТИЧЕСКА АКТИВНОСТ И ПОЗИЦИИ В МЕЖДУНАРОДНИТЕ ОТНОШЕНИЯ.....	13
2. ВЪТРЕШНОПОЛИТИЧЕСКО СЪСТОЯНИЕ: ЕТНИЧЕСКИ СЪСТАВ И ПРЕДПОСТАВКИ ЗА ВЪЗНИКВАНЕ НА КРИЗАТА.....	27

ГЛАВА ВТОРА: КРИЗАТА: ВОЕННА ЕСКАЛАЦИЯ НА ЕТНИЧЕСКИЯ КОНФЛИКТ. ПРЕДИСТОРИЯ НА СПОРАЗУМЕНИЕТО.....31

ГЛАВА ТРЕТА: РАМКОВИЯТ ДОГОВОР. АНАЛИЗ НА РАМКОВИЯ ДОКУМЕНТ.....38

1. УВОДНИ БЕЛЕЖИ И ОБЩИ ХАРАКТЕРИСТИКИ.....	38
2. АНАЛИЗ НА СЪДЪРЖАНИЕТО НА АНЕКСИТЕ КЪМ ДОГОВОРА.....	41
3. СИНТЕЗЪТ МЕЖДУ УЕСТМИНСТЕРСКИ МОДЕЛ/КОНСЕНСУАЛНА ДЕМОКРАЦИЯ Е РАВЕН НА "НОВИЯТ МАКЕДОНСКИ ПОЛИТИЧЕСКИ МОДЕЛ". ТЕНДЕНЦИИ НА ПРЕХОД ОТ МАЖОРИТАРНА КЪМ КОНСОЦИЯТИВНА ДЕМОКРАЦИЯ.....	55

РЕЗЮМЕ	64
---------------------	-----------

БИБЛИОГРАФИЯ	66
---------------------------	-----------

ЧАСТ II**ПРОУЧВАНЕ СЛЕД РЕФЕРЕНДУМА В МАКЕДОНИЯ (2005)**

УВОД	70
ГЛАВА ПЪРВА: РЕФЕРЕНДУМ ЗА ТЕРИТОРИАЛНА ОРГАНИЗАЦИЯ НА МЕСТНОТО САМОУПРАВЛЕНИЕ В РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЯ.....	71
1. ПРЕДИСТОРИЯ НА ПРОБЛЕМА.....	71
2. ОПИСАНИЕ НА ПРОБЛЕМА. ПРИЧИНА ЗА РЕФЕРЕНДУМА.....	73
2. РЕФЕРЕНДУМЪТ: УЧАСТНИЦИ, ДЕЙНОСТИ, ОПЦИИ И РЕЗУЛТАТИ.....	39
3. РЕЗУЛТАТИ.....	78
4. ЗАКЛЮЧЕНИЕ.....	81
ГЛАВА ВТОРА: СЪСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ НА ПОЛИТИЧЕСКИТЕ ПАРТИИ, ДВИЖЕНИЯ, АСОЦИАЦИИ И ИНСТИТУЦИИ. ОБЩЕСТВОТО И ПОЛИТИЧЕСКИЯТ РЕЖИМ.....	86
1. ПОЛИТИЧЕСКИ ПАРТИИ.....	86
2. ДРУГИ СУБЕКТИ.....	92
3. ДЕМОКРАЦИЯ	95
4. ПОЛИТИЧЕСКИ АСПЕКТИ.....	95
5. ИКОНОМИЧЕСКИ АСПЕКТИ.....	96
6. ОБЩЕСТВО.....	96
ГЛАВА ТРЕТА: ФИНАЛНИ ИЗВОДИ.....	99

ЧАСТ III**ЕВРОПЕЙСКА И ТРАНСАТЛАНТИЧЕСКА ИНТЕГРАЦИЯ ИЛИ ПЪТ КЪМ ИЗОЛАЦИЯ
(ПРЕДСРОЧНИ ПАРЛАМЕНТАРНИ ИЗБОРИ В РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЯ – 2008)**

ПАСПОРТ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО.....	104
ГЛАВА ПЪРВА: ОСНОВНИ ИЗВОДИ.....	105
ГЛАВА ВТОРА: ПРЕГЛЕД НА НАЙ-ВАЖНИТЕ СЪБИТИЯ И АНАЛИЗ НА КОНТЕКСТА.....	108
1. ХРОНОЛОГИЯ НА СЪБИТИЯТА.....	108
2. КОНТЕКСТЪТ.....	110
ГЛАВА ТРЕТА: АНАЛИЗ НА ПОЛИТИЧЕСКАТА СИТУАЦИЯ СЛЕД ИЗБОРИТЕ	118
1. ПРОБЛЕМИТЕ И ВЪЗМОЖНИТЕ НАЧИНИ ЗА ТЯХНО РЕШАВАНЕ.....	118
2. ПРИЧИНИТЕ ЗА ПОБЕДАТА И ЗАГУБАТА.....	122
3. В ЗАКЛЮЧЕНИЕ.....	126
ГЛАВА ЧЕТВЪРТА: ПРЕГЛЕД НА СИТУАЦИЯТА В МЕДИЙНОТО ПРОСТРАНСТВО	127
ГЛАВА ПЕТТА: АНАЛИЗ НА ПОЛИТИЧЕСКАТА СИТУАЦИЯ ПРЕДИ ИЗБОРИТЕ	129
1. ПЛАТФОРМИТЕ И ИДЕОЛОГИИТЕ, ДЕБАТИТЕ И ПОЛЕМИКИТЕ (СБЛЪСЪЦИТЕ).....	129
2. ПАРТИИ НА ИДЕОЛОГИИ ИЛИ ПАРТИИ НА ЕТНОКУЛТУРНИТЕ ОБЩЕСТВА.....	135
3. СЯНКАТА НА ВЕЛИКА АЛБАНИЯ.....	136
ГЛАВА ШЕСТА: РЕЗУЛТАТИТЕ	141
1. ОБЩА ИНФОРМАЦИЯ.....	141
2. ИНФОРМАЦИЯ ЗА ИЗБИРАТЕЛНИЯ ПРОЦЕС.....	142
ЗАКЛЮЧЕНИЕ.....	144
ПРИЛОЖЕНИЯ.....	146
БЕЛЕЖКИ ЗА АВТОРА.....	153

ПРЕДГОВОР

Първият том на настоящата монография анализира началото на голямата промяна която и понастоящем преобразява македонското общество и държава.

Монографията обхваща три отделни проучвания които анализират три последователни периода, в които се случиха три ключови събития, и с които всъщност започна голямата промяна.

Първата голяма промяна която постави началото на постепенната трансформация на характера – на установената през 1944 г. македонска Република – се случи през 2001 година. След тази фундаментална промяна последваха още няколко такива крупни промени. Тази първата обаче, беше определяща и на практика беше увод в голямата трансформация която продължава и понастоящем.

Второто събитие – референдумът за ново административно деление и местни избори през 2005 година – представляваше логично продължение на започналият процес.

Предсрочните парламентарни избори проведени през 2008 година, бе третото събитие което окончателно въведе македонската република в нова ера на крупни промени които последваха в третото десетилетие на 21-ви век.

Тези три анализа – въпреки че са писан преди 20, 16 и 13 години, съответно – са напълно актуални и понастоящем към 2021 г. Анализите са писани тогава: през 2001 и 2002 година, през 2005 и 2008 година, съответно. Поради тази причина в текста навсякъде са използвани названия, понятия и термини които са били в употреба през тези години.

По-голяма част от текста до сега не е била публикувана. Анализът като цяло се представя на читателя така както е бил написан тогава: в съдбоносните за Македония 2001, 2002, 2005 и 2008 година.

ЧАСТ I

МАКЕДОНСКИЯТ ЕТНИЧЕСКИ КОНФЛИКТ И РАМКОВИЯТ ДОГОВОР НОВИЯТ ПРАВНО-ПОЛИТИЧЕСКИ ПОРЯДЪК

МАКЕДОНСКИЯТ ЕТНИЧЕСКИ КОНФЛИКТ И РАМКОВИЯТ ДОГОВОР.
НОВИЯТ ПРАВНО-ПОЛИТИЧЕСКИ ПОРЯДЪК ®

© доц. д-р. Горан Стойковски, автор, 2021

THE MACEDONIAN ETHNIC CONFLICT AND THE FRAMEWORK
CONVENTION: THE NEW LEGAL AND POLITICAL ORDER ®

© ass. prof. Goran Stoykovski PhD, author, 2021

УВОД

Точно в момента в който политическият елит на етническите македонци като цяло, поради невнимание, неединство, неоправдана летаргичност и заблуда помисли че междуетническите отношения са удовлетворяващо уредени – избухна жесток въоръжен конфликт между силите за сигурност на Република Македония и въоръжените албански групи на т.н. АНО. Сблъсъкът избухна през февруари/март 2001 год. и в последствие ескалира в истинска война. Конфликтът дефинитивно засвидетелства и потвърди че в обществото латентно и прикрито са тлеели остри междуетнически антагонизми които кулминираха в кървава седем месечна борба. В резултат на пропуснатите шансове и възможност конфликтът да бъде осуетен, превантивно туширан и предотвратен – стигна се до мирни преговори в Охрид, а постигнатите споразумения от тези преговори бяха одбелезани в политически Рамков договор. Именно този документ както и последиците по политическата система на Р. Македония настъпили в резултат на неговото прилагане, представляват централната тема която ще анализираме в настоящото съчинение.

Написването на този анализ не беше еднократен акт, тъй като той е продукт на упорита работа повече от една година и в него са инкорпорирани фрагменти от много разработки правени през този период. Идеите, мненията и оценките заложили в настоящият текст бяха осмислени в хода на анализите на конфликтната ситуация, която наблюдавах и изследвах от самото ѝ начало. Част от тях публично презентирах в някои от медиите в Р. Македония. Част от направените тогава оценки и изводи съвпаднаха и с мненията на някои от експертите – наблюдатели на обществено-политическия живот на Р. Македония.

Още от самото начало на въоръжените действия и постепенната ескалация на кризата, бях убеден че тя можеше да бъде избегната. Какво имам предвид. Да се мисли че е възможно пренабрежително отношение към недвусмислено ясните предупреждаващи сигнали относно конфликтни междуетнически отношения – е незряло политическо мислене. Особено в случаите когато предупрежденията идват както от вън така и от вътре, в продължение на десет години. Те трябваше

да бъдат взети пред вид като опасна и сериозна заплаха по мира, сигурността и стабилността на държавата. Вярно е че етическите македонци и техния политически елит се опитаха да решат проблема чрез оределена политическа практика която обаче се оказа неадекватна за премахване на напреженията и удовлетворяване на аспирациите.

Конфликтът в Р. Македония е в директна връзка с процесите на дезинтеграцията на бившата СФРЮ и в този смисъл загубата на множество права, концесии и особено статута на Косово който то имаше във федерацията. С конституционите решения от 1974 год. в голяма степен интересите на албанците от този регион бяха удовлетворени въпреки че специалния статут се отнасяше само за Косово като автономна покраина, без да бъдат обхванати по този начин и останалите – в западна Македония, южна Сърбия и Черна Гора. С конституирането на Р. Македония като независима държава трябваше да се обърне специално внимание на етническите проблеми, зачитане на волята и мнението на малцинствата включително силни контролни механизми за защита на човешки права а можеби и специален статут за отделни групи и области (особено за тези кадето компактното и хомогенно малцинство представлява значимо мнозинство).

Още от самото начало на независимостта на македонската държава и чак до избухването на кризата албанският субект като цяло, представляващ 22,9 % от общия брой на населението, категорично отхвърляше както Конституцията така и изграждащия се политически модел, като неприемлив за тях тъй като не бил по “тяхната мярка”. За съжаление поголямата част от техните максималистични искания бяха дияметрално противопоставени на модела “унитарна държава – нация”, какъвто македонците предпочитаха. Дияметрално противопоставящите се концепции до подписването на Охридския договор – не намериха компромисна пресечна точка.

Що се отнася до мненията и оценките на международните фактори съвсем на кратко ще маркирам един важен от днешна гледна точка момент, а случил се в далечната 1991 год.

През 1991 год. настъпи периодът когато югославската криза, и в този контекст македонската независимост, беше поставена на дневния ред в европейските институции. Тогавашната Европейска общност опитвайки се да намери “квадратурата на югославския кръг” реши да организира мирна конференция за разпадащата се Югославия. Конференцията се осъществи в Хага на 7/септември/ 1991 год., в която на ред с делегациите (водени от президенти) от югославските републики, дейно участие взе и делегацията на Р. Македония, водена от тогавашния президент Киро Глигоров. Председателстващ конференцията бе Лорд Карингтън. В хода на работата на форума Лорд Карингтън след консултации с водещите международни фактори: държави членки на ЕО, други европейски държави, САЩ и НАТО, предложил проекто-документ за бъдещо уреждане на Югославия или републиките произлизащи от федерацията. На втора страница от документа съдържаща препоръки по отношение правата на малцинствата, в частта за Р. Македония, било подчертано че те могат да имат специален статут-автономия или общините кадето има преобладаващо албанско или някое друго малцинство, то те биха могли да функционират като кантони. В последствие конференцията бе суспендирана и се провали.

Разграничавайки се от етноцентризма, пристрасия и предварително формулирани възгледи, настоящият анализ има амбицията да бъде обективен. До голяма степен тук са обхванати безспорни факти, които възникнаха и се появиха в политическия процес, който се осъществява и протича в Р. Македония. Това съчинение обработи един фрагмент от този процес в който за съжаление се случи въоръжен конфликт, реализирал се в 2001 год. Наблюдавайки събитията разиграли се между февруари/2001 год. и март/2002 год. можем да констатираме 2 генерални явления :

- С кризата, подписването на Рамковия договор и промяната на Конституцията се отвори нова страница в историята на Р. Македония. С това тя пое изключително тежката задача да формулира и изгради един посъвършен нов модел на междуетническо съжителство, в единна обща държава на всички нейни граждани и то в изключително бурни и тежки

времена за целия Балкански регион. Въпреки препятствията тя продължава да се стреми да осъществи главните си цели: интеграция в ЕС и НАТО.

- В Р. Македония започва да се изгражда нов конституционен, правно-политически и институционен порядак, в голяма степен различаващ се от предишния.

Кризата, Рамковия договор и новата Конституция имплицираха нов политически модел съдържащ в себе си нови процедури за вземане решения, нови институции и нови правомощия на отделни органи и субекти. Според преобладаващото мнение този нов модел всъщност е консенсуална демокрация, с цел придвижване от унитарна към бинационална държава. Етническите македонци се опасяват че с новите конституционни решения на Р. Македония ѝ предстои федерализация и в крайна сметка разпадане на съставните ѝ части. С настоящия анализ ние ще проучим и ще покажем до колко новите решения ще доведът до приближаване/отдалечаване от идеалния теоретичен тип консенсуална демокрация.

Целите на настоящия анализ могат да бъдат открити в две направления. Първото направление е запознаване с македонския опит и практика в организиране и институционализиране на мултикултурно и мултиетническо общество. Още повече, че в научната литература както в Р. Македония така и в България относно “македонския случай” съществува известна празнота. Ето защо за мен беше предизвикателство да изследвам проблем, който е слабо разработен в двете държави. Смятам, че със своето изследване на поставения проблем мога да бъда полезен на интересуващите се от темата.

Второто направление е да допринеса за изтъкване предимствата както и слабостите от въвеждането и съществуването на такива нови институции и чрез своя скромнен научен принос да спомогна за полекото им въвеждане в институционалния ред в Р. Македония.

Аз не твърдя, че новият модел е най-добър или най-подходящ за Р. Македония, а просто, че има аспекти в които той би могъл да бъде полезен за относително успешно организиране на комплексното македонско общество.

Основните изследователски методи, които използвам в работата си са :

- 1.Изследване на автентични документи (Конституции, Рамковият договор) и анализ на научна литература включително вестници и списания излезли по времето на кризата в периода февруари/2001 год. –март/2002 год.
- 2.Класически сравнителен метод при анализ на теоретичните модели Уестминстерска демокрация/Консенсуална демокрация като идеални типове модели, изработени и поставени от А. Лийпхард.
- 3.Като спомагателни методи ми послужиха наблюденията на случващото се на терена, които осъществих по време на кризата в самата Р. Македония.

Понятия и термини които най-често ще бъдат споменавани и с които ще оперираме тук са: македонските сили за сигурност и АНО, като две страни в конфликта. Под първото подразбирам полицията и специалните части на Министерството на вътрешните работи (МВР) както и регулярните единици на Армията на Р. Македония (АРМ). Под структурите на Армията за национално освобождение (АНО) подразбираме въоръжени албански групи предприели герилска война за осъществяване на политически цели – така както е записано в Рамковия договор. Самият Рамков договор е политически документ представляващ споразумение между лидерите на основните политически партии на македонците и албанците в Р. Македония. Документът е договорен в Охрид а подписан в Скопје на 13/08/2001 год.

При споменаване името на държавата ние ще избягваме наименованието FYROM под което тя е приета за членка на ООН, понеже е неприемливо и обидно за македонците. Същото се отнася и за “Македония” тъй като това е географско-териториално понятие с по-широк смисъл и евентуално би могло да означава териториални претенции. За наши нужди ние ще се придържаме до конституционното име на държавата – Република Македония.

ГЛАВА ПЪРВА: ОБЩИ ПОЛОЖЕНИЯ, ХАРАКТЕРИСТИКИ И ИЗХОДНИ ПОЗИЦИИ

1. История, външнополитическа активност и позиции в международните отношения

Идеите и стремежите за създаване независима македонска държава датират от периода след Берлинския конгрес в 1878 г. Реализацията на проекта преминава през много етапи в дълъг и мъчителен процес. За първи път идеята получава някаква форма на 2 август 1944 г. на заседанието на АСНОМ¹, когато СР Македония се конституира като федерална единица в СФРЮ. Едва през 1991 г. държавата получава реални измерения на международна правно-политическа субектност. Въз основа на резултатите от проведения всеобщ референдум на 8 септември 1991 г. Парламентарното събрание, на 17 ноември същата година приема първата Конституция на независима и суверенна Р. Македония. И този етап от най-новата история на една от най-младите държави в региона не преминава без проблеми и усложнения. Комплексът от проблеми, с които се сблъсква младата държава са както от външнополитическо така и от вътрешно политическо естество. Стъпвайки на сцената на международните отношения, Р. Македония намира едно силно противопоставяне от страна на съседна Р. Гърция относно признаването на независимостта на държавата. Изтъквайки своя аргумент, че името “Македония” предполага териториални претенции към северната провинция на Гърция, тя за дълго време блокира правно-политическата субектност на Р. Македония. Спорът около името попречи на Р. Македония при възстановяване дипломатически отношения със страните членки на ЕС и други държави от световното общество, а от там и интеграцията на държавата в различни международни организации. Влиянието на Гърция и противоречивите интереси на западноевропейските държави предопределят усложнения процес на признаване на Македония и политиката на

¹ Антифашистко Събрание за народно освобождение на Македония, проведено в манастира Прохор Пчински.

международните фактори спрямо нея. Поради дълго нерегламентирания международен статут, Р. Македония не съществува като суверенна държава и няма достъп до помощите на Световната банка, на Международния валутен фонд и на всички световни асоциации, организации и съюзи. Фактическото и пълното отделяне на Р. Македония от Югославската федеративна държава получава своя окончателен завършек едва през февруари 2001 г. със спогодбата между Скопие и Белград за маркиране на междудържавната граница. И този процес е дълъг, но протича по сценарий, различен от реализирания в другите републики. Избегнат е военният конфликт. Републиката не понася разрушенията на един военен сблъсък. Наложено е ембарго обаче спрямо Сърбия и Черна гора (от страна на Съвета за сигурност на ООН)² намира свое отражение върху икономиката на страната. Разрушителния ефект от един военен сблъсък, при нея е заменен с икономическо падение и стопански колапс. На свой ред и Р. Гърция индивидуално налага икономическо ембарго спрямо Р. Македония затваряйки по този начин достъп до Солунското пристанище. Притеснена в своевидно “менгеме” държавата предприема специфични активности в две направления. Първото направление е в посоката “север”, т.е. държавно, организирано контрабандно нарушение на ембаргото срещу СРЮ - с цел спасяване на що-годе работещи икономически и стопански субекти. Второто направление е по посоката “изток” - използвайки пристанищата Бургас и Варна като алтернатива на солунското и по същото време ползвайки територията на Р. България като пътна трансферзала в комуникациите със Западна Европа.

След признаването на независимостта от страна на Р. България и Руската Федерация, Р. Македония предприема широка дипломатическа акция за международно признаване. Високо оценявайки силните позиции на САЩ в международните отношения, македонското правителство се стреми към засилване на връзките с тази държава. Утвърждаването на суверенитета на Македонската държава е в зависимост от позицията на САЩ. Държавният

² С резолюцията №787 от 06.XI.1992 г. Съвета за сигурност на ООН налага международно енергийно и икономическо ембарго срещу Сърбия и Черния Гора. Изоляцията се охранява от силите на НАТО и ЗЕС с флотите разположени в Адриатическо море.

департамент категорично отстоява уверението си за ненакърнимост на границите на Р. Македония. Вашингтон подкрепя последователните усилия на страната в осъществяване на мирен курс към независимост. Правителството на САЩ възприема новата държава като модел за стабилност в много неспокоен район и подкрепя младата държава. Тази подкрепа се изразява най-вече в сферата на сигурността, легитимиране на политическия елит, държавното управление, финансово подпомагане, политическа ангажираност, включително и гаранции за териториалния интегритет на Р. Македония. Подкрепата на САЩ продължава и във външнополитическата активност на Р. Македония, тъй като Вашингтон се явява в ролята на арбитър в нейните отношения със съседните страни, като изисква от Скопие конструктивно поведение по всички двустранни и многостранни въпроси. През този период САЩ посредничи и при изграждането на вътрешнополитическата стабилност особено в сферата на междуетническите отношения - специално между етническите македонци и етнически албанци. Вашингтон насърчава двете общности в намирането на компромисни решения относно правата на малцинствата, т.е. те да се решават в рамките на Конституцията и в системата на институциите чрез разумен демократичен диалог.

И на военен план САЩ също така оказаха значима подкрепа на младата държава. Тя ясно проличава в изявленията на политическите ръководители във Вашингтон, дадени по различни поводи, на различниместа и в различни времеви периоди. На срещата на външните министри на държавите членки на НАТО, проведена през юни 1993 г. в Атина, а по повод настаняването на американските войници (със съгласие на ООН и по искане на македонското правителство), държавният секретар Уорън Кристофър категорично отстоява позицията на Вашингтон, че “американските части ще действат възпиращо срещу всеки, който се опита да застраши Република Македония”. Подобни са и изявленията на военния министър Уилям Пери на срещата в Тирана на 1 април 1996 г. както и на ген. Джон Шаликашвили през 1995 г. в Скопие. Присъствието на американските войници в Р. Македония се възприема като възпиращ сигнал срещу всякакъв вид агресия, насочена срещу интегритета на страната. След комплектното изтегляне

на военната техника и оръдия от страна на югоармията, страната не разполага с необходимите военни средства за отбрана и защита. Тази липса на военни капацитети е попълнена чрез американския план за въоръжаване на македонската армия като републиката получава безвъзмездно бронетранспортъори, гаубици, камиони и джипове от арсеналите на американската армия и НАТО.

Що се отнася до самата Р. Македония обаче, действителното намерение на македонския политически и интелектуален елити не е чак до там реалното и истинско възприемане на ценностите, принципите и политическите практики на САЩ, колкото опита на Скопие чрез партньора си да подsigури така важната политическа и всякакъв друг вид подкрепа, от такъв мощен субект в международните отношения. Този симптом ще намери свое отражение във вътрешнополитическите измерения на страната.

Процесът на утвърждаването на Р. Македония като легитимен правно-политически субект на Международното право и актьор в международните отношения, протича и в рамките на про-европейската ориентация на страната. В това направление външната политика на Р. Македония среща определени затруднения. През този период проблематични и сложни са отношенията на релацията Р. Македония - ЕО (ЕС). И в двустранните отношения на страната както със страните членки на съюза така и с други европейски държави, се забелязват проблеми и трудности. Всъщност основното противоречие между ЕС-Р. Македония се дължи на противоречието Р. Гърция-Р. Македония. Енергичната и влиятелна гръцка дипломация успя да накара партньорите си от ЕС да пренебрегнат заключенията на комисията Бадинтер и на 15.01.1992 г. да признаят независимостта на Р. Словения и Р. Хърватска - без Македония.³ Въпреки колебанията в политическото взаимодействие на Македония с ЕС, страната запази европейският външнополитически приоритет, като преференциално място бе запазено за връзките със световния лидер - САЩ. Два месеца по-късно и САЩ, зачитайки интересите на партньора си от НАТО - Гърция, последва примера на

³ Робер Бадинтер - френски конституционалист-експерт, назначен от ЕС да ръководи експертна комисия, която да проучи, оцени и даде препоръки относно Конституциите на републиките от СФРЮ желаещи независимост. Заключениета на комисията бяха, че Р. Словения и Р. Македония изпълняват условията за признаване на тяхната независимост.

ЕС, признавайки независимостта на Словения, Хърватска и Босна и Херцеговина, но не и за Македония. Развързката на оплетената ситуация започна с инициативата на Франция и чрез разработения план от три страни членки на ЕО и Съвета за сигурност, с който проблемът да бъде отнесен за разрешаване в ООН. Плана предвижда временно име на републиката - FYROM (прев. “Бивша Югославска Република Македония”). Под покровителството на страните членки на Съвета за сигурност на ООН, Общото събрание на 7-8 април 1993 г. потвърждава решението на СС и приема за своя членка “БЮРМ”. За първи път прецедентно в историята на ООН, се признава държава: без име и без знаме.⁴

С приемането на Р. Македония в ООН, се отвори процес за признаване на републиката от отделни държави. Позицията на страните членки на ЕО е променена и всяка от тях започва интензивно възстановяване на дипломатически и други междудържавни отношения. САЩ за кратко отлагат решението за признаването държавният суверенитет на Македония (9 февруари 1994 г.). Спорът с името остава и той се решава чрез двустранни преговори между Р. Македония и Р. Гърция, които се провеждат с посредничество на С. Ванс и лорд Оуен под егидата на ООН в Ню Йорк.

Отношенията с ЕС като цяло се уреждат договорно на 29 април 1997 г. с подписването на Спогодба за търговия и сътрудничество. Спогодбата урежда приоритетно икономически отношения. Значителното забавяне, в сравнение с други страни от Югоизточна Европа, има отрицателен ефект върху икономическото състояние на страната. Всъщност, през 90-те години Европейският съюз не се ангажира със значими инвестиции и проекти в македонското стопанство. Това задълбочава икономическата стагнация на страната, което на свой ред имплицира и политически усложнения. Единствената светла точка в това отношение е икономическите връзки на Р. Македония с Германия, с която е подписан договор за репрограмиране на македонския дълг към Германия от 174 млн. германски марки, който ще бъде изплатен за 15 год. с

⁴ По това време знамето на Р. Македония съдържа символа на шестнадесетлъчево слънце - “звездата от Вергина”. Под натиска на Гърция “звездата” бе сменена с друг символ: осемлъчево стилизирано слънце. Освен това събранието на Р. Македония направи и първите поправки в Конституцията в член 3 и чл.39 отнасящи се “намеренията на страната за намесване във вътрешните работи на съседни държави”.

5 години гратисен период. Страната е изведена от списъка на групата страни с висока степен на риск. Въпреки това липсват сериозни и мащабни германски инвестиции.

Колкото и абсурдно да звучи, понастоящем интензивни икономически контакти се осъществяват с - Р. Гърция. След подписването на Временната спогодба за нормализиране на двустранните отношения⁵, Атина осъществява целенасочено и бързо мащабно икономическо проникване със специален интерес към енергийните ресурси както и в сферата на комуникациите. Гърция фокусира своите интереси към оста север-юг. За Скопие това е дискуссионен въпрос с определена значимост т. к. касае коридора №8.

Едва след тази нормализация на отношенията и Европейски съюз реши да регламентира своите отношения с Р. Македония, като на 9 април 2001 г. в Люксембург бе подписана Спогодбата за стабилизация и асоцииране. Македония стана придружна членка на ЕС. Това обаче, стана твърде късно. Етническият конфликт беше избухнал преди това събитие и получаваше тенденции на разразяване.

Проатлантическата ориентация на държавата се основава на базата на общ консенсус във вътрешнополитически план. Членството в НАТО, желанието на републиката да се присъедини към северноатлантическия алианс, се оценява като фактор за ограничаване на югоконflikта от една страна, и като дългосрочна гаранция по сигурността и стабилността на Р. Македония. В официална декларация, през януари 1994 г., страната декларира желание да се присъедини към "Партньорство за мир", което се разглежда като стъпка към пълноправно членство в НАТО. От 15.11.1995 г. Република Македония е 27-ми член на инициативата ПЗМ. Страната се стреми към паралелна интеграция: в ЕС и НАТО, и смята членството и в двете международни организации за еднакво важно. До подписването на Временната спогодба с Гърция през септември 1995 г., интегративните процеси относно евроатлантическото направление - са

⁵ Двустранните преговори с посредничество на Сайрус Ванс (особено след смъртта му) са изчерпали своите възможности. Върви се към изработване на компромисно решение - приемливо за двете страни.

блокирани. Поради това Р. Македония е последната държава от Югоизточна Европа, която започва диалог с НАТО.

По покана на македонското правителство, НАТО се ангажира в две специални мисии в страната, с цел да спомогне мирния процес, след подписването на Рамковия договор. В сряда на 22 август 2001 . Северноатлантическия съвет прие решението за разполагане на 3 500 войници в рамките на операцията “Необходима жътва”, която има за цел да прибере оръжието от доброволно разоръжаващи се албански бойци от АНО. След приключване на операцията, НАТО се ангажира във втората мироопазваща мисия - “Кихлибарени лисици”. Мисията има за цел да охранява наблюдателите на мирния процес, от ЕС и ОССЕ.

Русия има свои традиционни и специфични интереси в региона. В този контекст, след признаването на независимостта на македонската държава, през 1992 г., някакви по-интензивни двустранни взаимоотношения - не се забелязват. През 90-те години на ХХ столетие Русия играе крупна роля в регулирането на югоконфликта и има по-специални връзки с Р. Сърбия. Нейната ангажираност, е обусловена и от специфичните вътрешни политически и икономически предпоставки. От тези причини ангажирането на Русия с “македонския случай” е крайно намалена и почти отсъства. За сметка на това, Р. Македония по време на кризата през 2001 г., интензифицира контактите си с Украйна, особено на военен план, закупувайки от тази държава значителни количества оръжия.

С НР Китай, взаимоотношенията получиха скандални измерения след като Р. Македония призна независимостта на Р. Китай - Тайван. Дипломатическите отношения с Пекин бяха възстановени през 2001 г. след скъсване на отношенията с Тай-пе.

Р. България първа призна независимостта на новата държава на Балканите. Не след дълго между двете близки държави възникна спорен въпрос, т.е. - “езиков спор”. Решението на проблема бе намерено с подписването на компромисна декларация през февруари 1999 г. в София. Р. България има традиционни и специфични връзки с Р. Македония. София има важен положителен и

конструктивен принос на политически-дипломатически, икономически, културен и военен план, в процеса на изграждането на младата съседна държава.

Със СРЮ (Сърбия, Черна Гора, Косово), Р. Македония запази силните икономически и стопански връзки. Нерешеният спор между двете бивши югорепублики относно държавните граници, намери своя развръзка с подписването на спогодба за разграничаване между двете държави. Спогодбата бе подписана с новите власти (след режима на С. Милошевич) от Белград, на Срещата на държавните глави на страните от Югоизточна Европа, на 22 февруари 2001 г. в Скопие.

До избухването на кризата, с Р. Албания някои по-сериозни спорни въпроси, затрудняващи взаимната комуникация - не е имало. И по време на самата криза двете държави, Албания и Македония, запазиха в значима степен, умерения тон на комунициране във взаимоотношенията си.

От един друг аспект погледнато обаче, историята на Р. Албания както и политическите събития там, оказват съществено влияние и намират своя рефлексия в процесите протичащи в Р. Македония.

В началото на юни 1878 г. в хода на подготовката на Берлинския конгрес, в Призрен се събира на учредителна сесия Първата албанска лига, която да вземе отношение за бъдещето на албанското население на Балканите. На заседанието Абдула Фрашери пласира своя план за териториалния обхват на бъдещата албанска държава, която трябва да включва следните четири района: 1. Южна Албания с областите Епир и Янина; 2. Северна и Средна Албания - с областите Шкодра, Тирана и Елбасан; 3. Македония - с Дебър, Скопие, Гостивар, Прилеп, Велес, Битоля и Охрид; 4. Косово - с Печ, Джаковица, Призрен, Митровица, Прищина, Прешево, Нови Пазар.

В хода на историческия процес и след конституирането на независимата Албанска държава, тази концепция - не се реализира. Извън обхвата на границите, остават голям процент албанци, чийто брой днес възлиза към 3 085 000 души, живущи в границите на няколко съседни на Албания държави. Така че днес в Р. Албания живеят 3,5 млн. албанци или 98% от населението; в международния протекторат Косово - 1,9 млн. или 95%; в Р. Македония 443 000

или 22,9% (в действителност са повече); в Черна гора - 55 000 или 7%; в Сърбия - 80 000 или 1%; в Гърция - 50 000 или 0,5% плюс 400 000 емигранти от Албания. Характерно за всички тях е "силната солидарност". Такава дисперзираност се превръща в постоянен извор на недоразумения и противоречия, в отношенията между Тирана и съседни на Албания държави.

Кризата на албанската държава случила се по време на управлението на правителството на Сали Бериша, предизвиква масов грабеж на оръжие и амуниции от казармите и военните подразделения на албанската армия. Това оръжие по-късно се досперзира по нелегални контрабандни канали в съседни държави и свършва в ръцете на цивилното население.

Днес съвременната платформа за решаване на "албанският национален въпрос" се синтезира в думите на Паскал Мило от албанската Социалистическа партия: че за Косово се предвижда "неутрална, независима република до унификацията ѝ с Албания. Що се отнася до "албанският въпрос в Македония" - те трябва да получат статус на държавотворен народ с оглед на факта че "те живеят на техните етнически земи" и с оглед тяхната численост. Териториалните решения трябва да се търсят в рамките на федерация или конфедерация от швейцарски тип/или политическа и териториална автономия на албанците от Р. Македония.

Този сложен и проблематичен външнополитически комплекс, направи свое дестабилизиращо въздействие върху вътрешнополитическите съотношения на страната. Във външнополитически план деструктивно влияние оказва: а) забавянето на нейното международно признаване; б) икономическите санкции срещу СРЮ; в) нерешеният проблем с границата със СРЮ; г) кризата в Р. Албания; д) кризата в Косово. Вътрешнополитическото измерение на проблемите се разкрива в: а) трудното и бавно осъществяване на прехода от тоталитарно към демократично общество; б) крайно нестабилните междуетнически отношения, които прерастват в конфликтогенни фактори; в) слабата икономика и нискоефективното стопанство.

Лишен от управленски и държавнически опит, политическият елит на Р. Македония като цяло трудно посреща и третира тези проблеми. Липсата на държавностни традиции и в този контекст наличието на слаби институции - не можаха да амортизират натиска идващ от такива тежки проблеми. В резултат на такова състояние, през 2001 г. избухна етнически конфликт. За пореден път, пред очите ни се разигра поредната “македонска кървава драма”. Тъжна и нещастна съдба сполетя Македония.

2. Вътрешнополитическо състояние: етнически състав и предпоставки за възникване на кризата

В сравнение със заобикалящите я държави, както и в целия балкански регион, Р. Македония е една от най-дебалансираните държави - в етническо отношение. Етническата хетерогенност (както и езикова и религиозна) са главните белези на македонското общество. Индексът определящ хетерогенността, който традиционно се счита за гранична точка в смисъла хомогенност/хетерогенност е 80%, в полза на мажоритарния етнос. В случая с Р. Македония, този дял от общия брой на населението е 66,32% в полза на етническите македонци.

До обявяването на независимостта на Р. Македония през септември/ноември 1991 г., демографските проучвания бяха реализирани под контрол на Белград, и бяха подчинени на стратегията за третиране на етническите малцинства, с оглед на вътрешните административни граници на СФРЮ. След осамостояването, държавата възстанови собствена система за преброяване на населението. И тези “банални” статистически операции не минаха рутинно и лесно. Политическите фактори на етническите албанци, както и цялата етническа общност, бойкотираха преброяванията проведени през 1991 - 1992 г. Следователно оспориха данните произлезли от преброяванията. Главната причина за бойкота е, че в комисиите по преброяването не са включвани представители на етническите албански партии. Едва с преброяването през

1994 г., проведено под егидата на ЕС и ОССЕ, се получиха релевантни данни относно числеността на населението.

Фиг. 1., Етнически състав на населението в Р. Македония според преброяванията

Година	1953	1961	1971	1981	1991	1994
Общо	1 304 514	1 406 003	1 647 308	1 909 136	2 033 964	2 106 664
Македонци	860 699 65,98%	1 000 854 71,18%	1 142 375 69,35%	1 279 323 67,01%	1 328 187 65,30%	1 401 389 66,52%
Албанци	162 524 12,46%	183 108 13,02%	279 871 16,99%	377 208 19,76%	441 987 21,73%	484 228 22,99%
Турци	203 938 15,63%	131 481 9,35%	108 552 6,59%	86 591 4,54%	77 080 3,79%	82 976 3,94%
Роми	20 462	20 606	24 505	43 125	52 103	47 363
Власи	8 668	8 046	7 190	6 384	7 764	8 730
Сърби	35 112	42 728	46 465	44 468	42 775	40 972
Други	13 111	19 180	38 350	72 037	84 068	41 006

Източник: "Ние", София, април, 1998 г.

Данните от преброяванията ясно сочат че Р. Македония е с 14% под критичната точка, определяща хомогенността на държавата. В рубриката "албанци", се забелязва нарастващата значимост на демографския фактор, дължащ се на високата раждаемост при тази общност. Освен това страната е с 34% малцинства, от които 31% мюсюлмани. Езиците на които говорят тези общности, са напълно различни от официалния език на държавата. За една страна с претенции за национална унитарна държава, тези проценти са изключително високи. Такива обстоятелства, особено динамично изменяща се демографска картина, обуславяща проблематични междуетнически отношения - не благоприятстват утвърждаването на национална държава.

В основата на всеки политически модел стоят един или повече конфликтни възела, водещи до обществено разслоение (т.н. "кливиджи"). В историята на Р. Македония отчетливо се забелязват поне пет такива разслояващи обществото линии. **Първият** от тях (етнически) е между една значима част от обществото (в случая албанската етническа общност), която се опитва да рedefинира Македония като бинационална/федерална държава, и втора (македонската етническа общност), която търси нейната идентичност в рамките на национална (на македонците) унитарна държава. **Вторият** конфликтен възел предизвикващ

разцеплението на обществото е религиозният. Той се заключава в противопоставянето между християни и мюсюлмани - “кливидж”, който е предпоставка за трагичен сблъсък между Ислям и Християнство. **Третият кливидж** води началото си от социалистическата индустриална революция и се реализира в противопоставянето между аграрният начин на производство и заетостта в индустрията. Докато етническите македонци предпочитаха работа в масовия социреластически завод, албанците предимно бяха заети в аграрната икономика и търговията. След рухването на план-икономиката, македонците се оказаха ниско способни да възприемат логиката и ценностите на пазарното стопанство, най-вече предприемачеството. Етническите албанци по-подготвено стъпиха в новонастаналата ситуация - най-вече в търговията, подsigурявайки по този начин по-високи доходи. **Четвъртото** противопоставяне е на идеологическа основа. Това разслоение се случва, вътре в самите общности. При етническите македонци противопоставянето върви по линиите: **а)** комунисти/антикомунисти; **б)** Македония като западна държава и втората линия, която търси нейната идентичност, най-често на руска или православна плоскост; **в)** През 90-те години актуално стана и противопоставянето на про-сръбска/про-българска ориентация.

У етническите албанци разслоението се движи в рамките на умерени/радикали, от една страна и комунисти/антикомунисти от друга. При тях противопоставянията са по-слабо изразени в сравнение с македонците. **Петият** и последен кливидж е културният. Той съдържа и включва повече компоненти, но ние ще маркираме само един от тях. Противоположностите тук се изразяват в типа семейство. При етническите албанци това е традиционното масово мюсюлманско семейство докато при македонците се очертава модернистичното “атомизирано” семейство, образувано от брачна двойка със средно две деца.

Съвкупността от тези традиционни разслоения в обществото, формира един крупен конфликтогенен фактор. Той оказва съществено влияние върху оформянето на партийната система, функционирането и стабилността на политическата система и сигурността на държавата като цяло. Липсата на пресечните и обединяващи точки при разслоенията, оставят политическата система в Р. Македония без естествени прегради пред нахлуването на радикални

формации, ерозиращи традиционните демократични ценности и принципите на политическо представителство. Липсва гражданско общество. Оформя се своеобразно структуриране на политическото пространство.

В зората на демокрацията и появата на политически плурализъм, след осамостояването на Р. Македония, наблюдава се една закономерност характерна за всички пост-комунистически общества, а най-вече за новите държави произлезли от бившата югофедерация. Политическото пространство се запълва с извънредно голям брой партии, организации и движения. Множество от тях са без сериозна партийна инфраструктура и без ясен идеологически профил и програма. От друга страна активизира се, за дълъг период, изява на различните видове национализъм. Изходно начало винаги е “онеправдаността” на дадена нация и стремежът да се поправят неpravдите, нанесени на тази нация от времето, обществото и историята. Радикализиращият национализъм съдържа силен деструктивен потенциал и е предпоставка за нови конфликти.

В Р. Македония по това време, отсъства традиционното структуриране на демократичното политическо пространство. Въпреки че новоформираните партии, сами се определят като “леви” и “десни”, общото за всички е техният етнически произход. Според влиянието в обществото, организираност и парламентарна значимост в Македонският партийен спектър се открояват четири големи партии. Две на етническите македонци и две на етническите албанци. ВМРО - ДПМНЕ (ВМРО - Демократична партия за македонско национално единство) е масова народна партия, в известна степен обединяваща националистическите елементи от обществото. Тя се извява като дясна партия, изповядваща християндемократическите ценности, като по същото време настоява да бъде считана и за консервативна. Партията счита, че е автентичен наследник на историческото ВМРО от 1893 г. Приоритетът в политическата й платформа е възраждане, защита и реализация на националните идеали.

Бившата комунистическа партия СКМ (Съюз на комунистите на Македония) се трансформира в СДСМ (Социал-демократически съюз на Македония). Партийното членство се състои от бивши партийни функционери и държавни ръководители от времето на комунизма. И в тази партия съществуват

проявите на национализъм, но в по-умерена и завоалирана форма. Всъщност, в партийната си програма, партията тактизира с обявяването на независимостта на Р. Македония и в началния период и съвсем за кратко е склонна към носталгия по СФРЮ. Не след дълго отхвърля идеята за спасяване на общата федерация. СДСМ държи до запазване на по-специални връзки с Белград. Партийният и интелектуалният елит на партията търси аргументите за идентификацията и утвърждаването на националната държава, обсебвайки миналото на съседните държави.

Липсата на изрична законова забрана за създаването на партии на етническа основа, направиха възможна регистрацията на Партията за демократичен просперитет (ПДП) и Народно демократичната партия (НДП), които претендират да бъдат изразители на волята и интересите на етническите албанци. На по-късен етап НДП и части от ПДП ще образуват Демократична партия на албанците (ДПА). При тях почти липсва делението ляво/дясно, а е заменено с “умерени” и “радикали”

Силно националистически обременени политики, на политическите представителства на двете общности, остро се сблъскват в сферата на политическият процес. Обособяват се две диаметрално противопоставящи се концепции, относно статута и правата на албанската етническа общност.

Стремежът за обособяване на албанците е изразен на най-високо политическо равнище. Етническите албанци оспорват конституционната форма на държавност на Р. Македония, санкционирана с Конституцията от 1991 г. Парламентарно представените албански партии бойкотират приемането на Основния закон. Те категорично отхвърлят статута на малцинство за етническите албанци. Не се съгласяват с формулата “държава на македонците” и се борят за получаване на статут на държавотворен народ от албанската общност. Исканията са за кантонизиране/федерализиране на републиката по етнически принцип. Като израз на остро несъгласие, през 1992 г. те провеждат свой референдум за автономна албанска република, наречена “Илирида”.

За македонския политически елит, идеята за федерализиране на държавата е деструктивна и този модел е неприемлив, защото влиза в противоречие с

доминиращата идея за изграждане на национална държава чрез утвърждаване на македонска държавност и нация. Те отстояват модела на унитарна национална държава с широки малцинствени права. Същевременно партиите на етническите македонци в хода на политическия процес, не са в състояние да сдържат проявите на оспорване на символите на националната държава от страна на албанците.

На фона на бушуващата юговойна (в Хърватска, Босна и Херцеговина) през този период с напреженията в Р. Македония се очертава още едно потенциално кризисно жарище. С цел предотвратяване избухването на още един конфликт - намесват се международни фактори, в лицето на ООН и САЩ.

В Р. Македония за първи път е приложена нова техника за ранно регулиране на конфликти - превантивна дипломатия. На 11 декември 1992 г. по инициатива на ген. сек. Бутрос Бутрос Гали, Съвета за сигурност с резолюцията 795, настанява в републиката международен военен континент под егидата на ООН (ЮНПРЕДЕП). Мисията на ЮНПРЕДЕП се справя успешно със своите задължения да осигури границите и да поддържа етнически мир в младата държава. След няколкократно продължаване на срока за престой на мисията, през 1999 г. силите се оттеглят в резултат на наложеното вето в СС на ООН, от страна на НР Китай - във връзка с "Тайванската афера".

САЩ се ангажира с поддържането на баланс в отношенията между албанците и македонците. Политиката на Вашингтон въздейства паралелно и върху двете страни, като поощрява политиката за разширяване на участието на представители на албанската етническа общност в институциите на властта и местното самоуправление, от една страна и съдейства за ограничаване на екстремистки прояви и максималистични искания на албанците в политическия план - от друга.

В такава ситуация се оформя своеобразен и специфичен "македонски политически модел". Този модел включва в себе два компонента: **1.** Гражданска конституция с разширени езикови права и с широко и грижливо очертани права за малцинствените групи; унитарен характер на държавата и запазване на статуквото с доминираща етническа група. **2.** Специфична политическа практика.

Моделът обаче, се възприема по различен начин. Етническите албанци считат, че той е **временно** решение т.к. не инкорпорира тяхната концепция: за две равностойни етнически групи и защитени малцинства. Политическите лидери на етническите македонци се съгласяват, че модела е временен, същевременно надявайки се, че той ще прерасне в постоянна категория и трайно решение.

Почти всички албанци нападаха преамбюла на Конституцията, в който се запази формулата, че: "... Македония е установена като национална държава на македонския народ, в която е осигурено пълно равенство за гражданите и постоянно съжителство с албанци, турци, власи, роми и други **националности**, живеещи в Република Македония."

Избегнато е наименованието "малцинство", а е възприета категорията "националност". Изтъквайки числеността⁶ като фактор определящ статута, албанците отхвърлят възможността да бъдат приравнени с другите малцинства. Всяко продължаване на статуквото се разглежда като нетолерантен израз на техния второкласен статус. В нормативната част от Конституцията, авторите са предвидили множество разширени малцинствени права по отношение на изразяване, запазване и развитие на тяхната идентичност и етнически особености. Езиковите права са регулирани с чл.7. При операционализацията на този член чрез закон, авторите фиксират критичната точка определяща мажоритарността на етноса в общините, като се спират на 20%. Като се взимат пред вид резултатите от преброяванията, този процент визира именно тях - албанците. Десет години след независимостта обаче, политическите елити не съумяха да приемат правилника за работата на парламента, с който да бъде регулирана употребата на албанския език в парламентарните дебати, както и закона за техния език във високото образование.

С цел да се използва специалният исторически момент за установяване на македонска държава, и да се предотврати вътрешен конфликт, основният принцип на "управлението на мнозинството" - в известен смисъл - бе изоставен. Всички правителства през 90-те години на XX столетие, бяха коалиционни. Тези

⁶ Оспорвайки резултатите от преброяванията, те постоянно "жонглират" с тяхната численост: от 500 000 до 800 000.

коалиции обаче, не са само междупартийни, а те са и междуетнически. В македонския политически процес този “обичай”, стана правило. Спецификата е, че етническите албанци в Република Македония са едновременно власт, опозиция и балансьор в институциите на властта и системата. След изборите в 1994 г., на които ВМРО - ДПМНЕ апстинира, единствената опозиция в парламента са албанските парии. Има етническа, а не политическа опозиция. Възникват междуетнически спазарявания. Като по правило във всички кабинети винаги има между 5 и 7 министри и още толкова зам.министри, етнически албанци. Във всички институции, структури на управлението и публичната администрация, се прилага принципа на “позитивната дискриминация”, в полза на най-мажоритарната малцинствена общност. Включително в съдебната система и в предприятията в държавна собственост. Чрез неформални междупартийни договаряния и обещания, и двамата президенти (Киро Глигоров и Борис Трайковски) получават гласовете на албанците на президентските избори, определящи тяхната победа.

Такива спазарявания станаха проблематични т.к. оказаха негативно въздействие върху ефективността на системата, и в крайна сметка резултираха с провала на политическите институции.

Македонският политически модел, заживял през 90-те години, към края на века, наистина се оказа временен. Двете общности не намериха компромисно и трайно решение, относно Конституцията, държавата и гражданството. Конфликтното отношение и възприятия, имащи емоционално и психическо измерение: чувства на недоверие, страх, презрение както и поддържането на известни стереотипи и предубеждения относно другата страна - не спряха. Противоположните позиции не се сближиха. Македонците си останаха с убеждението, че има само една Македония, само едно специално място и дом, където македонците могат да се чувстват самите те. С отделянето от бивша Югославия, македонците считат, че реализират своето право на самоопределение чрез създаване на своя национална държава. Малцинствата, в това число и етническите албанци, са реализирали това свое право на по-ранен етап, извън федерацията в независима и самостоятелна държава - Р. Албания. Даването на

албанците равен статус, на държавотворен народ, би хвърлило Р. Македония по пътя на федерализация, сецесия, фрагментаризиране и дезинтеграция на страната.

И албанците си останаха с убеждението, че не заслужават “унизителния” статус на малцинство, с оглед на тяхната численост, че са обезправени и са третирани като граждани от втори ред. Че са допринасящи за развитието на Р. Македония, а по същото време не са облагодетелствани и липсва пропорционалният възвръщаем ефект от техния принос. Повлияни от феномена, възникнал през 90-те години, за обособяване на “дублетни държави” успоредно със съществуването на “държави майки”, те не се отказаха от исканията си, поне за повече и разширени права.

Република Македония оплетена във вътрешнополитически противоречия и мрежа от конфликтногенни фактори, пълзящо върви по спиралата на политическо насилие и беззаконие и до заменянето на легитимния демократичен и институционален диалог с въоръжен конфликт. Националната унитарна македонска държава, в началото на XXI столетие е в криза и упадък.

ГЛАВА ВТОРА: КРИЗАТА: ВОЕННА ЕСКАЛАЦИЯ НА ЕТНИЧЕСКИЯ КОНФЛИКТ. ПРЕДИСТОРИЯ НА СПОРАЗУМЕНИЕТО

През втората половина на 90-те години от миналия век, антагонизмите в Република Македония не спират. Междуетническите напрежения пълзящо вървят по спиралата на изостряне и ескалация с въоръжен конфликт. Очакванията за нормализация на отношенията, след изборната победа и коалиция между ВМРО-ДПМНЕ с ДПА през 1998 г. – не се осъществяват. Известна релаксация се забелязва в междупартийно-коалиционните отношения, но не и на междуетническият план като цяло. Лекото “затишие пред буря” се дължи на неформалната подялба на сфери на влияние – по региони, ресори в правителството, в бизнеса. Продължава се със същата практика предприета и формулирана от предишните коалиционно управляващи – СДСМ и ПДП. И едните и другите избягват да поемат историческата отговорност, да пристъпят към мирна и институционална реформа на съществуващият правно-политически порядък, чрез поправки на Конституцията.

Конфликтът избухва през януари 2001 г., като цялата криза протича в три фази. **Първата фаза** започва на 22 януари, когато е атакуван полицейски участник в тетовското село Теарце, където е убит един полицаи на МВР, а трима са ранени. На 25 януари, за пръв път официално се явява нов субект в междуетническите отношения – АНО, като именно тази структура превзема отговорността за нападението. Въоръженият сблъсък се интензифицира след спогодбата между Р Македония и СРЮ за утвърждаването на границата между двете държави. Веднага след подписването на спогодбата на 22 февруари, АНО провъзгласява с. Танушевци, намиращо се на границата между Р Македония и съседно Косово, за територия под техен контрол. В същото село на 4 март в сблъсък с АНО убити са трима войници на АРМ. Драматичното влошаване на ситуацията, на 8 март се обсъжда в Съвета за сигурност на ООН, който с резолюция осъжда действията на АНО и препоръчва те да положат оръжието си. От този момент Силите за сигурност на Р Македония предприемат широка акция

за прочистване на терена в тетовските села и хълмовете на Шар планина. Сблъсъците са остри със значими жертви и на двете страни. В тази фаза от развитието на конфликта, международната общност в лицето на: ООН, ЕС, НАТО, САЩ, Русия и ОССЕ са единодушни и категорични в становището, че АНО е нелегитимен субект, който непременно трябва да спре с въоръжените действия. Тъй като АНО е структура, чието ядро е бившата УЧК от Косово, международната общност препоръчва те да се оттеглят обратно, докато местните жители албанци и граждани на Р Македония да бъдат амнистирани (Планът на Робърт Фроувик от ОССЕ). Същевременно легитимните политически субекти, представители на етническите македонци и албанци се задължават да започнат процеса на реформите на Конституцията.

Ако в първата фаза, АНО беше относително аморфна структура, обозначена като терористична организация, действаща върху платформа за освояване на територии, то във **втората фаза** от кризата, самата структура чрез комюнике №6 ясно формулира целите и позициите си. Според АНО действията се водят въз платформата за разширени човешки и политически права на албанците. Тя е военна организация структурирана на принципа на бойни формации – бригади, с еднолични униформи и емблеми, ръководени от командири. Цялата организация се подчинява на политическо ръководство с лидер Али Ахмети. Целта е да се промени статута на албанците в Р Македония чрез промяна на Конституцията и устройството на държавата.

По този начин организирана на 3 май, АНО започва нови военни действия, откривайки нов фронт на борба в района на Куманово, овладявайки селата Ваксинце, Лояне, Матейче и Слупчане. Въоръжените сблъсъци се интензифицират. Въоръжените сили на МВР вече не са в състояние да контролират ситуацията, с оглед на нарастващата масовост и бойна сила на АНО.

Конституцията на Р Македония не предвижда възможност армията да участва в разрешаването на вътрешно политически конфликти. Правителството не може да докаже, че нападението на Републиката е акт на агресия от Косово, тъй като в конфликта и структурите на АНО масово са включени и граждани на Македония. На 6 май кабинетът на Президента Борис Трайковски съобщава, че

според чл.124 от Конституцията, са налице обстоятелства за обявяване на военно положение. Международната общност отхвърля възможността македонските власти, да въведат военно положение и обявяване на тотална война. В Скопие пристигат генералния секретар на НАТО Джордж Робертсън, Върховният комисар за външна политика, сигурност и отбрана на ЕС Хавиер Солана, както и Крис Патън, с цел да съдействат за сформирание на правителство на политическото единство – коалиция от ВМРО-ДПМНЕ, СДСМ, ДПА, ПДП; което да постигне договор за промяна на Конституцията. И все пак допусната е възможност за намеса на АРМ, но с ограничена цел: съдържане на ескалацията на сблъсъците, без да се стреми към пълно военно поражение на противника. Идеята е да се даде шанс за постигането на политическо споразумение и потушаване на кризата с политически средства. На 13 май, Събранието на Р Македония със 104 гласа “за” от 109 присъстващи депутати, избра новото шесто поредно правителство на политическото единство, с премиер Любчо Георгиевски. Хавиер Солана заяви, че македонското правителство може да разчита на пълната подкрепа на ЕС, особено за териториалната цялост на Р Македония. Джордж Робертсън заявява, че НАТО изцяло ще подкрепи македонското правителство в усилията му да се справи с бунтовниците и че те не са приемливи за партньор в преговори.

На 23 май Арбен Джафери и Имер Имери лидерите на ДПА и ПДП на срещата с А. Ахмети, в близост до Прищина в Косово, подписват обща политическа декларация (платформа), изразяваща целите на албанския субект в Р Македония: промяна на Конституцията и редефиниране на държавата.

На 30 май 2001 г. МАНУ⁷ презентира своя план за размяна на територии и население между албанци и македонци. Идеята получи скандални измерения и бе отхвърлена.

Правителството изпадна в криза след заплахата, че ДПА и ПДП ще напуснат коалицията. Разпадането на коалиционното правителство обаче вещае тотална гражданска война, по-опасна даже и от босненската.

⁷ МАНУ (прев.) Македонската академия на науките и изкуствата.

Въоръжените действия на двата фронта край Куманово и Тетово – интензивно продължават. Позициите на АНО са подложени на силен артилерийен обстрел, както и на удари от въздух с наскоро закупените от Украйна хеликоптери МИ24 и самолети СУХОИ. Положението на фронтовите линии обаче е без промяна – АНО отстоява позициите си. В неделя на 10 юни една от бригадите на АНО, ръководена от командира Самедин Джезаири – Ходжа, превзе и постави под контрол с. Арачиново. Селото е на 3 km от цивилното летище “Петровец” и на 4 km от нефтената рафинерия “ОКТА”. Командирът Ходжа в телефонен разговор с медиите съобщи, че със 123 mm топове ще атакува държавните институции в Скопие, както и летището и рафинерията – ако Силите за сигурност не спрат ударите в Кумановския фронт. Стохилядният град Куманово вече 5-ти ден е без вода, тъй като язовирът от който се напоява градът е в с. Липково – един от бастионите на АНО.

Междувременно под патронажа на Президента Трайковски, се провеждат преговори между коалиционните партньори. Всъщност президентът презентира своя план от 4 точки за спиране на насилията. Планът е високо и положително оценен от международните фактори. Той предвижда моментално спиране на сблъсъците, провеждане на преговори за реформите на Конституцията, разоръжаване на бунтовниците под контрола на НАТО и в следствие тяхната амнистия и мирна интеграция в обществото. Както позициите на преговарящите се втвърдяват, така боевите действия на фронта ескалират.

След масирана атака на Силите за сигурност срещу бригадата в Арачиново, бунтовниците са поразени. Преживялите битката, ранените и загинали бойци на АНО с камионите и автобусите на НАТО бяха изведени от селото в неизвестна посока. След тази битка бе провъзгласено примирие, което обаче се оказа крехко и в следствие сблъсъците продължиха.

Спиралата на насилията доближава критичната връхна точка. Р Македония е на ръба на гражданска война. Международните фактори решават, че е настъпил моментът за тяхната по-енергична намеса. В Гьотеборг в четвъртък на 14 юни 2001 г. се осъществи срещата на високо равнище между САЩ и ЕС. В общата декларация от срещата, тези фактори вземат категорично отношение по кризата в

Р Македония. В заключение се казва, че кризата може да бъде решена **само** с политически средства, т.е. решението трябва да е **политическо, а не военно**. Изключена е интервенцията на НАТО, тъй като природата на Алианса е такава, че той не може да бъде ничий съюзник и особено в македонския конфликт. Посланието е и към двете страни в конфликта: че АНО не може да бъде страна в преговорите, и че при всички случаи ще трябва да положи оръжието си. Легитимните политически субекти трябва чрез преговори да намерят мирно споразумение и трайно политическо решение. Македонските правителствени сили не могат да очакват подкрепа и одобрение за пълно военно поражение на противника. И двете страни трябва да спрат с въоръжените действия. Международната общност реагира незабавно като въздейства паралелно върху двете страни⁸, чрез свои специални представители, посланици и политически функционери.

Представител на политиката на ЕС е Хавиер Солана. ЕС допълнително назначава свой специален представител – посредник в преговорите Франсоа Леотар, както и експерт-конституционалист Робер Бадинтер. НАТО участва в процеса с генералния секретар Джордж Робертсън, специалният представител Питър Фейт, както и с посланика на Алианса в Скопие – Ханс Йорг Айф. За посредник в преговорите, САЩ назначава дипломата Джеймс Пардю. На първият етап ОССЕ се представлява от Робърт Фроувик, а в последствие от Мирчеа Джоана.

Кризата постепенно преминава в **трета фаза**. На този етап, през втората половина на месец юли, започват преговорите, които се провеждат под покровителството на Президента Б. Трайковски. Преговарящите са четирима лидери на основните партии на етническите македонци и албанци: Любчо Георгиевски, Бранко Цървенковски, Арбен Джафери и Имер Имери. Преговорите се провеждат в Охрид с присъствието и посредничеството на медиаторите Ф. Леотар и Дж. Пардю. Преговарящите са фрустрирани и са подложени на силен психологически натиск от случващото се на бойното поле, където “говорят на

⁸ Представителят на НАТО, П. Фейт оказва натиск и върху лидера на АНО Али Ахмети, като го заставя да спре въоръжените действия.

оръжието” диктува темпото и динамиката на разговорите. Представителите на международната общност оказват допълнителен натиск и върху двете страни в преговорите, като ги насърчават към намиране на взаимно приемливо, компромисно решение на проблема.

В тази фаза АНО променя тактиката на воюване, като залага на класическият герилски начин на водене на война: бързи и кратки нападения от засада и поставяне на минни засади по пътищата, по които се придвижват Силите за сигурност на Р Македония. В такива ситуации, въоръжените сили на МВР и АРМ понасят човешки и материални загуби. За загубите на АНО все още липсват точни данни, въпреки че циркулират информации за големи човешки жертви. Броят на вътрешно разселените лица и бежанци от кризисните региони, прогресивно нараства – над 100 000 души, от които 77 000 етнически македонци. Тежките последици от сблъсъка между АНО и въоръжените сили на Р Македония стават очевидни: 70 загинали, стотици ранени полицаи и войници, 600 милиона евро похарчени за воюване и материални щети, хиляди разрушени къщи и жилища.

Характерно за този период е, че предмет на въоръжени атаки и разрушаване чрез взривяване стават религиозни и верски обекти – църкви, манастири и джамии; включително – цивилни и туристически обекти. Един от тях е взривен заедно с обслужващия обекта персонал. Отвлечат се цивилни лица и граждани, които са подложени на мъчителни изтезания и малтретирани. Десетки от тях се водят за безследно изчезнали.

Третата фаза на конфликта приключва с подписването на Охридското споразумение – Рамковият договор на 13 август 2001 г., и с началото на операцията “Необходима жътва”, организирана от НАТО, с цел разоръжаване на АНО (27 август 2001 г.).

След този момент настъпва постконфликтния период, през който започва прилагането на Рамковият договор. Точно след 10 години от приемането на първата Конституция на независима Македония на 17 ноември тя бе променена.

И през този период насилията и престрелките не спряха, предизвиквайки нови жертви. Към края на 2001 г. Президента Трайковски амнистира 64 бойци на

АНО. В началото на 2002 г. събранието прие новият Закон за местно самоуправление. Бавно и поетапно, етнически смесените полицейски патрули навлизат в кризисните и временно контролирани от АНО региони. Вътрешно разселените лица все още не могат да се завърнат по домовете си. Рамковият договор интензивно се прилага.

ГЛАВА ТРЕТА: РАМКОВИЯТ ДОГОВОР. АНАЛИЗ НА РАМКОВИЯ ДОКУМЕНТ

1. Уводни бележи и общи характеристики

Охридските мирни преговори се провеждат с цел промяна на Конституцията, която така реформирана да имплицира въвеждането на нови органи и институции в държавното управление, както и нови процедури за вземане на управленски решения – нов политически модел и правно-политически ред в Р Македония. Преговорите относно конституционни промени, се случват в условия на военна криза. Конституционните промени са част от мирния план на Президента на Републиката, с цел от кризата да се излезе по мирен начин. Преговорите се провеждат под натиска на международната общност, която счита, че Република Македония се изправя пред криза, която прераства в обща междуетническа война и може да доведе до разпадане на държавата. Правомощията относно промяната, предвидени с действащата Конституция, се прехвърлят върху Президента и четиримата преговарящи. Четиримата партийни лидери не комуникират помежду си, а чрез посредниците – медиатори⁹, назначени от ЕС и САЩ – Франсоа Леотар и Джеймс Пардю. Партийните лидери се обособяват в две преговарящи страни: Любчо Георгиевски и Бранко Цървеневски като представители на етническите македонци от една страна и Арбен Джафери и Имер Имери, представители на етническите албанци – от друга. В процеса са включени и членовете на партийните ръководства. В свойството на съветници-експерти участват и някои от професорите от юридическият факултет при Скопския университет “Св.св. Кирил и Методи”. В началото и съвсем за кратко е включен и френският юрист Робер Бадентер.

Исходните позиции на двете преговарящи страни са синтезирани в две диаметрално противопоставящи се концепции, относно Конституцията, Държавата и Гражданството.

Концепцията на етническите албанци предвижда: **а)** два субекта носители на суверенитета; **б)** два равнопоставени служебни езика в Р Македония; **в)**

⁹ В публичното пространство, в медиите те са наречени “олеснувачи”, в смисъла на олеснителите на процеса.

Вицепрезидент (етнически албанец) с право на вето; г) Консесуална демокрация или механизъм за двойно гласуване по всички въпроси; д) местна полиция назначавана от местните органи на управлението; е) военната повинност да се реализира по месторождение; ж) децентрализация на властта с широки правомощия на местното самоуправление, с право на сливане на общините и образуване на региони; з) втори държавен университет на албански език.

Втората концепция на етническите македонци предвижда: а) известни корекции на Конституцията в областта на езиковите права; б) разширяване на културните права; в) нов закон за местното самоуправление, според Европейската харта за МС.

Вниманието на обществеността е фокусирано върху събитията на бойните полета, където въоръжените сблъсъци не спират. Продължава се с практиката на ескалация на сраженията в резултат на втвърдяване позициите на преговарящите. Процесът на преговорите е непрозрачен, нетранспарентен и протича при “закрити врати”. Обществеността не знае за какво точно се преговаря в Охрид.

След приключването на преговорите и Презентацията на Договора, македонската публичност, както и научната общност са шокирани от заключенията и резултатите от преговорите.

Ако условно приемаме за точна предпоставката, че Рамковият договор е реалистичен и обективно отразява комплексността на Македонското общество, то тогава произлиза че Македония **е била и е конгломерат** от етноси (ethnicity), концесии и различни социални общности.

Рамковият договор утвърждава и определя няколко основни неща:

а) Р Македония се концептира на принципа на общности. Спорното и неясно понятие “националност” (в смисъла на “малцинство”) се заменя с категорията “общност”. В документа се въвежда категорията “мажоритарното население”, с която най-вероятно се мисли на етническите македонци, които в случая не се обозначават като “македонски народ”. Тази категория (мажоритарното население) за първи път се употребява в Доклада на Карнегиевата комисия от 1914 г. В този контекст Р Македония прераства в “общност на общностите”;

б) Потвърждава се суверенитетът и териториалния интегритет както и унитарният характер на държавата – които трябва да бъдат запазени. Отхвърлят се териториални решения за етнически въпроси. Мултиетническият характер на обществото трябва да намери своя израз в публичния живот;

в) Въвеждат се нови субекти на конституционната власт; нови процедури и нов механизъм за вземане на решения и приемане на закони; нови органи и институции със специфични интервенции;

г) Съществено се променя текстът на декларативната част на Конституцията – преамбюла

Документът представлява компромисно решение, основаващо се на взаимни отстъпки и компенсации. Двете страни остават с чувството на неудовлетвореност. Етническите македонци считат, че са направили безпрецедентни отстъпки, в сравнение с други национални държави, по отношение правата на малцинствата. Те считат, че принципите заложи в Договора ще предизвикат изключително отрицателни последици в посоката на отслабване унитарния характер на държавата. Не се приемат принципите, че “не може да има териториални решения за етнически въпроси”. Според тях, това са слаби гаранции, които да блокират евентуалните бъдещи сецесионистични тенденции и иредентистични аспирации.

Искането на албанците за въвеждане на институцията “вицепрезидент с право на вето” е отхвърлено, но е компенсирано със специфичен механизъм при процедурата на приемане на определени закони, който предвижда необходимостта от половина от гласовете в парламента да са от тези, които принадлежат на общността представляваща 20% от общия брой на населението – плюс гласовете на мнозинството. Това се разглежда като спогодбено споделяне на властта и конституционната мощ, помежду два субекта.

При всички случаи, унитарният характер на Република Македония получава в известна мярка мултиетнически и консенсуален белег.

Гражданският характер на Конституцията – отслабва, тъй като се акцентира върху колективни, а не индивидуални права и свободи, и още по-малко върху правата на индивиди образуващи определена нация.

Хипотезата, че двете общности се стремят да образуват необходимия субстрат народ/нация, конституиращ национална държава, се оказва неточна. Не се възприема категорията “македонски народ” по смисъла на *demos*, политически народ, т.е. сбор от всички граждани живущи на определена територия. Предпочита се категорията *ethnos*, диференциация и различаване на народите конституиращи държавата Македония. Това отчетливо се забелязва в окончателната версия на Преамбюла.

Етническите албанци не са склонни да припознаят себе си като сегмент от македонската нация, а се стремят да запазят етническата си специфичност и посебност.

И етническите македонци ръководейки се от националната психология на македонският народ, отстояват позициите си, че категорията “македонски народ” трябва да бъде запазена в Конституцията, но в национално етнически смисъл, като държавотворен фактор и титуляр на държавата. Тази реакция всъщност, идва от чувството на застрашеност по тяхната идентичност, по отношение на съседните нации.

И двете общности отново допускат грешка, като залагат в Преамбюла нови предпоставки за бъдещи недоразумения – чия е държавата?

Съдържанието на Рамковия договор представлява съдържанието на амандманите, променящи Конституцията. Новата Конституция предопределя вида и формата на новия политически модел на политическата система на Р Македония.

2. Анализ на съдържанието на анексите към договора

Структурата на Рамковия договор се състои от няколко съставни части: 1. Основни принципи; 2. Спиране на неприятелствата; 3. Развитие на децентрализирана власт; 4. Недискриминация и справедливо представителство; 5. Специални парламентарни процедури; 6. Образование и употреба на езиците; 7. Изразяване на идентитета; 8. Прилагане; 9. Анекси.

Анексите са съставна част от договора и те са: **А.** Конституционни амандмани; **Б.** Промени в законодателството; **Ц.** Прилагане и мерки за изграждане на доверие.

- **Анекс А – Конституционни промени**, предлагат промяна на Преамбюла, както и на 14 члена от Конституцията на Република Македония от 1991 г. Версията на **Преамбюла** предвидена с този анекс, не се прилага, а тя е предмет на допълнителни преговори, след които се приема друга формулировка. От текста на съществуващият преамбюл отпадат категориите: “национална държава на македонският народ”; “съжителство на македонският народ с националностите, които живеят в Република Македония”; “конституционно-правният континуитет на македонската държава като суверенна република във Федеративна Югославия”; “гражданска и демократична държава”.

Терминът “националност” се заменя с “граждани, които са част от албанският народ, турският народ, влашкият народ, сръбският народ, ромският народ, бошнячкият народ и другите...” Категорията “македонски народ” – също се запазва.

Нормативният текст от Конституцията се променя в 14 члена, в различен обем и с различно съдържание.

Член 7, който регулира използването на езиците на малцинствата (сега “общности”), се допълва с нови права като се открива широка възможност за въвеждане на повече служебни езици на местно равнище. Този член дава правото на местните власти да решават, кой друг език покрай македонския ще бъде също така служебен, като езикът на който говорят 20% от населението – задължително е служебен. В този контекст, и личните документи на гражданите, които говорят служебен език, различен от македонския, се издават и на двата езици. И в комуникациите на гражданина с органите на местната и централната власт – важи същото правило. В органите на държавната власт на Р Македония употребата на служебните езици се урежда със закон. Според този член, фактически всички езици на общностите, могат да бъдат провъзгласени за служебни езици заедно с македонският език.

В член 8, който представлява списък от основните ценности на конституционния порядък на Републиката, се добавя още една темелна ценност. А именно: “равна представителност на лица, които принадлежат на всички общности, в публичните органи на всички равнища, и в други области от публичния живот”. На по-късен етап този принцип кристализира в: “съответно и справедливо представителство на гражданите, които принадлежат на всички общности”.

С този член се акцентира върху представителство на етническите групи като колективитети за сметка на “сбор от равнопоставени индивиди”.

С **член 19** се настоява да се подsigури равнопоставеност на всички верски общности в Р Македония като покрай Македонската православна църква се наброяват и Ислямската верска общност, Католическата църква, Евангелско-Методистката църква и Еврейската общност.

Член 48 се допълва с нови права за “националностите” (терминът се заменя с “общности”): правото на “принадлежащите на общностите на употреба символите на своята общност” и “правото на принадлежащите на общностите формиране на научни и образователни институции”. По-късно в самата Конституция, това право се ограничава само до образователните, без научните институции. С този член терминът “общност” се използва в чисто етнически смисъл. Етничността се пренася в сферата на образованието, политиката, институциите.

От **член 56** на Конституцията отпадат термините “македонски народ”, който се заменя с “Македония”, а терминът “националности” с “общности”.

Член 69 се допълва с нова алинея, която предлага нов начин на приемане закони, засягащи въпроси, които представляват специален интерес на “националните малцинства” (сега общности).

Тази нова алинея гласи: “За закони, които директно засягат културата, употребата на езиците, образованието, личните документи и употребата на символите, Събранието решава с мажоритарно гласуване на присъстващите депутати, в рамките на което трябва да има мнозинство гласове от присъстващите депутати, които твърдят, че принадлежат към общностите, които не са

мажоритарното население в Македония. В случай на спор с прилагането на тази норма, спорът ще бъде решен от Комитета за отношения между общностите”.

По-късно след допълнително преразглеждане на Договора, категорията “мажоритарно население в Македония” се заменя с “мнозинство в Р Македония”. Настоящият член внася двукамерност в Събранието. В ролята на втора камера се явява Комитетът за отношения между общностите, който е арбитър в парламентарния спор. С тази норма се забавя процесът на вземане решения. Това е елемент от Консенсуалната демокрация.

Член 77 регламентира избора на Народния правобранител (Омбудсман), като събранието избира тази институция “с мнозинство гласове от общият брой на депутатите, в рамките на който трябва да има мнозинство гласове от общия брой на депутатите, които твърдят, че принадлежат на общностите, които не са мажоритарно население в Македония”. Алинея 2 добавя нови надлежности на Народния правозащитник: “посвещава особено внимание за защита на началната недискриминация и равна представеност на общностите в публичните органи на всички равнища в други области от публичния живот”. В новоприетата Конституция “мажоритарното население в Македония” се заменя с “мнозинството в Република Македония”; допълва се: “съответна и справедлива представителност на общностите в органите на държавната власт, органите на единиците на местното самоуправление и в публичните институции и служби”. Правомощията на омбудсмана се разширяват и с чл.78.

Член 78 трансформира Съвета за международните отношения в Комитета за отношенията между общностите. Новото решение регламентира Комитетът да бъде образуван от 19 члена, от които 7 македонци и 7 албанци и 5 члена представители на другите общности. Македонците и албанците трябва да са депутати, докато другите доколкото нямат свои парламентарни представители, се предлагат от народния правозащитник след проведените консултации с водачите на релевантните общности. Комитетът се избира от Събранието. Комитетът решава с мнозинство гласове от членуващите, относно процедурата предвидена с чл.69, ал.2. Събранието е длъжно да разглежда мненията и предложенията на Комитета и да решава по тях.

Остава неясно дали Комитетът в свойството си на висша инстанция решава спора, или само дава оценки относно процедурата на гласуването.

С **чл.84** отпада правомощието на Президента да предлага членовете на вече бившия Съвет за международни отношения.

Чл.86 се допълва с нова норма, определяща състава на съвета за сигурност, като наред с другите членове Президентът “назначава трима членове, като Президента ще подсигури СС като цяло справедливо да отразява състава на населението в Македония”. Тъй като терминът “справедливо” е философско понятие и не може да бъде конституционна материя, е сменено със термина “съответно”.

Чл.104 с ал.2 утвърждава специалната процедура за избор на трима членове на Републиканския съдебен съвет (от общо 7). Събранието избира РСС по същият начин и норма предвидени в чл.77.

Чл.109 с ал.2, съществено променя съдържанието на досега съществуващия член. Конституционният съд е съставен от 9 члена. “Събранието избира шест съдии на Конституционния съд с мнозинството гласове от общия брой на депутатите. Събранието избира трима съдии с мнозинството гласове от общия брой на депутатите, в които трябва да има мнозинство гласове от общия брой на депутатите, които твърдят че принадлежат на общностите, които не са мажоритарното население в Македония”.

Паралелно с вече утвърдените механизми за приемане на закони: обикновеното мнозинство плюс гласовете на общностите и абсолютното мнозинство плюс гласовете на общностите, с преформулацията на **чл.114**, отнасящ се до местното самоуправление, се предвижда третата нова процедура – квалифицирано мнозинство плюс гласовете на общностите. Този член получава почти изцяло ново съдържание и гласи: “Местното самоуправление се урежда със закон, който се приема с мнозинство гласове от 2/3 от общия брой депутати, в които трябва да има мнозинство от гласовете от общия брой депутати, които твърдят, че принадлежат на общностите, които не са мажоритарното население в Македония” (преформулирано в “мнозинството в Р Македония”, б.м.). Законите

за местно финансиране, местните избори, общинските граници и за град Скопие – се приемат с обикновено мнозинство плюс гласовете на общностите.

С **чл.115** значително се увеличават правомощията на единиците на Местното самоуправление – общините. Новите надлежности са: руралното и урбанистично планиране, защитата на околната среда, местното стопанско развитие и местните финанси. “Предучилищното и основното образование” от дотогава съществуващият текст, се заменят с термина “образование”, което може да означава, че гражданите в местното самоуправление ще могат да решават за образованието във всички степени.

Чл.131 регламентира приемането и промяната на Конституцията. Потвърждава се, че решението за промяна на Конституцията се приема от Събранието с квалифицирано мнозинство от 2/3. Новото обаче е, че решение за промяна на: Преамбюла, членовете отнасящи се до местното самоуправление, член 131, всички решения касаещи правата на принадлежащите на общностите и особено членовете 7, 8, 9, 19, 48, 56, 69, 77, 78, 86, 104 и 109, както и каквото и да е решение, което променя предмета на тези членове – се приема с квалифицирано мнозинство плюс мнозинството от гласовете от общия брой на депутатите, принадлежащи на общностите, които не са мнозинство в Р Македония.

С предложените проекто-амандмани в Анекс А от Рамковия договор, се засилват елементите на мултиетническа държава и се въвеждат елементи и белези на консенсулната демокрация: **а)** конституират се етнически общности като основа за изграждане на държавата и конституционната власт; **б)** въвеждат се критерии на съответна, равна и справедлива представителност на етническите общности, като нова основна ценност на конституционният порядък на Република Македония; **в)** индиректно право на вето на етническа основа, чрез новите механизми за приемане на закони и решения – обикновено, абсолютно и квалифицирано мнозинство плюс гласовете на общностите; **г)** структуриране и изграждане на институциите на системата въз основа на етнически общности; **д)** с изключение на употребата на служебен език в международните отношения, езиците на общностите се издигат на равнище на служебни езици; **е)** въвежда се Комитет за отношения между общностите, като “имитация” на втората камара.

С решението на Събранието на Република Македония, на 16 ноември 2001 г. бяха приети 15 амандмани на Конституцията на Р Македония от 16 ноември 1991 г.

• **Анекс Б – Промени в законодателството**, задължава преговарящите страни да приемат пакет от закони, задава параметрите на тези закони, определя времевия период в който те трябва да бъдат изработени и приети.

Анексът утвърждава общо 9 закона плюс “други закони”. Те са: **1.** Закон за местното самоуправление; **2.** Закон за местното финансиране; **3.** Закон за общинските граници; **4.** Закон за полицията – лоцирана в общините (местната полиция, б.м.); **5.** Закони за държавните служители и публичната администрация; **6.** Закон за изборни единици; **7.** Правилник за работата на Събранието; **8.** Закони за употреба на езиците; **9.** Закон за Народния правозащитник (омбудсман); **10.** Други закони.

Събранието на Р Македония се задължава в срок от 45 дни след подписването на Рамковия договор, да приеме **нов Закон за местното самоуправление**. Законът трябва да предвиди ограничаване на всички други, предишни стандарти, които намаляват автономността и ефикасността на местното самоуправление. Новият закон трябва да инкорпорира принципите и нормите, утвърдени с чл.114 и 115 от Анекс А. Освен това ЗМС – увеличаването на правомощията на местните власти, трябва да е според стандартите заложи в Европейската харта за местно самоуправление, при което да се запази и да се акцентира върху принципа на вертикалната организираност, който в момента важи в ЕС.

За съжаление трябваше да се стигне до въоръжен сблъсък преди да се приеме ЗМС и ефективна децентрализация на властта. Етническите македонци, както преди така и сега се опасяват, че увеличаване автономността на общините, може да доведе до етническо обособяване на определени региони и интензифициране на сепесионистични тенденции.

ЗМС е в директна връзка със **Закона за местното финансиране**. Събранието на Р Македония се задължава до края на мандата си да приеме нов ЗМФ. Този закон утвърждава преди всичко правото на единиците на местното

самоуправление за прибиране значима част от приходите, събрани чрез местни данъци и такси. Освен това предвижда се трансфер от Централния републикански бюджет до бюджетите на общините, засягайки по този начин централно събраните данъци. Законът подsigурява автономността на общинските бюджети при тяхното разходване, с цел реализация на надлежностите и отговорностите.

Дълго време в македонската общественост и публичното пространство циркулират спекулациите, че етническите албанци масово не изпълняват елементарните граждански обвързки, като не плащат ток, вода и други комунални задължения. Ако тези хипотетични твърдения условно се приемат за точни, то със предвидените закони се очертава един ефикасен механизъм за подsigуряване на лоялността на тази общност към държавата.

Закон за общинските граници (новото административно-териториално деление), трябва да бъде приет до края на 2002 г. Този закон трябва да се съобразява с параметрите, поставени в ЗМС, както и с резултатите от преброяването, което трябва да се реализира под международен надзор до края на 2001 г. И самото утвърждаване на новите общински граници трябва да се реализира от страна на местните и национални власти – също така под надзор на международните фактори.

С оглед на бавната нормализация на конфликтната ситуация и стабилизация на държавата, всички срокове поставени с договора, не се спазват и изпълнението на обвърските се пролонгира. До края на май 2002 г. преброяването, след многократно отлагане, все още не е реализирано.

Предвижда се и Закон за местна полиция. Формулировката, която се използва в Договора (**Анекс Б**) е: **Закони, които се отнасят за полицията лоцирана в общините**. Събранието е задължено до края на мандата си да усвои тези закони. Тези актове преди всичко утвърждават начина, по който се назначава/избира началникът на местната полиция, както и финансирането на неговите функции. Местният началник на полицията се избира от страна на Общинския съвет, от листата с трима кандидати, предложени от страна на Министерството на вътрешните работи. Поне един от кандидатите трябва да е принадлежащ на общността, която е мнозинство в общината.

В случай, че Общинският съвет не избере нито един от предложените кандидати в срок от 15 дни, МВР ще предложи втора листа, съставена според същият принцип. Доколкото ОС и този път не направи своя избор, Министерът на вътрешните работи в консултации с Правителството, ще избере местния началник на полицията от двете предложени листи, включително и от листа с трима допълнителни кандидати, предложени от ОС.

Местният началник редовно и по искане на ОС, представя доклад за своята работа. ОС дава препоръки на местния началник, по отношение на неговата работа в областта на обществената сигурност и сигурността в публичния транспорт. Общинският съвет усвоява годишен доклад, във връзка с обществената сигурност, който се представя на Министъра на вътрешните работи и Омбудсмана.

С това решение се засилва децентрализацията и значимо споделяне на мощта между местното самоуправление и централната власт. Очевидно е, че преговарящите страни в усилията си да приблизят противопоставените позиции, са конструирали крайно усложнена формула и процедура за избор на Местния началник на полицията. Хипотетично казано: възможно е с това решение да се отваря ново пространство за евентуални бъдещи политически маньоври и междупартийни спазарявания.

Законите за държавните служители и публичната администрация трябва да бъдат приети до края на мандата на настоящото събрание. Основните цели на законите са да подсигурят справедливо представителство на общностите в публичната администрация и органите на държавната машина – на всички равнища. С този закон се задължават властите да предприемат мерки за корекция на съществуващата небалансираност по етнически признак, на заетите в публичната администрация. Активността на властите трябва да е насочена към назначаване на работа на лица, принадлежащи към общностите – недостатъчно представени в органите на администрацията.

Авторите на Договора оперират с понятието “справедливо” и термина “съответно”. Остава неясно дали се има предвид “пропорционално” представителство на общностите или използваните понятия имат предвид

“равно” представяне, т.е. всички субекти (общностите) да имат равен брой представители в администрацията. Ако се има предвид последното, то тогава липсват аргументи, защо различни по обем и численост субекти, да имат еднакъв брой представители?

Закон за изборителните единици и Закон за избор на депутати, трябва да бъдат приети до края на 2002 г., като се вземат предвид резултатите от преброяването. Политическите лидери през месец май 2002 г. постигнаха споразумение относно тези закони, без да е реализирано преброяването, предвидено за октомври 2001 г. Договорът утвърждава датата на изборите (в Анекс Ц).

С новият **Правилник за работата на Събранието** се подsigурява употребата на албанският език, съгласно чл.7 и другите амандмани от Анекс Ц, както и със **Закона отнасящ се до употребата на езиците**. Този закон утвърждава, че на пленарните заседания и в органите на Събранието, депутатите могат да ползват езиците предвидени с чл.7 от Анекс А (и Конституцията). Всички закони се публикуват според този член. Всички служители в публичната администрация могат да изписват личното си име на тези езици – по избор: във всички служебни документи. Събранието усвоява Закон за лични документи, според същият член 7.

Тълкуването на чл.7 показва, че в институциите на централната власт, тези езици са македонският и албанският и техните писма, съответно: кирилското и латинското. В органите на местното самоуправление освен тези два езика, предвидена е възможността за използване езиците и на другите общности като служебни езици.

Събранието до края на 2002 г. ще промени съществуващият **Закон за Народния правозащитник** и ще усвои нов, с който да подsigури разширяване правомощията на тази институция. Според новият закон, Омбудсманът ще може да предприема действия за защита и спазване на принципите на недискриминация и справедливо представителство на общностите в административните органи на всички нива и във всички области от обществения живот. Закона ще осигури съответни ресурси и персонал в тази институция. Омбудсмана формира

децентрализирани канцеларии, а Събранието отделно гласува бюджета на институцията. Самите децентрализирани канцеларии се формират във всички общини. Народният правозащитник представя годишен доклад пред Събранието, както и там където е необходимо и съответно, включително и пред Общинските съвети. Законът утвърждава и подсигуриява достъпност и възможността, омбудсмана да преглежда всички служебни документи. Освен това той може да суспендира всякакъв акт, до публикуване решението на съда, доколкото той прецени, че този акт може да произведе невъзстановима щета по правата на засегнатото лице. Омбудсманът може да оспори пред Конституционния съд, всякакъв закон, доколкото този закон според негова преценка не е в съгласност с Конституцията. Омбудсмана се избира по начин утвърден в чл.77 от Анекс А. Законът инкорпорира и нормата отнасяща се до тази институция, отбелязана в чл.78 от същият анекс. Народният правозащитник се избира за време от 8 години, с право на още един мандат.

Към края на този анекс се утвърждава, че Събранието ще приеме нови закони, и ще промени всички стари (или анулира), които не са в съгласност с Рамковия договор, а с цел подсигурияване условия за негово цялостно прилагане и получаване на пълен ефект от заложените принципи.

- **Анекс Ц – Прилагане и мерки за изграждане на доверие**, дефинира ролята на Международната общност в мирния процес и стъпките в прилагане на Договора; определя поведението на преговарящите страни в постконфликтния период; фиксира датите на провеждането на преброяването и предсрочните парламентарни избори; конкретизира областите и сферите, в които да се приложат принципите на недискриминация и справедливото представяне на общностите, които не са мнозинство в Републиката; определя и фиксира всички данни за изпълнението на обвързаностите и разпоредбите предвидени с Рамковия договор.

Преди всичко Анекс Ц предвижда, че преговарящите страни са тези, които канят Международната общност да улесни и наблюдава пост-конфликтния процес, както и да съдейства при прилагането на разпоредбите от Договора и Анексите от същия. Освен това се предвижда и свикване на международна

донорска конференция за обезпечаване на финансови и материални средства за финансиране на действия, относно прилагането на Договора. Анексът дешифрира категорията “международна общност” като изброява държави/съюзи, организации и асоциации. Те са: ЕС и САЩ; ОССЕ, УНХЦР, Съвета на Европа; Световната банка;¹⁰

Съветът на Европа и Европейската комисия са организациите, които ще наблюдават преброяването, предвидено за октомври 2001 г. Преброяването обаче, не се реализира с оглед на нестабилността на ситуацията.

Международните организации и особено ОССЕ са поканени да наблюдават и предсрочните парламентарни избори, които трябва да се проведат до 27 януари 2002 г. След неколкодневни парламентарни спорове, Председателят на Събранието Стоян Андов, прекъсва дебата, т.е. преценява че главните партии в Парламента всъщност нямат сериозни намерения да приемат решението за предсрочните избори. Междувременно СДСМ напуска коалиционното правителство и преминава в опозиция.

С чл.3 от Анекса се предвижда помощ и съдействие на международната общност и особено УНХЦР в процеса на завръщане на бежанците и вътрешно разселените лица по домовете в кризисните региони. Този процес до месец май 2002 г., все още не е приключил. С този член се утвърждава, че след приемането на конституционните амандмани предвидени с Анекс А и Закон за местното самоуправление, Европейската комисия и Световната банка да организират донорска конференция за възстановяване и обновление на кризисните региони, т.е. стабилизация на Републиката като цяло.

Международната общност изпълни тази обвързаност като на 12 март 2002 г. в Брюксел, осъществи конференцията. Международните фактори обещаха 308,83 милиона евро плюс 273,94 милиона за развитие и различни инфраструктурни проекти – общо 582,77 милиона евро. В общата сума САЩ участва с 85,63 милиона; Холандия със 73 милиона; Германия с 64,14 милиона; Франция – 5,40 милиона; Великобритания – 8,98 милиона. Следват: Естония, Белгия, Финландия, Ирландия, Люксембург и съседна Гърция, която обеща 16,67

¹⁰ В мирният процес участва и НАТО, като Алиансът се споменава в началото на Рамковия документ.

милиона евро. Международните организации също обещава суми като Европейската комисия ще даде 128,57 млн. евро; Световната банка 56,12 млн. евро, а Европейската банка за обновление и развитие обещава 55 млн. евро. Други по-малки суми обещава Фондацията Сорос; УНИЦЕФ и Банката за развитие към Съвета на Европа.

Чл.5 от Анекс Ц задължава Правителството на Р Македония да сформира специална комисия, която да предприеме конкретни активности в посоката уголемяване числеността на представителите на общностите, които не са мнозинство в Републиката, в държавната администрация, войската, полицията и предприятията в държавна собственост.

Със същият член ал.2, страните се обвързват до 2004 година полицейските служби генерално да отразяват състава на населението в Р Македония, като 500 души до юли 2002 г. ще бъдат обучени и назначени на работа в МВР от редиците на немажоритарните общности. Те ще трябва да работят в областите, където живеят такива общности. Допълнително други 500 души, по същият принцип но на приоритетна основа, ще бъдат обучени и назначени на работа до юли 2003 г. ЕС, САЩ и ОССЕ се задължават да изпратят експерти за реализация на тези разпоредби. Тези представители на международната общност трябва да се ангажират с: професионално обучение на такива хора, техническа помощ при реформата на полицията, развитието Кодекса на поведение на полицията, разпореждане на наблюдатели и съветници в кризисните и чувствителни региони и др.

С чл.5, ал.4, преговарящите страни канят представителите на международната общност да се ангажират с професионално обучение на адвокати, съдии прокурори – лица принадлежащи на общностите, които не са мнозинство в страната.

Член 6 утвърждава, че страните канят международната общност и особено ОССЕ да увеличат помощта си за проекти в областта на медиите: печата, радиото и телевизиите, по-специално за такива на албански език, както и мултиетническите. Международната общност трябва да помогне и в сферата на

високото образование и по проектите, насочени към подобряване на междуетническите отношения.

Според сведенията на преговарящите, в процеса на преговорите, циркулират няколко проекто-версии на Документа, едната от които е тази на френският експерт Робер Бадентер. В хода на преговорите, тази версия е пренебрегната и е приета настоящата. Страните решават, че единствената автентична версия е тази написана на английски език.

След подписването и публикуването на Рамковия договор, двете преговарящи страни, както и двете засегнати общности (македонците и албанците) манифестират поведение на неудовлетвореност. В публичността се лансират крайни становища, според които Документът представлява – “капитулантен акт” на държавата Македония.

Някои кръгове от научната общност оценяват степента на присъствието на международните фактори в целият процес – за прекалена и нехарактерна за суверенността на една държава. Те са на мнение, че с прилагането на Рамковия договор, Р Македония постепенно преминава от статута на суверенна държава в състояние на полу-протекторат.

Други влиятелни кръгове и фактори, опониращи такива становища са на мнение, че Документът представлява “исторически договор между македонци и албанци”, веднъж завинаги уреждащ взаимоотношенията им. Те добавят, че Рамковият договор е единственото възможно решение, с оглед на обстоятелствата, описани в първите две глави от настоящият анализ. Договорът е алтернатива на войната. Все още пресните спомени и уроци от Хърватския, Косовския и особено Босненския конфликт, карат двете враждуващи страни да намерят компромисно решение и специфична формула на съжителство.

Политическите партии ВМРО-ДПМНЕ, СДСМ, ДПА и ПДП се страхуват от две неща. Възможността конфликтът, рухналата икономика и колабиралата държава, да се отразят върху техният рейтинг и резултатите от изборите. Всеки със свои специфични причини и калкулации се опасява от това как ще бъде третиран и в какво може да еволюира – “феноменът Ахмети”.

Това от което най-много се страхуват етническите македонци са предупрежденията на научната общност, която се опасява, че с Рамковия договор в Р Македония индиректно и на “малка врата” се въвежда - **консенсуалната демокрация**.

3. Синтезът между Уестминстерски модел/Консенсуална демокрация е равен на "Новият македонски политически модел". Тенденции на преход от мажоритарна към консоциативна демокрация

С конституционните решения от 1991 г. се детерминира един модел на политическа система, която е инспирирана от мажоритарната демокрация, която дава властта на онова мнозинство - спечелило изборите. Това е регламентирано с чл. 90 от Конституцията според който Президентът на Републиката доверява мандата за образуване правителството на партията имаща мнозинство в парламента. Следователно, малцинството (в случая етническо) може напълно да бъде изключено от властта с оглед на малцинствената позиция в парламента (според брой места).

Реалността обаче, не се заобикаля. "Животът се е оказал посупериорен от модела."¹¹ Както по времето на бившото комунистическо управление така и след демократичните промени от 1991 г., в изпълнителната власт, в съдебната система, армията и полицията, и във всички държавни институции - са включени определен брой представители на малцинствата.

Конституцията от 1991 г. дефинира Р. Македония като национална държава на македонският народ, въпреки комплексността на обществото. Мултиетническата природа на македонското общество, кара авторите да компенсират това решение с грижливо и широко очертани колективни права на малцинствата. Тази мултиетничност и сложният политически живот, в който участват повече етнически групи, продуцират един модел и политическа практика в които са включени повече партии и коалиции. В политическата

¹¹ Цитатът е от "Етническият конфликт и адаптирането на М. Малеска. В настоящият раздел са включени повече цитати и данни от тази разработка на М. Малеска, както и от International Fact-Finding Mission to the Republic of Macedonia - на ИРИС от София.

система са включени и немалък брой елементи на консенсуалност. Дълбоката фрагментираност на македонското общество, по най-малко пет линии на разслоение (кливиджите) от който най-важният етнически кливидж - правят невъзможно функциониране на чистият мажоритарен модел на демокрацията и двупартийната система.

Опитите за туширане на ефекта от междуетническите антагонизми, обуславят един подход на провеждане преференциална политика - даване предимство на принадлежащите на малцинствата в областта на образованието (различни видове квоти), назначаване на работа, регионално развитие, инвестиции и т.н. В този контекст, през 90-те години на миналия век, в Министерството на отбраната процентът на албанците при младите офицери и офицерите се уголемява на 5,14% и 3,1% съответно. Генералите са 16,6%. В първата генерация възпитаници на Военната академия албанците са представени с 12%, а в полицейското училище квотата е 22% за националните малцинства. В МВР като цяло процентът от 8,7% се уголемява - двойно. Министерството за образование включва 7% от малцинствата - на ръководни места. На Университета се въвежда квота от 10% за прием на студенти от редиците на малцинствата. От седемте члена на Републиканския съдебен съвет - двама са албанци. От 477 съдии в основните съдилища 6,9% са албанци, а от 25 съдии във Върховния съд, четирима са Албанци.¹²

Тези цифри обаче не са пропорционални и не съответстват на дела на албанците в общия брой на населението в Р. Македония. Не може да се очаква пълна стабилност на политическата система с толкова слабо представителство на относително голямо малцинство. В тази насока към края на десетилетието се получи известно прогресиране към посрещане исканията на албанците в последните две години, откакто на власт дойде коалицията ВМРО-ДПМНЕ/ДПА, повече отколкото през предишните осем години на македонската независимост.¹³

При всичко това обаче, неразвитата гражданска култура; липсата на държавнически опит и необходим за целта демократически тренинг; слабите

¹² Източник: разработки на М. Малеска.

¹³ Факт основаващ се на емпирично изследване проведено от "Fact-Finding Mission..."

позиции на страната в международните отношения; бавният преход от комунистическо към демократическо общество; слабата икономика и нискоефективното стопанство - оказаха отрицателно въздействие и разрушителна рефлексия в младата държава. Освен това преференциалната политика има тенденцията да отговори на исканията главно на средната класа. Тя не може да направи почти нищо за по-ниско стоящите социални групи, у които чувствата и емоциите са по-дълбоки. Обикновено тези социални групи участват в етническите насилства и представляват предмет на калкулации на агресивния национализъм. Именно при тези социални групи е подзасилено чувството на подтисничество "идващо от насрещната етническа общност". Те по един негативен начин тълкуват принципите на "управлението на мнозинството" припознавайки в това манифестацията на супериорност на доминиращата етническа група. Низките социални слоеве разсъждават в категориите на "грубият формализъм: че спечелилите мнозинство имат и ползват формалното право да назначават, да налагат решения без да се съобразяват с победените. Оттук всяко действие на властта (противната етническа група б. м.) се превръща в триумф на едните и драма за другите".¹⁴

На практика, до възникване на кризата, не малък обем от управленческите решения на ниво институции и партии се оказват повлияни, разработени и приети под влияние на непредставени политически-икономически институции, фактори и актьори. От друга страна в Р. Македония липсва ефективно гражданско общество, което чрез свои ефикасни механизми да застави даден политик (или група такива) да даде отчет и да понесе отговорност за постъпките си и действията си. Съществува нужда от по-голяма отговорност (индивидуална и колективна) т.е. институционална и обществена реформа, която да даде възможността на гражданското общество да осъществява ефикасен контрол върху политическите процеси. Нужен е "пакет от прозрачност и публичност", който да включва по-голяма роля на НПО, публични дебати и информационни семинари.

¹⁴ Цитат е от: статия "Царят като симптом", И. Дичев, във в. "Дневник", София, 2001 г.

Ако подложим на анализ разпоредбите от Рамковия договор променящи Конституцията, както и самата Конституция от ноември 2001 г., ние получаваме картината на новия политически модел в Р. Македония. Третирайки тези документи с критериите поставени в теорията на консоциалната-договорена демокрация на Аренд Лийпхард, ще покаже до каква степен изграждащия се македонски модел се доближава до модела-консенсуална демокрация.

Двата идеални теоретични модела на Лийпхард са мажоритарната демокрация и консоциалната демокрация. **Първият модел съдържа** девет елементи: 1. Концентрация на изпълнителната власт - чист кабинет на партията спечелила мнозинство; 2. Сливане на властите с доминиране на изпълнителната власт; 3. Асиметрична двукамерност; 4. Двупартийна система (броя на партиите с парламентарно представителство); 5. Едноизмерна партийна система; 6. Мажоритарна изборителна система; 7. Унитарна държава и централизирано управление; 8. Неписана конституция и суверенитет на парламента; 9. Ексклузивна представителна-репрезентативна демокрация (без форми на пряка демокрация - референдуми).

В общества, които са дълбоко разделени по дължината на религиозните, идеологическите, лингвистичните, културните или расовите линии на разцепление, в почти раздвоени субобщества с техни собствени политически партии, групи по интереси и средства за комуникация - мажоритарното управление се оказва недемократично и става опасно. Такива общества се нуждаят от консенсус - консоциалната договорена демокрация. Според Лийпхард **този модел включва:** 1. Споделяне на изпълнителната власт - широка коалиция (всички по-големи партии участват в кабинета); 2. Разделение на властите (балансирано отношение между изпълнителната власт и легислативата); 3. Балансирана двукамерност и представителство на малцинството (втората камара се избира на различна основа от първата и втората има реална мощ толкова колкото има първата); 4. Многопартийна система (Швейцария, Бенелюкс, Австрия); 5. Многоизмерна партийна система (партийната система следи разслоенията; според Лийпхард социално-икономическото измерение е най-важното); 6. Пропорционална изборителна система; 7. Териториален и

нетериториален федерализъм и децентрализация; **8.** Писана форма на Конституцията с вето на малцинството; **9.** Референдуми (но не са задължителни).

1. Нормите в чл. 131 от Конституцията и по-специално с нормата в алинея пет от същия член, налагат образуване на широка коалиция с цел ефикасно функциониране на държавата. Впрочем и досега всичките правителства са коалиционни. С това македонската политическа практика се отдалечава от точка първа в Уестминстерският модел и се доближава до т. 1 от Консоциативната демокрация.

2. Когато един парламентарист стане член на кабинета, той напуска парламента (обратно от практиката в парламента на Великобритания - типичен пример за Уестминстерски модел). По този начин кабинетът не определя дневния ред на легислативата. Получава се баланс между двете тела, типично за консенсуалната демокрация.

3. Конституцията не предвижда двукамерност. Събранието на Р. Македония остава с еднокамерен парламент. Това обаче се компенсира с решението регламентирано в чл. 78, с който се въвежда Комитет за отношения между общностите. Комитетът е репрезентативен орган, в който са представени малцинствата (общностите). Събранието (и от части Омбудеманът) избира членовете на Комитета. Комитетът се избира на различна основа в сравнение с избора на Събранието. Реалната мощ на този орган по отношение на инициране и по-специално приемане на закони, е по-малка в сравнение с класическата втора камара от консенсуалния модел на Лийпхард. Но и тук авторите на Договора са предвидили компенсации, като дават правомощия на Комитета да дава мнения и предложения, които Събранието е длъжно да разглежда и решава по тях. Освен това този орган решава при евентуалните спорове относно процедурата за приемане на закони - в парламента (чл. 69, ал. 2). В този контекст Комитетът се явява в свойството си на висша инстанция. Дискусионен е въпросът дали Комитетът за отношения между общностите *de Facto* представлява втората камара.

4. Традиционната политическа теория обикновено фаворизира двупартийната система. Ако обаче, обществото по природа е плуралистично

(каквото е македонското), налага се мултипартийната система. Емпиричните показатели и от части формулата на Блондел, показват че Р. Македония е с повече партийна система. Всички състави на македонското Събрание, след 1991 г., показват че в тях винаги присъстват четири големи и няколко по-малки партии. Правителството, което управляваше страната по време на кризата беше формирано именно от четирите големи партии. С оглед на фактическата ситуация в обществото и държавата, възможно е да се продължи с тази практика.

5. Многопартийната система в Швейцария и страните от Бенелюкс, е продукт на плуралистичните общества разделени по дължината на линиите на разслоението: религиозни, икономически, лингвистични и т.н. Партийните образувания следят главно тези разцепления. И македонското общество е такова. Главните политически партии инкорпорират тези измерения включително и регионалното измерение, като в значима степен контролират определени региони, населени по етнически признак. Това което липсва в случая е доминацията на социо-икономическият кливидж, определящ генералния профил на отделна партия.¹⁵

6. Според Лийпхард, пропорционалната изборна система не стимулира мултипартизъм, а подсигурия условия той да се изрази. Изборите, които са предвидени за септември 2002 г., ще бъдат чисто пропорционални, като страната административно се разделя на шест избирателни региона. Това е шестата главна характеристика на Консенсуалният модел.

7. За разлика от мажоритарната демокрация, която е унитарна и централизирана, консенсуалният модел предвижда споделяне на властта между централната власт и други сегменти чрез два основни метода: федерализация и децентрализация. Рамковият договор и новата Конституция запазват унитарния характер на държавата. Авторите на договора се ограничават до значимо увеличаване и разширяване правомощията на местното самоуправление. Заживяването на новия Закон за местното самоуправление и прилагането му на практика, ще покаже до колко моделът се приближава/отдалечава до втория вид

¹⁵ С включването на Социал-демократическата партия на Али Ахменти, партийният спектър се разширява. Източник: вестник "Факти" излизащ на албански език, Скопје, 14.05.2002 г.

на федерализма - некомпатибилния федерализъм или до нетериториалния такъв (културната автономия - характерна за Белгия). Законът за местното финансиране ще определи степента на автономност на общините. Договорът предвижда правото на единиците на МС за прибиране значима част от приходите събрани чрез местни данъци и такси плюс трансфер от централния републикански бюджет до бюджетите на общините. Законът подsigурява автономността на общинските бюджети. Според това децентрализацията прогресивно нараства - предвидено с критериите заложи в консенсуалния модел.

8. Конституциите в писана форма (елемент от консенсуалната демокрация) ограничават управлението на мнозинството чрез три различни форми: а) За промяна на преамбюла, конституцията или други значителни въпроси и системни закони се изисква специално мнозинство - най-често от две трети; б) разрешават се референдуми; в) Конституцията в някои случаи се променя освен с мнозинство от 2/3 и със специално допълнително мнозинство към предвидените 2/3. В някои страни ограничаването на мнозинството се осъществява и с помощта на институцията Конституционен съд. Всичко това предполага правото на малцинствено вето.

Разпоредбите на Рамковият договор, следователно Конституцията - изцяло се съобразяват и съвпадат с тези изисквания. Конституционният и правно-политически ред в Р. Македония е дефиниран с писана форма на Конституцията. За промяна на преамбюла; чл. 131; ЗМС, ЗАТД; ЗМФ; членове 7, 8, 9, 19, 48, 56, 69, 77, 78, 86, 104, 109; каквито и да са промени касаещи правата на принадлежащите на общностите (които не са мнозинство в Р. Македония) - се изисква квалифицирано мнозинство от 2/3 плюс мнозинство от гласовете от общия брой на депутатите, които принадлежат на общностите. Освен това Конституцията предвижда обикновено мнозинство плюс обикновено на общностите както и абсолютно плюс абсолютно на общностите - за промяна на други членове от Основния закон. Въпреки че не се споменава изрично "малцинствено вето", тези изисквания представляват именно това.

Конституционния съд е част от институционалния ред на страната. С чл. 109 се утвърждава съществуването и ролята на тази институция. С ал. 2 от същия

член се регламентира изборът на Съда, като в него трима от общо девет члена се избират със специалната процедура абсолютно мнозинство плюс гласовете на общностите. Това е характерно за страни с консенсуална демокрация, като Конституционния съд в определени ситуации е висшата инстанция - над парламента.

С чл. 73 се утвърждава правото на референдум. Събранието е длъжно да разпише референдум, когато това е предложено от най-малко 150 000 избиратели. Решението взето чрез референдум става задължително.

Сравнявайки елементите на Уестминстерският модел и тези на Консенсуалната демокрация с инкорпорираните елементи в македонската Конституция, получаваме картината на новия правно политически порядък на държавата. **Заключението е, че Р. Македония напуска първия, на мажоритарната демокрация и в голяма степен се доближава до втория - консоциативният, възприемайки елементите, характеристиките и ценностите на този модел.**

Въвеждането на консенсуалният модел, като политическа система в Р. Македония, ще бъде труден и относително бавен процес. Опитите на политическите елити на мажоритарната общност (етническите македонци), да въведат смесен режим, полумажоритарен и полуконсенсуален - са очевидни. Съществуват политическа култура и нагласи, които се противопоставят на принципите на консенсуалният модел. Мажоритарният модел в представите на хората е идеалът за демокрация, особено в общества с идеи за национална държава и етническа доминантност. Консенсуалната политическа култура е нещо, което се постига с цената на много опит, грешки и отстъпки. Според Лийпхард трудно постигнатият консенсус, между всички сегменти и субекти участващи в политическият процес - е демократичният модел. Когато става дума за развиващи се страни, с бройни проблеми и неразвита гражданска култура, трудно е да се очаква, че мнозинството доброволно и безпрепятствено ще прави отстъпки на малцинствените етнически групи, а те пък на свой ред, ще знаят къде да спрат в исканията си.

Следователно, по-вероятно е, в средносрочен план, да се съхрани целостта на Р. Македония, но на цената на относително слаба държава, със средно ефективна институционална система. Вътрешнополитическата стабилност ще бъде детерминирана от баланса на взаимоотношенията между двете етнически общности. Териториалната цялост и етническият мир в нея ще бъдат гарантирани с присъствието на международни фактори. Международната общност трябва да играе жизненоважна и конструктивна роля в усилията на държавата за преодоляване на последиците от кризата. Трябва да се възприеме и акцентира - споразумението на ЕС за стабилизация и сътрудничество, подписано през март 2001 г.

Появилата се през осемдесетте години на миналия век, теорията на американския политолог с холандско потекло А. Лийпхард, за първи път се прилага в "сърцето" на традиционно нестабилните Балкани - Република Македония.

РЕЗЮМЕ

Радикалният агресивен национализъм трябва да бъде овладян. Той не може да се яви нужната и необходима спойка между разделените и капсулирани общности, функциониращи като субобщества. Зейналата твърде голяма пропаст между тях трябва да бъде запълнена с умерена политика, структурите на гражданското общество и най-вече с гражданска култура на активното участие. Клиентелизмът и корупцията, разорават институционалната система и "изяждат" държавата като цяло. Правовата държава трябва да функционира безкомпромисно, при ясно формулирани правила, задължения и отговорности. На Балканите липсва повече демокрация и толерантност.

Наложените два основополагащи международноправни принципа: самоопределение на народите и териториален интегритет на държавите, при което първият принцип "надскача" прага на втория, има трагични последици за Балканите. Остава неясна взаимозависимостта между етнос и държавност. Неясно е и кой е субектът, носещ правото на самоопределение чрез държавност - дали това са само основните нации, или от самоопределение могат да се ползват и немажоритарните етнически общности. Липсва рационална аргументация, която не позволява правото на етницитета да се сдобие със статус на националитет.

Слабостите на националната-държава/държавата-нация (в чисто етнически смисъл), намират свое отрицателно отражение в дълбоко поделените плуралистични по природа общества. Едно от решенията е в конституирането на нацията - *demos* т.е. политически народ. Второто: проблемите да не се разглеждат като борба между две или повече групи за специален статут, а повече като нужда от реконцептуализиране на отношението между правителството и гражданите от всички етноси. Третото радикално решение се съдържа в метода за туширане на иредентистични и сецесионистични аспирации и тенденции - предложен от Доналд Хоровиц. А именно: това което желае за своите сънародници в съседни държави, иредентиската държава трябва да даде на малцинствата в собствените си граници.

С приключването на македонската криза и след дефиниране статута на Косово, трябва да се счита, че "албанският въпрос на Балканите" е почти затворен. Приключва процесът на изчезване на версайската конструкция - Югославия, основната предпоставка за етническите конфликти в региона. Произлезлите независими държави от бившата федерация, трябва недвусмислено да възприемат универсалните демократични ценности, така както са направили преуспяващите западни отворени общества. Сътрудничеството между държавите трябва да се търси в рамките на Европейския съюз. Мирното и безопасно развитие е възможно чрез интеграция на държавите в организации, гарантиращи колективна сигурност какъвто е северноатлантическият алианс - НАТО.

Основният проблем, пред който бе изправена Р. Македония, се определяше до голяма степен като етнически конфликт с нулев сбор, в който победата за албанците се възприема като трагична загуба за македонците, и всяко продължаване на статуквото се разглежда от албанците като подтисничество и нетолерантен израз на техния унизителен второкласен статус.

Рамковият договор не е алхимията, която да смеси "водата и маслото". Той представлява компромисната рамка, в която е възможно, мирното и хармонично съжителство на общностите. До колко е възможна реализацията на този модел, е в зависимост от волята на индивидите за личен успех и просперитет с демократични средства. На ход са гражданите на Република Македония.

БИБЛИОГРАФИЈА

на български език

1. Хинкова С., Югославският случай: етнически конфликти в югоизточна Европа, София, 1998 г.
2. Етномалцинствени проблеми в Югоизточна Европа през 90-те години на XX век и Евроатлантическата интеграция на България, Изследване и научна проява към УНСС и Институт по Балканистика към БАН, София, 2001 г.
3. Чавдарова М., Балкански страни, София, 1999 г.
4. Узунов К., Цанева Е, Христос на Балканите, София, 1993 г.
5. Международни отношения, Национална асоциация за международни изследвания, No 1, София, 2002 г.
6. Международни отношения, Национална асоциация за международни изследвания, No 5, София, 2001 г.

на английски език

7. Framework Agreement with 3 Annexes, Skopje, 13 August 2001 y. (Concluded at Ohrid, Macedonia, Signed at Skopje, Macedonia on 13 August 2001)
8. International Fact-finding mission to the Republic of Macedonia, Institute For Regional and International Studies, Sofia, 23-29 April 2001.

на македонски език

9. Устав на Република Македонија, Собрание на Република Македонија, Скопје, Ноември 1991 г.
10. Устав на Република Македонија, Собрание на Република Македонија, книгоиздателство Феникс, Ноември 2001 г.
11. Нацрт-амандманите на Уставот на Република Македонија со прилог кон јавната расправа, Универзитет Св. Кирил и Методиј - Скопје Правен факултет, Скопје, 2001 г.

12. Николовска Н., Силјановска Давкова Г., Македонската транзиција во дефект од унитарна кон бинационална држава, Скопје, 2001 г.
13. Глигоров К., Македонија е сè што имаме, Скопје, 2002 г.
14. Дневник (вестник), Скопје, февруари 2001 - април 2002 г.
15. Нова Македонија (вестник), Скопје, февруари 2001 - април 2002 г.
16. Утрински весник (вестник), Скопје, февруари 2001 - април 2002 г.
17. Вечер (вестник), Скопје, февруари 2001 - април 2002 г.
18. Малеска М., Етничкиот конфликт и прилагодувањето, Скопје, 1998 г.

Забележка: При написването на настоящият анализ бяха ползвани информации и данни от личния дневник на автора, воден по време на кризата. Той включва информации презентирани по: българското национално радио - "Хоризонт", радио "Свободна Европа", БНТ, македонското национално радио, радио "Канал 77", МТВ, "ТВ А1" и "ТВ Сител".

Скопие – София, 2001-2002

ЧАСТ II

ПРОУЧВАНЕ СЛЕД РЕФЕРЕНДУМА В МАКЕДОНИЈА (2005)

ПРОУЧВАНЕ СЛЕД РЕФЕРЕНДУМА В МАКЕДОНИЈА (2005) ®

© доц. д-р. Горан Стойковски, автор, 2021

POST-REFERENDUM SURVEY IN MACEDONIA (2005) ®

© ass. prof. Goran Stoykovski PhD, author, 2021

УВОД

Вече десет месеца в Македония се случват значителни, неочаквани и шокиращи политически събития, които предизвикват непредвидени обрати в македонската политика. При всяко ново събитие Македония излизаше от едно и влизаше в друго ново политическо положение. При такъв темп на промяна процесите в македонската политика стават трудно предвидими и е трудно да се правят дългосрочни прогнози. По този начин състоянието и тенденциите трябва да се разглеждат само в краткосрочен план. Премиерът Хари Костов заяви, че ще подаде оставка, ако референдумът бъде успешен. И въпреки неуспеха на референдума, министър-председателят подаде оставка. За да разберем настоящата политическа ситуация, трябва да видим защо е организиран този референдум и какво се случи във връзка с този ключов момент от историята на Република Македония.

ГЛАВА ПЪРВА: РЕФЕРЕНДУМ ЗА ТЕРИТОРИАЛНА ОРГАНИЗАЦИЯ НА МЕСТНОТО САМОУПРАВЛЕНИЕ В РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЯ

Предистория на проблема

Охридското рамково споразумение се появи като относително приемлив (за всички страни) опит за интеграция на различни етнически общности в Македония, и по-специално на македонците и албанската етническа общност. Вътрешнополитическата стабилност, териториалната цялост и етническият мир обаче ще се определят от баланса и равновесието на отношенията между двете етнически общности – мнозинството от македонците – и малцинството от албанците. Това показва, че проблемите на Македония имат по-скоро политически, отколкото правен характер. Това само по себе си обяснява до известна степен поведението на субектите, участващи в преговорите, дори когато понякога правят поразителни компромиси и отстъпки по отношение на някои основни правни принципи – нещо, което в противен случай не би трябвало да правят. Македонският случай е пример от учебника за твърдението, че ако нещо не може да бъде разрешено законно, това може да стане възможно в политиката чрез адаптация и корекции. Във връзка с политическите споразумения за оцеляване на политическата система, досега и в бъдеще, присъствието на международния фактор ще остане като ключов гарант.

С Охридското рамково споразумение в Република Македония съществуващата мажоритарна демокрация беше заменена от консенсусна (консесуална, консоциативна) демокрация. За запознатите с теорията на консенсуалната демокрация е напълно ясно, че системата, възстановена от Споразумението, се различава по много абзаци от „чистия” тип консенсуализъм, описан от един от теоретиците – А. Лийпхард. Колкото повече македонската консенсусна система се отклонява от модела на Lijphard (и тя значително се

отклонява, тъй като не отговаря на някои основни предпоставки и условия, например наличието на относително еднаква мощност и размер на поне три различни сегмента), толкова по-голям е броят тълкувания на правила и принципи, в съответствие с които македонската политическа система трябва да действа. Македонският модел “демократия чрез консенсус” е специално разработен модел предназначен за мултиетнически/мултикултурен, плуралистичен и сегментиран характер на сравнително дълбоко фрагментирано общество. Въпреки това отстъпките и компромисите, направени от теоретичните изисквания при проектирането на македонския политически модел на консенсусна демокрация, са очевидни.

По същество обаче това, което е основна част в „чистия“ модел на консенсуалната демокрация, е принципът на договорено разпределение на политическата власт между сегментите образуващи обществото. В случая с Македония това разпределение е направено между македонската етническа общност, като мнозинство, от една страна, и албанската като относително голяма малцинствена общност, от друга страна. Основната цел беше да се избегне възможността албанците да бъдат превъзхождани от по-многобройните македонци по въпроси от съществено значение за специфичните интереси на малцинствената етническа група. За тази цел, наред с други механизми, е предвидено и вето на етническото малцинство, а в случая това е така нареченото „мнозинство на Бадентер“. Това всъщност е основният принцип, философията или „духът на рамковото споразумение“, за който албанците непрекъснато и при всяка възможност настояват и се позовават на него, макар че не могат да го обяснят: съгласувано споделяне на властта преди всичко между тези две етнически общности. Това е принципът да се избягва надгласуване на албанците от очевидно и обективно по-многобройните македонци.

Описаният набор от инструменти обаче, се оказва много слаба гаранция за предотвратяване на възможността за надгласуване в момент, когато партии, асоциации, организации и институции на македонците решиха чрез референдум да отменят закон, който, *inter alia*, беше приет също с описаното „специално споразумение за малцинствата и в духа на Рамковото споразумение“.

Описание на проблема. Причина за референдума

Децентрализацията на властта и реформите на местното самоуправление в Република Македония са ключовите точки на Охридското рамково споразумение. Законът за териториалната организация на местното самоуправление, Законът за финансиране на общините, както и Законът за град Скопие са част от тези реформи.

Тези закони, изготвени от правителството, и по-специално Законът за териториалната организация са съгласувани от управляващите СДСМ и ДСИ. Тези закони бяха приети от мнозинството в парламента през август 2004 г. и бяха обект на тежки политически противоречия, публични дебати и спорове. По отношение на Закона за териториалната организация стартира гражданска инициатива за събиране на подписи, необходими за провеждането на референдум. Референдумът имаше за цел да разбере дали гражданите са за възстановяване на старите закони за териториалното деление и за град Скопие, приети през 1996 г. Световният македонски конгрес беше асоциацията, която инициира и разреши събирането на подписи. В резултат на това повечето политически партии се включиха активно в кампанията за събиране на подписи. Въз основа на събраните 180 545 подписа на лица с право на глас, Събранието на Република Македония прие резолюция за организиране на референдум. Решението е взето на 3 септември 2004 г. Референдумът е осъществен от Централната изборителна комисия (ЦИК), 34 общински комисии и 2973 местни изборителни комисии.

Референдумът: участници, дейности, опции, резултати

Три групи бяха включени в действията, свързани с референдума. Към дейностите, свързани с референдума, се присъединиха повече субекти, които предпочетоха и предложиха различни варианти по отношение на децентрализацията, т.е. относно законите в тази област.

Първа група - „В полза на референдума“: Тези, които подкрепиха запазването на старите закони от 1996 г. или изготвянето и приемането на нови,

които във всеки случай трябва да включват други критерии, с основна цел – отмяна на новите от август 2004 г.

Тази група беше представена от различни субекти, включително представителите на политическата опозиция, след това онези, които само призоваха гражданите да гласуват – субектите, които твърдяха, че основната им цел е само да отменят „закон, вреден за нацията и държавата“. Въпреки различията помежду си, много често всичките бяха наричани с общо име: „Опозиционният блок“ (или „Обединената опозиция“ или „антиправителственият фронт“). Всъщност имаше изразени мнения, че тяхната действителна цел е да се борят за власт, а не да отменят закона сам по себе си. Тази група включваше СМК (Световен македонски конгрес), основната опозиционна партия ВМРО ДПМНЕ и Либералната партия (ЛП), трите партии на т. нар. „Трети път“, други по-малки партии с префикс „ВМРО“, Гражданското движение на Македония и независимият народен представител Трифун Костовски, други граждански организации, сдружения, съюзи, интелектуалци, художници, популярни личности и други общественици. ВМРО ДПМНЕ и ЛП от една страна, „Третият път“, от друга страна, Гражданското движение на Македония, от друга страна, както и ВМРО НП (ВМРО-Народна партия), участваха в дейности за свикване и осъществяване на референдума, всеки със своя кампания, повече или по-малко координирани в рамките на съвместния Координационен център за референдум, ръководен от Тодор Петров, председател на СМК. В хода на процеса в публичните медии бяха разгледани много предположения относно различните мотиви и крайни цели на тези теми (както е описано по-долу), но има едно общо нещо за всички тях – че новият закон трябва да бъде отхвърлен. В края на кампанията Македонската православна църква също призова гражданите (привържениците) да гласуват на референдума.

Втора група „Против референдума“: Субекти, които подкрепят новите закони, приети през август 2004 г.

Тази група включва: коалиционните партньори в правителството, които са съгласували и изготвили новия Закон – СДСМ и ДСИ (Демократичен съюз за интеграция); президентът на Република Македония, Бранко Цървенковски; ПДП (Партия за демократичен просперитет) и с известна резерва и ДПА (Демократична партия на албанците); Социалдемократическата партия; други политици; функционери и членове на управляващите партии в управляващото мнозинството от Парламента. Тези организации организираха кампании, призовавайки гражданите да бойкотират референдума. Имаше хора с различни мнения в редиците на СДСМ (подръжниците на Тито Петковски) в конфликт с официалната позиция на партията. Същото се случи и в рамките на ЛДП (Либерално-демократична партия), тъй като Лиляна Поповска смята закона за неприемлив, тъй като е в ущърб на нацията и държавата. Поради позицията си, която се противопоставяше на позицията на партията, Поповска беше отстранена от длъжността заместник-председател на Събранието на Република Македония. В хода на процеса публично бяха представени много предположения по отношение на различни мотиви и причини на субектите, които са се съгласили и приели закона (както е описано по-долу).

Трета група „Международна“: Чуждестранните субекти, които подадоха ясни сигнали на Македония, че трябва да спазва подписаните споразумения – препоръка, която далеч надхвърля въпросите на самия референдум. Третата група включваше: повечето европейски дипломати, висши представители на САЩ, експерти по международна политика, съюзи, институции, държави и политици. През последните месеци западните медии и аналитични центрове, с изключение на британските, обърнаха внимание на референдума в Македония. Западните анализатори бяха единодушни в оценката си, че успехът на референдума сериозно ще дестабилизира Македония. Тази оценка беше споделена и от висшите представители на САЩ и ЕС, които оказаха силно влияние върху македонската общественост да не подкрепя референдума.

Очакваха се три възможни варианта на поведение на гражданите в процеса на кампаниите „за“ и „против“ референдума:

1. Гражданите да излязат в голям брой и да гласуват „за“ на повдигнатия въпрос;
2. Гражданите да излязат и да гласуват в съответствие с техните убеждения;
3. Гражданите не излизат да гласуват и трябва да игнорират повдигнатия въпрос.

Редица коментатори, анализатори, журналисти взеха участие в публичните дебати за избора между трите варианта. Те представиха своите експертизи и дебатираха в полза или против аргументите на едната или другата група.

Първите два варианта на поведение на гражданите бяха изборът на онези, които се противопоставиха на сегашния Закон за териториалната организация на местното самоуправление, приет през август 2004 г. Аргументите им бяха следните:

- политическото споразумение между СДСМ и ДСИ ще наруши междуетническите отношения и това ще доведе до поставяне на етнически граници и постепенна федерализация на Македония.

- Законът нарушава някои основни принципи на Рамковото споразумение, като например: (а) „няма териториални решения за етнически въпроси“; (б) „преразглеждане на общинските граници с участието на местни власти и централното правителство и международно участие“.

- Законът не отговаря на член 5 от Европейската харта за местно самоуправление, ратифицирана през 1997 г., която има правно господство над всички вътрешни закони.

- За да се изпълнят някои изисквания, предвидени в Конституцията, се прибегва до неподходящо сливане на селски и градски общини, като по този начин се променя изкуствено демографската (етническа) структура на съответните общини.

Третият вариант на поведение на гражданите беше изборът на тези, които бяха за новия закон, на тези, които се съгласиха и приеха закона през август 2004 г., както и на повечето чужди фактори. Аргументите им бяха следните:

- Новият закон подхожда с- и е в полза на- единния характер на държавата.
- Законът е продукт на политическо споразумение, най-вече между коалиционните партньори, които имат парламентарно мнозинство и които са гласували в полза на закона.

- Възстановяването на стария Закон от 1996 г. в сила като трайно решение за децентрализация е в противоречие с ангажимента на Рамковото споразумение за преразглеждане на този закон.

- Референдумът е средство за преразглеждане на Рамковото споразумение. Стратегическите цели на кампанията за референдум са всъщност различни аспекти на опити за преразглеждане на Рамковото споразумение. Отмяната на приетия закон, *inter alia*, също с политическата воля и съгласието на албанците е прецедент, който по-късно ще се превърне в практика, т.е. други закони, които са израз на тяхната политическа воля, също могат да бъдат отменени. По този начин всъщност влиза в сила старото правило: да се надделят албанците и със силата на мнозинството да се наложат решения които малцинството да приеме, въпреки защитния механизъм за управлението, т.нар. *правилото на Бадентер*.

- Съответствието/неспазването на рамковите норми ще бъде ключов критерий при формулирането на оценката за кандидатурата на Македония за членство в ЕС. Брюксел призовава за прилагане на пакета от закони за децентрализация на властта като основна мярка за сближаване на Македония с ЕС и НАТО.

Групата „За референдума“ използва аргументи базиращи се основно на силата на закона. Тази група призова гражданите да излязат да гласуват в голям брой, за да постигнат необходимия праг от „петдесет процента плюс 1“, а също така да гласуват в подкрепа на референдума, за да отменят новия закон. Гражданското движение на Македония е член на тази група, но по-скоро подчертава своята позиция че, е само субект, който оспорва закона само от

експертна гледна точка. Това движение обясняваше публично, че законът е вреден и правно необоснован и призовава гражданите да гласуват, но се въздържа да им казва директно как да гласуват.

Втората група „Против референдума” се позова главно на политическите аспекти на проблема и призова гражданите да бойкотират референдума.

Повечето от важните фактори на международната политика – **третата група, „Международната група”** – чрез някои от нейните институции, дипломати, представители и политици се включиха пряко в процесите, свързани както с приемането, така и с оспорването на закона. Вниманието беше насочено към три точки: **първо**, на 27 юли 2004 г. в Брюксел министрите на външните работи на страните-членки на ЕС формулираха заключения, призоваващи за прилагане на пакета от закони за децентрализация на властта, като основна мярка за приближаване на Македония по-близо до ЕС. На **второ** място, десетина дни преди референдума, германският Бундестаг прие препоръка до германското правителство във връзка с използването на конституционното име на Република Македония. **Третият** важен сигнал пристигна от Държавния департамент на САЩ с решението да признае конституционното име на държавата: десет часа преди началото на деня за размисъл преди гласуването. САЩ, ЕС, НАТО, Русия, някои страни от региона, повечето чуждестранни анализатори и институции смятат, че успешният референдум може радикално да дестабилизира политическата ситуация, а оттам и вътрешните отношения в Република Македония.

Резултати

На 7 ноември 2004 г. в съответствие с резултатите, обявени от ЦИК, са гласували 437 347 души с право на глас или 26,58% от гражданите, регистрирани в избирателния списък. За да се счита референдумът за валиден, е трябвало да има повече от 50% избирателна активност от общо регистрираните 1 709 536

избиратели. Опозицията не успя да насърчи македонците да гласуват в необходимия брой, така че резултатите от референдума за възстановяване на старите закони от 1996 г. и за отмяна на новия Закон за териториалната организация предопределиха неуспеха на инициативата.

Опозиционните и ориентирани към референдума субекти (с изключение на СМК) не оспорват резултатите от гласуването. Опозиционните партии предупреждаваха, че доколкото е достигнат прагът от 50%, 427 112 гласа "за" е трябвало да са много близо до необходимите 427 385 гласа за успешен референдум. В допълнение към това, опозицията посочи, че не може да се счита, че гражданите, които не са гласували, са против референдума и те могат да бъдат считани само за „въздържали се от гласуване“, т.е. те не са гласували нито за, нито против. Правителството не може да приеме, т.е. да тълкува тези неопределени избиратели като „гласове“, подкрепящи правителствената опция, нито правителствената политика като цяло. В съответствие с тълкуването на резултатите от опозицията, референдумът¹⁶ би бил успешен, ако правителството не упражни силен натиск върху гражданите да не гласуват. Никола Груевски счете, че резултатите ангажират правителството да внесе изменения в закона и като включи изразената воля на гласувалите за, както и това че, тази воля на гражданите, все пак, ще бъде включена в друг законопроект с по-високо качество който ще бъде изготвен и разработен от неговата партия ВМРО ДПМНЕ.

С избирателна активност от 26,58% (с 400 422 по-малко избиратели от необходимите 854 786 гласоподаватели) правителството и онези, които бяха против референдума, считаха, че мнозинството от гражданите подкрепят закона. По-голямата част от гражданите с право на глас направиха точно както се изискваше от тях – да се въздържат от гласуване и бойкотират референдума. За да бъдем точни, те избраха опцията „въздържане от гласуване“, но противниците на референдума искаха точно това от гражданите. Следователно правителството заяви, че мнозинството в Македония подкрепя закона и следователно политиката на правителството за уреждане на междуетническите отношения, от която

¹⁶ Петдесет процента плюс един от гласувалите от общия брой на хората в списъка на избирателите.

произтича и самият закон. Това е политиката, която бе обяснена и аргументирана от правителствените политици в хода на кампанията за референдум.

От гледна точка на правителството, за водещите партии от управляващата коалиция, референдумът беше успешен. Въпреки успеха, премиерът неочаквано обаче, подаде оставка. Хари Костов обвини коалиционния партньор – партията ДСИ, че през целия период на мандата му е провеждала „политика на шантаж и изнудване“, че се е фокусирала само върху прилагането на правилото за справедливо представителство на етническите общности (в случая – албанската) в структурите на държавната администрация. Освен това Костов обвини в оставката си ДСИ (Демократичен съюз на интеграцията) и за насърчаване на „националните и тесни партийни интереси, включително непотизъм, корупционни практики, без реално желание за прилагане конкретни мерки за борба с корупцията. В оставката си той представи твърдението, че „е станало нормална практика експертното мнение да се променя и преиначава в съответствие с политически споразумения и политически договорки“ които партиите правят помежду си без да координират действията си с него в качеството му на премиер.

Това обаче, се оказаха проблемните въпроси, за които опозицията вече две години упорито обвинява правителството. Оставката на премиера беше катализатор на изборния процес за лидер на управляващата СДСМ. Този процес обаче постави под светлината на прожекторите фракционни и групови битки в самата партия. Междувременно се появиха въоръжени групи в село Кондово – току-що прикрепено с новия закон към столичния град Скопие – които, пак на свой ред, взеха да заплашват да бомбардират центъра на града с ракетни гранати.

Поради твърденията за корупция на министъра Агрон Буджаку (от ДСИ), отправени от бившия премиер Костов, новоизбраният лидер на СДСМ Владо Бучковски (който беше упълномощен да създаде нов кабинет) имаше сериозни проблеми с ДСИ по отношение на компрометирания Буджаку, след като партията настояваше за негово членство в новото правителство.

Заклучение

Подценяването на Охридското споразумение с цялото му значение, придадено от важни фактори на международната политика, е погрешно замислена политика. Формулирането на дългосрочна и стабилна политика въз основа на подценяване на споразумението би означавало изграждане на политика въз основа на неадекватни политически изследвания, оценки и прогнози.

Не трябва да се поставя под въпрос външнополитическата ориентация на страната, т.е. прозападна, про-натовска. Колебанията на геополитическия и геостратегическия компас, както демонстрира ВМРО ДПМНЕ в края на своя мандат, когато благоприятства сътрудничеството си с Украйна във военно отношение и използваната антизападна и анти-натовска риторика и политическите последици, които преживя след това, ясно показват колко вредна в политически план може да бъде такава ориентация.

Опасен политически ход е да се инициират преговори за промяна, да се застъпва, да се подкрепя, да се организира референдум в многоетническа държава с консенсуална демокрация с цел налагане на решения от един от сегментите върху останалите сегменти. Такива намерения винаги могат да се тълкуват като опити за подкопаване или нарушаване на основания на консенсус правно-политически ред. В случая с Македония, чрез току-що осъществения плебисцит, политическите субекти които действаха в подкрепа на референдума бяха само на крачка от идеята, че те носталгират и се чувстват съпричастни с опити за възстановяване на старата система.

Приемането на реалностите, като се вземат предвид позициите на международните политически фактори и правилната външнополитическа ориентация са печелившата комбинация, която всъщност спаси едно от най-слабите правителства от падане (в съответствие с рейтинга, който продължава да намалява неконтролируемо). Силата на гореспоменатата печеливша комбинация може да се види и във факта, че тя не загуби дори когато се сблъска с широкото недоволство на гражданите, организирано от редица политически сили, включително авторитетни и популярни личности, интелектуалци, чийто

рейтинг в навечерието на референдума беше много по-висок от рейтинга на правителствените политици.

Въпреки че Хари Костов се оттегли, това не беше пряка последица от референдума, а негово собствено решение, т.е. той не беше задължен на такъв ход от резултатите. Както и да е, правителството, както и предишните и настоящите функционери трябва сериозно да обмислят собствения си рейтинг и легитимност, защото те бяха обвинени в корупция, непотизъм, неспособност, лично от самия тогавашен министър-председател! Структурната слабост и вътрешната криза на опозицията, вътрешните раздори и слабите позиции пред международния фактор спасяват засега управляващите партии от загуба на власт.

Съществуват редица оценки и прогнози, които могат да бъдат направени във връзка с поведението на политическите партии по отношение на Рамковото споразумение:

1. оценките от системата за ранно предупреждение на американската разузнавателна общност и позициите на американската външна политика, проектите на НАТО за Балканите, както и докладите за сигурност на ЕС показват, че Рамковото споразумение от Охрид е поне засега оптималното решение за затваряне на „кутията на Пандора“ на Балканите – Македония.

2. Международната общност се явява като гарант за прилагането на споразумението, подкрепяйки процеса с 588,77 милиона евро.

3. Всеки политически субект, който се опитва да отхвърли или отмени Рамковото споразумение, е изправен пред риска от пълна международна изолация. Крахът на модела, предвиден в споразумението, ще хвърли Македония в нова спирала на насилие и въоръжени конфликти. С оглед на плуралистичния характер на македонското общество, променените вътрешнополитически корелации, както и констелацията от сили в международната политика изискват деликатно поведение на политическите субекти, участващи в македонския политически процес. Засега няма какво повече да се предлага от разпоредбите на споразумението, доколкото политическите субекти го четат и тълкуват и разбират по един и същ начин.

4. Постепенното развитие на голямо и масово движение, което по своята същност е „антиохридско“ и антиправителствено, дава основание да се счита, че всички субекти горе-долу третират „историческото споразумение“ като изкуствено и наложено решение. Това означава, че е необходимо нещо друго, което освен споразумението ще привлече страните да превърнат споразумението им в нещо непрекъснато и трайно, т.е. да се приложи една обща за всички заинтересовани страни концепция. Настоящата ситуация може да бъде описана като ситуация на правене на вътрешни компромиси в резултат на упражняван силен външен натиск. Международната общност играе жизненоважна роля в целия процес и е дълбоко ангажирана с македонските дела.

5. След относително неблагоприятния резултат за Македония от срещата на върха на ЕС в Солун, стана ясно, че Съединените щати могат да гарантират на Македония нещо, което ЕС не беше в състояние да направи: поносимо ниво на нестабилност на междуетническите отношения (присъща характеристика на македонската общност); сигурност; лобирание в полза на Македония за членство в НАТО. С подписването на Споразумението за третиране на гражданите на САЩ по отношение на Международния наказателен съд и с присъединяването му към антитерористичната коалиция – Македония избра своя стратегически партньор. Новото правителство, и по-специално СДСМ и ДСИ, виждат американската стратегия за нормализиране и стабилизиране на вътрешнополитическата ситуация в Македония като работеща формула. Правителството споделя виждането на САЩ, че просперитетът ще смекчи етническите противоречия и ще предотврати въоръжени конфликти. Това би се постигнало и чрез създаване на регионални и международни финансови институции, отпускащи заеми за възстановяване и създаване на зони за свободна търговия. Правителството признава ключовата роля на Съединените щати като миротворци и посредници в изграждането на вътрешнополитическата стабилност и отношенията между двете етнически общности. Вашингтон въздейства паралелно и на двете страни, съчетавайки баланса на силите с мерки за изграждане на доверие.

Съединените щати на практика определиха съдбата на Македония, като признаха конституционното име, като по този начин потвърдиха дългосрочния международен правен и политически капацитет на държавата. В същото време Съединените щати подчертаха собствената си подкрепа и за вътрешната структура на държавата, като косвено подкрепиха политическите сили, които се считат от тях за гаранتي за изпълнението на този ред.

Подкрепата на Македония, получена от Съединените щати, трябва да има положително въздействие и във вътрешнополитически план като функция от дългосрочната стабилност на Македония. Като се вземат предвид политическите цели на Съединените щати и ЕС на Балканите, позицията на Македония трябва да бъде засилена в бъдеще.

Ключовата подкрепа за Македония дойде точно в момента, когато вътрешнополитическите термини бяха описани в статия (публикувана в местния вестник „Утрински весник“) като ситуация на *Ваймарска Германия*: усещане за загубена война и „окупация на части от територията“, „репарации и компенсации за победителя“, демилитаризация (елиминиране на големи части от отбранителния арсенал), отчаяние от системата и реда, и най-важното – тежка икономическа криза, липса на средства и огромна безработица. Отвори се празно политическо пространство, което може да бъде запълнено неконтролируемо, както се случи във Ваймарската република, преди да изчезне.

Непосредствено преди трагичната и тъжна смърт на президента Борис Трайковски ситуацията на срината икономика и тежката икономическа криза е оценена като критична и тази констатация е обоснована от повечето разследвания и социологически проучвания, проведени от значими местни и чуждестранни институти. Подобна социална и икономическа криза беше посочена като основна заплаха за сигурността и мира на държавата. По отношение на заплахата за държавната стабилност тя се третира с по-висок приоритет от междуетническите отношения, които традиционно се смятаха за най-важната заплаха за стабилността. В съответствие с проучвания на повечето анализатори, местни и чуждестранни институти за ранно предупреждение и прогнози, многобройните предизборни цикли, последвали трагичното събитие,

спасиха и все още спасяват Македония от „социален взрив“. Към днешна дата тази „бомба със закъснител“ все още не е обезоръжена.

ГЛАВА ВТОРА: СЪСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ НА ПОЛИТИЧЕСКИТЕ ПАРТИИ, ДВИЖЕНИЯ, АСОЦИАЦИИ И ИНСТИТУЦИИ. ОБЩЕСТВОТО И ПОЛИТИЧЕСКИЯТ РЕЖИМ

Силата

Гореспоменатите проблеми всъщност са проблеми, за които правителството носи субективна и обективна отговорност. Облекчаването на социалното напрежение след референдума и по-специално след решението на САЩ да признаят името на републиката е краткосрочна победа. Правителството ще се опита да протака разрешаването на проблемите и провеждането на реформи до местните избори, насрочени за март 2005 г.

Правителството трябва да има готова, добре обмислена стратегия и политика по въпроса за статута на Косово. Между другото, „готовността“ ще се счита за налична и ако правителството разреши въпроса, свързан с граничния въпрос между Македония и съседния протекторат – Косово.

Някои вътрешни анализатори, както и един от водещите политически анализатори в съседната на Македония държава – България, смятат, *inter alia*, че Законът за териториалната организация е част от стратегията на президента Цървенковски албанският въпрос да бъде отделен от разрешаването на албанския въпрос интегрално в непосредствената обстановка в региона. Голям политически и стратегически успех ще бъде, ако се приеме, че със Закона за териториалното разделение албанският въпрос в Македония ще бъде уреден.

Опозицията. Политически партии

1. ВМРО

Умножаването, разделянето на партии с префикс „ВМРО“ е основна характеристика и „защитена марка“, образно казано, на дясното политическо

пространство през последните 14 години политически плурализъм. Разпадането на опозицията, разбира се, е в полза на правителството, но това не е в полза на развитието и стабилизирането на цялостната демокрация в държавата. Постоянното разделяне и разпадане на ВМРО ДПМНЕ не е новост. През целия период от създаването на партията до 2000 г. тя положи големи усилия, за да докаже, че не е „българофилска партия на антимакедонска основа“, „Варховистка“¹⁷, терористична, антисръбска и антигръцка“, а също и в борбата си с УДБА¹⁸ и специалните служби. От 2000 г. до днес се твърди, че партията не е нито едно от описаното, а точно обратното. След експанзивното проникване на гръцкия капитал в македонската национална икономика, което се случи точно по времето на управленския мандат на партията, някои анализатори смятат, че ВМРО е политически представител на гръцките икономически интереси в Македония. Бяха изразени някои мнения, че борбата срещу тайните служби е не само блъф, но и че тази партия е творение точно на бившите КОС и УДБ, че всъщност е „полицейски проект“ на бившите комунисти, целящ да упражнява контрол над опозицията и над македонската десница. С оглед на тогавашното сръбско господство в тези бивши спецслужби и тайната комунистическа полиция, анализаторите смятат, че това е източникът на просръбско позициониране на партията, изразено в определен момент, и на антиалбанската позиция като и с анти-НАТО и въобще анти-западната реторика. Оттук и обясненията за неадекватното отношение към идеологията на историческата дясна и историческата ВМРО. Последните събития в и около тази партия, представени в националната преса, водят до извода, че Люпчо Георгиевски, лидерът на съвременната ВМРО, с действията си в Парламента е на път да успее да постигне нещо, което не успя да постигне преди това, тоест да завладее партията отвътре, чрез прехвърляне на депутати от ВМРО ДПМНЕ в неговата ВМРО НП. Според повечето от направените оценки се твърди, че това е

¹⁷ Термин от ранното развитие на ВМРО от края на 19 и началото на 20 век, идващ да обозначава движение в рамките на ВМРО, което се стреми към обединение с Царство България. За разлика от това, другата тенденция – „Автономистите“ се стремяха първо да постигнат автономия на Македония в Османската империя.

¹⁸ Тайната полиция в комунистическа Югославия

осъществимо само с волята и съдействието на СДСМ, разбира се, при условие че се направят предварителни изчисления (възможност за политическо изнудване и изнудване на лидера и партийните функционери и т.н.). От друга страна, в пресата са публикувани някои спекулативни мнения, че някои субекти имат идеята да засилят правомощията на президента на републиката чрез изменение на конституцията. Възможно е – според спекулациите – чрез политическо договаряне с Люпчо Георгиевски да бъде реализирана тази идея, т.е. като лидер на опозицията, да участва в осигуряването на парламентарно мнозинство за конституционни промени като награда за направената услуга. Една от предпоставките за това е че, отговаря на интересите на „два + два субекта“; В тази опция се разчита на двуполусен партиен модел и по-точно на „система 2 + 2“. Този модел предполага коалиция от една лява македонска + една лява албанска партия срещу коалицията от една дясна македонска + една дясна албанска партия, където те непрекъснато, разбира се на общи избори, ще се редуват в управлението на държавата. Доколкото се реализира прогнозният трансфер на отлив от парламентарната група на ВМРО-ДПМНЕ на повечето депутати в новосформираната ВМРО-НП, позициите на сегашното ръководство на ДПМНЕ ще бъдат значително разклатени и дестабилизирани. Не може да се изключи, че в средносрочен план може да има общо обединение на партиите, които съвсем наскоро произхождат от ВМРО-ДПМНЕ, точно около оста на Георгиевски. Тези вероятни варианти, разбира се, или ще се случат, или не, в голяма степен в зависимост от възгледите и позициите на факторите в международната политика, за които вече споменахме, че те играят жизненоважна роля в целия процес и са дълбоко замесен в македонските дела.

2. СДСМ

В момента СДСМ е най-голямата и най-мощната политическа партия, чиито ресурси – особено финансови ресурси и влияние във всички сфери и области – може би надхвърлят тези на самото правителство. Разбира се, всичко това е наследство на бившата комунистическа партия, която управляваше държавата непрекъснато в продължение на почти шестдесет години. В периода

около избора на партиен лидер кристализираха „групи и екипи”, които бяха разделени по отношение на личността, която трябва да бъде избрана за лидер. Възможна е стратификация в рамките на тази партия както и процеси, подобни на гореспоменатите (у политическите конкуренти). По-специално, ако се вземе предвид противоположната позиция на Тито Петковски по отношение на официалната партийна позиция относно референдума, както и относно общата партийна политика. Досега тя беше защитена от сериозни фракционни разпадания само чрез силно развито съзнание за принадлежност нас членството и привързаност към специална идеологическа матрица, а може би и възприятието за принадлежност към специална социална прослойка. Това обаче, е източникът на арогантност в тази партия, за което е обвинявана през цялото време, и което се посочва като причина за деградация и декаданс на партията. От друга страна, тенденцията към екстремен прагматизъм (когато партията оценява, че има условия за поемане на властта) е другата характеристика на СДСМ. Това обяснява и (освен предложенията от чужбина) решението на партията да влезе в коалиция с ДСИ въпреки общото недоволство и национално разочарование от този ход.

Ако през ерата на Студената война комунизмът е бил основният враг на либералната демокрация, днес, след края на тази ера, враговете са национализмът и религиозният фундаментализъм. СДСМ, въпреки че е наследник на бившата комунистическа партия, успя да се представи пред света, пред Запада като партия, отдалечена от двамата съвременни врагове на либералната демокрация. Това я превръща в приемлив политически партньор в македонската политика в отношенията със Запада. И този елемент от партийната политика е част от това, което определихме като „печеливша комбинация“.

Докато по времето на „ерата на Глигоров“ СДСМ счита обвързването на страната със Съединените щати като необходимо съобразяване с „силния на деня“ и използване на позицията на мощния партньор за промоция на младата държава, както и осигуряване легитимност на тогавашните правителства, в момента проамериканската ориентация на партията е прераснала в трайно стратегическо решение.

3. „Третият път“

Може би все още е рано да се обсъжда изчезването на този тип политически субекти от политическата арена. Но е добре известно, че те ще бъдат аутсайдери, маргинални образувания, местни политически партии, ако се вземе предвид фиаското на референдума. Тази група няма значителна политическа подкрепа от важните фактори в международната политика. Възможно е интересите на някои държави от региона или на тези, които се считат за конкуренти и противодействащи на американските, да бъдат насърчавани чрез някои или всички партии от тази група.

4. ДСИ

Демократичният съюз за интеграция на Али Ахмети е необичаен политически субект, явление, което отсега нататък ще бъде обект на социологическо и политическо разследване и проучване. УЧК или АНО, е тази партизанска структура, основата, върху която се е развил настоящият ДСИ. Следователно, във военното си минало тази партия успя чрез въоръжена борба срещу демократично избрани институции да получи повече политически права за етническата общност, която тя претендира да представлява, като в същото време успя да получи и международна легитимност по отношение на предприетите военни действия. Интересният факт в случая е, че това е още един пример, приложим към теориите на международното публично и военно право за това колко тънка е границата между „терорист“ и „легитимен политик“, така че има само една стъпка от „партизанин“ до „компетентен умерен политик“! Отдавна обаче, подобни примери не се разглеждат като прецеденти, а като редовно явление в сравнимите политически системи. Ясер Арафат, Фидел Кастро, Нелсън Мандела, Гери Адамс... са само малка част от по-голяма група от бивши бойци, наричани терористи или партизани, които по-късно бяха амнистирани и повишени в политици и „мъдри държавници“. Някои от тях са и носители на Нобелова награда – признание като награда за техния принос в глобалния мир! Действайки като чисто политически субект в македонския политически процес, партията (или движението) ДСИ постигна още една, този

път мирна победа: Законът за териториално-административно деление на общините. За момента това е политическият актив, с който партията ще се представи пред електората на албанската етническа общност. Ако се правят предположения, че от закона при преговори за общинските граници коалиционните партньори са направили и „електорална геометрия“, тогава съществува голяма вероятност ДСИ да постигне още една, този път, трета победа: местни избори през март 2005 г. По-специално, ако се вземе предвид, че ДСИ има в „джоба си“ и 130 000 гласа, получени на президентските избори. Ако демаркацията на границата с протектората на Косово се случи по време на мандата на тази партия, тогава може съвсем правилно да се похвали, че признаването на името от Съединените щати е резултат от дейността на албанското лоби там! Във всеки случай ДСИ смята себе си за социалдемократическа партия.

4. ДПА

Въпреки че през цялото време се опитва да убеди албанците, че ще постигне по-голям напредък в разрешаването на албанския въпрос, като се има предвид, че манталитетът на албанския електорат ще избере по-радикалната от двете радикални образувания – ДПА все още не успява да постигне победа срещу своя конкурент ДСИ. Възможно ли е албанците да са променили очакванията си от политиката, очакванията от самия живот? Понастоящем е трудно след добре известния резултат от референдума и участието на САЩ в македонските дела да се прогнозира изборните позиции на ДПА. Така или иначе ДПА беше помолена да се включи, да използва авторитета и влиянието си за разрешаване на кризисната ситуация в село Кондово. Намесата обаче на заместник-председателя на партията се оказа по-вредна, отколкото полезна, както за неговия, така и за партийния рейтинг, поради неадекватност и радикализъм на въоръжените партизани, барикадирани в селото.

Религиозни институции

Възприемане на светски език и участието на религиозни институции и организации в политическата борба е политически несправедливо, вредно и опасно и е грях в съответствие с религиозните канони и догми. Избухването на религиозни страсти или религиозна нетърпимост в мултирелигиозна среда е изключително опасно. Политическите субекти са длъжни да пазят неутралитета на религиозните институции, най-малкото защото в случай на тяхната възможна политическа загуба, съответната религиозна институция също може да се окаже в губещата група. Религията, вярата не може и не трябва да се окаже губеща страна в каквато и да е комбинация.

Неправителствен, неполитически, граждански сектор.

СДСМ се радва на отлично сътрудничество с неправителствените организации. Това е причината, поради която от дълго време сред обществеността упорито се твърди, че като цяло организациите и институциите от този сектор не са изпълнили основната си мисия, участвайки в политическия процес и дори повече, заемайки страни в полза на един или друг политически вариант. Съществуващият политически елит на Република Македония демонстрира поведение на отделна, изолирана класа, прихваждаща от затворена и видна каста, която демонстрира грубо, властно и арогантно отношение към населението, а снизходително общува със същия този народ само като с електорат по време на изборния период. В Македония липсва силно, мощно и здраво гражданско общество, което да контролира с помощта на ефективни инструменти тази класа в периода между два изборни цикъла. От друга страна обаче, гражданският сектор, неправителствените организации и сдружения са доволни, че правителството, за разлика от предишната управляваща власт, не третира този сегмент като „петата колона в страната“. Този сектор обаче отбелязва, че правителството няма сериозна и ясна концепция за истинско и реално сътрудничество с организациите от този сегмент, като са оставени сами на себе си.

Световният македонски конгрес

СМК изненада се появи и осветли македонското политическо небе като комета и много бързо излезе от погледа след това. И тази организация със сигурност ще бъде обект на социологически и политически изследвания. СМК се присъедини енергично към действията за референдума, за да претърпи истинско фиаско след добре познатото развитие на събитията. СМК беше обвинен, че е „троянски кон“, чрез който група политици от опозицията искаха да поемат властта в държавата. С оглед на резултатите от гласуването, най-вероятно гражданите са приели това твърдение като вярно, така че самата идея на референдума за отмяна на вреден за нацията закон беше компрометирана. Със сръчния си чисто политически ангажимент, участвайки в междупартийни борби, след неуспешния референдум СМК се оказа дискредитирана организация и аутсайдер в политическия живот на Македония.

Коалиции и междупартийни отношения

ВМРО ДПМНЕ не се е отказала от идеята да си сътрудничи с „Третия път“ с цел получаване на власт. Остава неясно как партия, която твърди, че е класическа християндемократична, дясноцентристка, дори с консервативни възгледи, може да провежда такава политика и осъществява коалиция с друга партия, с типична лява идеология. Какъв тип обща политическа и идеологическа платформа могат да направят? Резултатите от референдума приблизително показаха електоралното значение и тежест на участвалите в процеса партии. Ако на президентските избори ВМРО ДПМНЕ получи 330 000 гласа, трябва да се изчисли дялът от общо 449 324 гласа, подадени на референдума, даден от всяка партия, като се има предвид, че в кампанията, призоваваща гражданите да гласуват, са участвали много други партии, сред които граждански движения, организации и сдружения. От това може да се направи заключение за силата на „Третия път“. С паралелната си Декларация за подкрепа на стратегическия интерес на Македония Никола Груевски и Стоян Андов показаха, че не са се отказали от идеята, че само голяма партийна и гражданска конгломерация, обединени в масово антиправителствено движение, е комбинацията, която би

свалила правителството и по този начин да се осъществи промяна във властта. Тази паралелна „Скопска декларация“ на опозицията има съществени слабости в сравнение с президентската „Охридска декларация“. ВМРО-ДПМНЕ, като основна ос в конгломерата е подписала нейната „скопска“ заедно с още 28 други малки и не толкова влиятелни политически субекта и е много важно да се отбележи, че сред тях няма нито един политически субект на албанците! На церемонията по подписването нямаше представител на чуждестранните фактори, нещо, което е от голямо значение и знак в македонската политика. Наскоро Груевски, след като прекъсна отношенията с ДПА, заяви, че партията ще влезе в коалиция с албански субект-образуване което ще бъде или трябва да бъде създадено в бъдеще...

Казахме, че е възможно обединение в дясното пространство, обединявайки се около ВМРО-НП като ключова точка, около която десните партии ще се обединят. Това обаче зависи от успеха на Л. Георгиевски да „пробие“ или „да завладее“ ВМРО-ДПМНЕ. В противен случай неговата партия има надежден коалиционен партньор в албанския блок – ДПА на Арбен Джафери.

Засега не се очакват големи промени в социалдемократично-либералната и многоетническата коалиция на управляващото мнозинство при тези условия и обстоятелства. Основните „стълбове“ за бъдещето ще продължат да бъдат СДСМ и ДСИ, след като са постигнали успешно сътрудничество, доказано след трудния тест със закона, в който между другото има и „електорална геометрия“, изготвена изгодно за тях. Новият лидер на СДСМ и министър-председател Владо Бучковски, може би малко неочаквано, прибегна до разширяване на коалицията с нови образувания. Така че, членството в новото правителство включва и министър от редиците на Гражданско движение на Македония, което внезапно се появи със светкавична скорост.

Каквото и да правят коалициите и партиите, става ясно, че решаването на икономическите проблеми трябва да бъде основната им ориентация в бъдеще, основната част от техните политически и предизборни платформи и приоритетна насока в политическите действия. Реформите не може да се отлагат повече. Но

тези реформи ще бъдат отложени за в бъдеще, тъй като непопулярните реални реформи след прилагането им, ще направят реформаторската политическа сила в очите на населението изключително непопулярна, като в допълнение към това може не само да я свалят от власт, но и да я държи далеч от властта за дълго време. Като се има предвид профилът на македонските политически партии и лидери, няма за сега толкова смел и решителен субект.

Демокрация

- **Политически аспекти.** В Македония никога не е бил приет пакет от така наречените строги закони за лустрация, закон за откриване на „бившите“ досиета на бившата тайна полиция която тя е водила и попълвала за гражданите. Независимо коя партия е на власт, човек остава с впечатлението, че на Македония ѝ липсва воля да скъса с комунистическото си минало. Това е един от корените, откъдето произтича корупцията. Корупцията и организираната престъпност са дълбоко вкоренени в обществената структура и в институционалната система. Подозирани в корупция и в слаба вътрешнопартийна демокрация, като основен източник за набиране на персонал за обслужване на институциите в системата, партиите пряко допринасят за тромавата „бюрокрация“, неефективността и мудността на институциите претъпкани с прекалено много служители. От фалшив комунизъм към патриотарски национализъм – това е траекторията, по която македонското историческо развитие се движи от срутването на Берлинската стена досега. Ако бяха отворени досиетата на бившата тайна полиция, щеше да бъде много поинтересно да се види колко много бивши „правоверни и надеждни комунисти“ станаха днешните „вдъхновени националисти“ и „ново-капиталисти“, активни функционери, активни политици в македонската политика, генератори и лидери на общественото мнение! Партиите имат жизненоважна нужда от ново поколение политици.

- **Икономически аспекти.** Не може да се очаква Македония да бъде успешна демокрация с население намиращо се в трудна социална ситуация, причинена от провалената икономика. Поради тази ситуация няма социална стратификация на обществото, няма създаване на слоеве и класи, които да станат социална база на партиите. Следователно, налице е и обърнатата ситуация в партийната система: левите партии да провеждат типично десни политики, а десните партии (ако има такива) да разчитат на по-ниските социални групи, провеждащи леви политики. Общото за двамата политически конкуренти са групите олигарси, „партийни босове“, така наречените „милионери от прехода“.

Обществото

Страхът присъства в Македония. Македонците се страхуват, че в средносрочен план албанците ще ги изтласкат от общините (регионите), където в момента те са в мнозинство, и в дългосрочен план, след като „са провалили модела на националната държава на македонците“, те постепенно и бавно ще завземат и останалото парче „македонска земя“, ако не по някакъв друг начин, то със сигурност, чрез тяхното „мощно оръжие – раждаемост“. Албанците се страхуват, че македонците няма да се откажат от идеята, че са ексклузивни носители на държавността (тяхна си национална държава), доминиращият народ, който винаги ще намери начини да превъзмогне албанското малцинство и с помощта на различни съюзи и комбинации, да направи своите решения легитимни и да ги наложи върху малцинството. Страхът от успеха на другия или по-просто казано – завистта присъства в битието и нардония дух в Македония. Този страх е широко разпространен в обществото и се подкрепя и насърчава от политическия елит, защото това е основният ресурс, от който елитът черпи своята политическа власт. Третият елемент, характерен за македонското общество, е провинциализмът. Политологът Денко Малевски смята, че: *„Превърнахме се в общество, в което човек не може да различава доброто от злото, справедливото от несправедливото. Станахме общество с разрушени морални ценности“*. Той вярва, че причината за това е една мощна мрежа от прости хора озовали се и намножили се в политиката, медиите, университетите

и Академията. „Те, разбира се, са разделени според своите идеологии или етническа принадлежност, това, което ги обединява обаче, са силните връзки на измамата, цинизъм, сарказъм ... Те точно се разпознават, мразят и подкрепят взаимно!“

„От комунизма към национализма и накрая към провинциализма беше пътят на поробения македонски политически манталитет през последните тринадесет години!“, заключава Малевски.

Партийните елити подкрепят това състояние на духа на населението като принцип на поведение, най-вече защото са придобили своето богатство, титли и власт точно като използват механизмите на властта и провинциализма. Даването на зелена светлина и установяването на либерални демократични принципи на свободна пазарна икономика и автономно отворено гражданско общество означава края на тяхното богатство, господство и власт.

Веднага след референдума партиите и политическите образувания, участващи в македонската политика, представиха своите виждания за по-нататъшни действия и процеси.

Васил Тупурковски от ДА, от коалиция „Третият път“ предложи да бъде създаден „кабинет в сянка“.

Панде Лазаревски, анализатор от Гражданското движение на Македония, смята, че заедно с резултата от референдума трябва да се направи и оценка на Закона за териториалната организация от Конституционния съд, а по отношение на това дали той е в съответствие със законовата процедура, дали не е в противоречие с нито един международен правен акт, ратифициран от македонския парламент (Европейската харта за местно самоуправление). Той предлага възможността да се разгледа двустепенно местно самоуправление, което в съответствие с оценките на някои от членовете на тази организация би разрешило много въпроси. Никола Груевски вярва, че „след 22 месеца ще се види кой е победителят и кой загуби в настоящата ситуация след референдума“. Считан от днес, той има предвид редовните общи избори през 2006 г. Дори и да не е така, може да се счита, че ВМРО-ДПМНЕ не е готова да атакува сериозно

правителството с цел да го свали и да поеме властта най-малко до края на вътрешнопартийния разпад. Той трябва да изчака резултата от разпадането на парламентарната група, след това да изчака приключването на процеса на вертикално прегрупиране, който да последва и в структурите на партията в общините, и след това идва консолидацията и възможна – победа на изборите.

ГЛАВА ТРЕТА: ФИНАЛНИ ИЗВОДИ

- В Закона за местното самоуправление, член 41, параграф 3 е посочено как се защитават някои специфични права, като култура, език, писмо и идентичността на граждани, които са под 20% от общото население в която и да е община. Разпоредбите на закона не са достатъчна гаранция срещу възможността малцинството на общинско ниво да бъде доминирано от мнозинството, както и тези права не са реципрочни с правата на 20% малцинство на национално ниво. Трябва да се направят изменения в съществуващия Закон за местното самоуправление.

- Проблеми се очакват и при дебатите за националните символи: относно вида на държавния герб, вида и употребата на знамената на общностите на етническите малцинства и други проблеми, свързани с тези въпроси.

- Редуването и увеличаването на изборните цикли отлага реформите. След оставката на Х. Костов се формира ново правителство, което ще се радва на още 100 дни мир. Консолидацията на новото правителство предполага, че няма да има по-силен фокус върху икономическите и социалните проблеми и още по-малко върху провеждането на реформи. Управляващите и опозиционните партии ще започнат подготовката за местните избори, насрочени за февруари/март 2005 г.

- Сериозната икономическа криза и срината икономика, липсата на средства, огромната безработица, бедността и не на последно място големият дял на сивата икономика (40,8% от БВП) са проблеми, които ще бъдат контролирани дори с по-голяма трудност, преди да ескалират в разрушителна сила, насочена срещу системата и реда, мира и националната сигурност.

- Ако разгледаме резултата от референдума по отношение на необходимите спешни икономически реформи, това показва, че македонското мнозинство е изразило (чрез въздържането си от гласуване) своя интерес от тяхното по-бързо започване.

- Международната общност изпрати директни сигнали до Македония, че скоро трябва да предложи алтернатива на настоящата ситуация, която остава

непроменена вече 15 години: политически борби и кухи предизборни обещания за подобряване на жизнения стандарт на хората в страната.

- През отчетния период, успоредно с усилията за демаркиране на границата с Косово, дипломатическите контакти на двустранна основа трябва да станат по-чести, с цел признаване на конституционното име, на първо място от държавите членки на ЕС.

- Като функция от внедряването на петролопровода АМБО, трябва да се установят контакти на по-високо ниво с България за подписване на меморандум за изграждане на нефтопровода. Трябва да се има предвид, че руските петролни компании „Транснефт“ и „Лукойл“, които действително прилагат политиката на Кремъл, напоследък директно изразиха съмнения в икономическата целесъобразност на нефтопровода Бургас – Александрополис. Това предполага, че Москва се насочва повече към петролопровода Keyikay-Ibrikbaba през Турция като част от южния вектор на руската енергийна политика. От друга страна, стратегическите цели на Русия са насочени на първо място към азиатския и американския пазар, чрез развитието на северния и източния вектор на енергийната политика. Тези въпроси трябва да бъдат обсъдени с българските лидери, които трябва да бъдат убедени да направят окончателен стратегически избор в полза на АМБО.

Дефинирана е външнополитическата ориентация: НАТО-ЕС-САЩ-Регионално сътрудничество-Русия и при *ceteris paribus*, в дългосрочен план не подлежи на промени.

С теста, преминал по референдума, с участието на САЩ, както и с президентската Охридска декларация, Рамковото споразумение е осигурено за относително дълъг период. Но така или иначе, в дългосрочен план, правният и политически ред и модел, с оглед на Рамковото споразумение, не са гарантирани от посегателства, атаки, опити за промени ... И освен това от следното:

Новият закон за териториалната организация на местното самоуправление влиза в сила ипотекиран със съпротивата, изразена на 41 местни референдума, както и с неодобрението на 450 000 граждани, изразено на националния

референдум. Политиците имат трудна задача. Гражданите не са информирани и не са запознати със същността на консенсуалната демокрация. Демокрацията на мнозинството е идеалът за демокрация в съзнанието на хората. Лидерите на сегментите имат трудния дълг да постигнат политически споразумения с лидерите на другите сегменти и да правят отстъпки, от една страна, и от друга страна да запазят доверието на собствените си членове. В модела на консенсуалност правителството и режимът съвпадат. Следователно недоволството от правителствената политика бързо се превръща в несъгласие с режима.

Демокрацията на консенсуса в Ливан се провали, между другото, защото не можеше да осигури лесна адаптация на християните към постепенна загуба на статут на мнозинство в полза на мюсюлманите. Точно този случай с Ливан е случай от който македонците се страхуват, че с тяхната политика албанците целят да подкопаят унитарния характер на държавата и водят до федерализация...

На един семинар проведен в навечерието на референдума един албански интелектуалец в отговор на журналистически въпрос, между другото каза, че в съответствие с анализа на демографските тенденции, за 10 до 20 години албанците щели да станат мнозинство в Македония. Казвайки това той зададе въпроса: защо тогава албанците биха се борили и защо да защитават федерализация на собствената си държава и родина?

Горан Стојковски,

Куманово - Скопје, април, 2005 година.

ЧАСТ III

ЕВРОПЕЙСКА И ТРАНСАТЛАНТИЧЕСКА ИНТЕГРАЦИЯ ИЛИ ПЪТ КЪМ ИЗОЛАЦИЯ (ПРЕДСРОЧНИ ПАРЛАМЕНТАРНИ ИЗБОРИ В РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЯ – 2008)

ЕВРОПЕЙСКА И ТРАНСАТЛАНТИЧЕСКА ИНТЕГРАЦИЯ ИЛИ ПЪТ КЪМ
ИЗОЛАЦИЯ ®

© доц. д-р. Горан Стойковски, автор, 2021

EUROPEAN AND TRANSATLANTIC INTEGRATION OR A PATH TO
ISOLATION ®

© ass. prof. Goran Stoykovski PhD, author, 2021

**АНАЛИЗ НА ПРЕДСРОЧНИТЕ
ПАРЛАМЕНТАРНИ ИЗБОРИ****В****РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА – 2008****“Евро и трансатлантическа интеграция или път към изолация?”**

1. Автор на анализа: д-р. Горан Стойковски, политолог
Скопие, Република Македонија

● **Период на провеждане на изследването:** април/май/юни 2008 год.

● **Методика:** Контент-анализ

● **Изследвана съвкупност (извори):** информация предоставена в публикации в дневния и периодичния печат, както и на ТВ каналите в Македонија (медиите на национално ниво): „Вечер“, „Време“, „Дневник“, „Утрински весник“, „Коха“ (на албански език), „Шпиц“, „Фокус“, „Форум“, ТВ „А1“, ТВ „Канал 5“, „МТВ 1“, „МТВ 2“ (на албански език), ТВ „Сител“ и ТВ „Телма“

2. КЛЮЧОВО СЪБИТИЕ

1. Предсрочни парламентарни избори проведени на 1 юни 2008 г., предизвикани по идея на управляващата ВМРО ДПМНЕ, а разписани по формалната парламентарна инициатива на опозиционата ДСИ на 12 април 2008 г..

3. КЛЮЧОВИ АКТЬОРИ:

1. “Коалиция за по-добра Македонија” (ВМРО ДПМНЕ и другите; Никола Груевски)¹⁹
2. “Слънце – Коалиция за Европа” (СДСМ и другите; Радмила Шекеринска)²⁰
3. Демократичен съюз за интеграция (Али Ахмети)
4. Демократична партия на албанците (Мендух Тачи)

¹⁹ **Коалиция за подобра Македонија:** (ВМРО – Демократична Партия за Македонско Национално Единство), Социалистическа Партия на Македонија, Демократически Съюз, Демократично Обновление на Македонија, Демократична Партия на Турците в Македонија, Демократична Партия на Сърбите в Македонија, Съюз на Ромите от Македонија, ВМРО - Македонска, Обединена Партия за Еманципация, Партия на Правдата, Странка на Демократична Акция на Македонија - СДА, Партия на Власите от Македонија, Партия за Интеграция на Ромите, Народно Движение за Македонија, Бошняшка Демократична Партия, Партия на Зелените, Демократическа Уния на Ромите, Работническо Земеделска Партия на Република Македонија, Партия за Цялостна Еманципация на Ромите

²⁰ **СОНЦЕ - Коалиция за Европа:** (Социјал-Демократически Съюз на Македонија, Нова Социалдемократическа Партия, Либерално-демократична Партия, Либерална Партия на Македонија, Нова Алтернатива, Зелена Партия на Македонија, Партия на пенсионерите на Република Македонија, Демократически Съюз на Власите от Македонија-ДСВМ)

ГЛАВА ПЪРВА: ОСНОВНИ ИЗВОДИ

Инцидентите и насилието които се случиха по време на изборите ще подкопаят надеждите на Македония за бързото осъществяване на Евро- и Северноатлантските- перспективи. Така организирани и по този лош начин проведените избори ще бъдат проблематизирани в международен план. Епилогът свидетелства за това че, Македония много рискува когато вместо да проведе необходимите реформи и реши спора с Гърция – се впусна в предсрочни избори²¹. Изборната победа подsigури на ВМРО ДПМНЕ още един мандат със стабилно мнозинство, но поради насилията страната ускорено губи доверието на демократическият свят. Македония губи доверието на НАТО и ЕС. Изборите трябваше да дадат отговор на въпроса дали Македония е готова да се присъедини към НАТО и ЕС. Все пак, с демонстрираната толеранция и отстъпките които направиха САЩ и ЕС след крайно проблематичните избори, оказва се че НАТО и Запада имат по-голям интерес да интегрират Македония отколкото тя самата съумява да демонстрира капацитета на нормална и консолидирана демокрация желаеща бързо присъединяване към тези съюзи.

Управляващата коалиция искаше не само изборна победа, а “триумф” за да продължи проекта си наречен “Преродба” на държавата (*Възраждане*, б.а.). Опозицията смята че ДПМНЕ е нерешителна, бяга от обвързката да се заеме с политическата одговорност и да реши спора с Гърция, както и това че не се колебае даже да изостави европейската и НАТО агенда. Но на практика обаче, гражданите можеби и без да осъзнават не получиха отговор от националния политически елит за това на къде се ориентира и накъде отива Македония. Политическият елит на македонците нищо не каза, и не направи предложение за адекватна политика в противовес на заложите на елита на албанците по

²¹ Спорът с Гърция е започнал още от 8 април 1993 година когато Македония бе приета за 181-ва членка на ООН. Поради противопоставянето и натиска на Гърция която не приема конституционното име на Македония, членството в ООН стана с прилагането времената референция Бившата Югославска Република Македония. Със спогодбата която подписаха Македония и Гърция се обвързват на преговори за надделяване спора с посредничеството на американските дипломати Сайрус Ванс и Матю Нимиц а под покровителството на ООН.

отношение на бъдещето на Македония. Защото и двете албански партии заявиха че Македония няма друга алтернатива освен да стане част от НАТО т.е. че албанците не искат да са в Македония ако тя не е в НАТО. Освен това елитът на македонците нищо не каза за визията на албанците че, както те казват “с процеса на интеграцията на Македония, Албания и Косово в НАТО и в Европейският съюз – всички ще бъдем заедно понеже ще няма граници, визи, бариери“ (Мендух Тачи, Скопје, 29.05.2008).

В предизборният дебат не стана ясно какви са шансовете на Македония в последният момент да се приключи в НАТО и дали въобще съществува реална политическа воля за изпълнение на осемте критерия (условия) за започването на преговори с ЕС.

Не стана ясно и това дали елитът и по-специално управляващата коалиция разбраха че перспективите на македонската държава и икономика са пряко обвързани т.е. обусловени с възможно по-бързото интегриране на Македония в НАТО и ЕС. Въпреки че политическият елит като цяло и почти единодушно твърди че Евроатлантическото членство, преди всичко, щяло да спаси оцеляването на македонската нация.

Една особена специфика от политиката на ДПМНЕ може да се окаже прапричината за бъдеща етническа мобилизация на албанците. Ако идеята на съюзяването с партиите на всичките останали общности (без албанската) е поставянето началото на преустановяване фундаменталната етническа и политическа констелация на силите постигната със Спогодбата от Охрид, т.е. изместване на албанците от установения баланс между тях и македонците – то със сигурност може да се каже че Македония влиза в ситуация на сложено интензивно договаряне на държавността въз основата на различните етническо-национални искания. Естествено че в такава ситуация трябва да се очаква (ре)акцията на албанците понеже с това пренареждане те губят специфичната и специалната политическа тежест каквото имаха и която им гарантира Спогодбата от Охрид.

Погрешни са изводите за това че на тези избори била спечелила една анти-гръцка и анти-албанска опция. Конфликтната и конфронтираща се със всички в региона националистична политика на Скопје ще предизвика тъкмо обратни ефекти: полза за Гърция, Албания и Сърбия, а щети за самата Македония и дългосрочно за – България.

Поведението на външния фактор демонстрирано на тези избори свидетелства че дори и да иска местният политически елит да вкара страната в една изолационистка фаза, тъкмо САЩ, НАТО и ЕС поне на средносрочен план не са склонни да позволят такова развитие поради свои геополитически и геостратегически интереси които те имат в региона.

Провъзгласяването изборите за успешни, от страна на ОССЕ, ЕС и НАТО – за сега дава легитимацията и живот на новото правителство водено от ВМРО ДПМНЕ.

ГЛАВА ВТОРА: ПРЕГЛЕД НА НАЙ-ВАЖНИТЕ СЪБИТИЯ И АНАЛИЗ НА КОНТЕКСТА

5.1. Хронология на събитията

- **02.-03.04.2008, Букурещ:** Македония не получи покана за членство в НАТО.
- **05.04.2008, Брюксел:** Според някои депутати в Европейския парламент Македония остава извън НАТО и ЕС ако в спора с Гърция иска да запази конституционното си име
- **07.04.2008, Скопје:** ДСИ и ВМРО ДПМНЕ се споразумяха за разписването предсрочни избори.
- **09.04.2008, Брюксел (ЕС):** Европейската комисия и няколко евродепутати смятат разписването предсрочните избори за неудачно решение.
- **09.04.2008, Брюксел (НАТО):** Македония, както и Гърция, по-скоро да намерят решение за спора около името – апелират в НАТО.
- **11.04.2008, Лондон („Файненшъл Таймс“):** Предсрочните избори в Македония ще забавят приемането на страната НАТО, предупреждават в западните медии.
- **12.04.2008, Скопје:** Македонското събрание след гласуването на мнозинството от депутатите – се саморазпусна. Претседателят на Събранието насрочи дата за провеждането предсрочните избори.
- **14.04.2008, Скопје:** Държавната изборителна комисия (ДИК) постанови че изборителната кампания на партиите започва на 11 май.
- **18.04.2008, Скопје:** Министърът на външните работи Антонио Милошоски обвини Гърция че тя всъщност отрича правото на македонците за тяхна собствена македонска национална идентичност.
- **21.04.2008, Брюксел (НАТО) - Скопје:** Брюксел смята за релана вероятността Македония да остане вън от НАТО.
- **22 – 25. 04. 2008, Брюксел (ЕС):** Европарламентът признава че проблемът с името може да се окаже пречка и за преговорите на Македония с ЕС.

- **30.04.2008, Вашингтон-Скопје:** Според последния доклад на американската „Фридъм хаус“, *“в Македония вместо напредък, има назадяване в свободата на медиите”*.
- **01.05.2008, Брюксел:** ЕС препоръчва на Македония да реформира съдебната система и публичната администрация, и да подsigури политическа и междуетническа стабилност, с цел Европейската Комисия до края на 2008 г. да препоръча започване на преговори за членство на страната в ЕС.
- **04.05.2008, Охрид:** Президента Бранко Цървенковски предупреди че събитията на Косово могат да окажат отрицателно влияние върху политическият процес в Македония.
- **07.05.2008, Вашингтон:** държавният секретар на САЩ Кондолиза Райс и македонският министър за външните работи Антонио Милошоски подписаха Декларация за стратегическо партньорство и сътрудничество между САЩ и Република Македония.
- **19.05.2008, Скопје:** Вестника „Дневник“ публикува статия със заглавието *„Хаос в изборната кампания“*.
- **22.04. - 01.06.2008:** Всеки ден, почти без прекъсване, медиите съобщават за поредицата инциденти, въоръжени престрелки и погроми случващи се между активистите на двете партии на македонските албанци – ДПА и ДСИ.
- **22.04. - 02.06.2008:** Дипломатите от най-влиятелните членки на ЕС, НАТО и САЩ, както и от наблюдателните мисии настояват за незабавно спиране на насилията.
- **21.05.2008, Куманово:** На един партиен митинг, лидерът на ДПА Мендух Тачи се заклани с дестабилизиране на държавата в случая че ако тя не стане членка на НАТО.
- **24.05.2008, Скопје:** И лидерът на ДСИ Али Ахмети в интервю за вестника „Дневник“ заявява че, *“не иска нито да помисли на възможността Македония да не реши спора за името и с това скоро да не стане членка на НАТО”*.
- **25.05.2008, Куманово:** Мендух Тачи лидерът на ДПА на партийния митинг определя Куманово като *“албанска територия”*.

- **28.05.2008, Брюксел:** На само три дни преди изборите в Македония, генералният секретар на НАТО, Яп де Хооп Схефер изрази надежда за членството на Македония. Той определи 9 юли за ключова дата.
- **01.06.2008, Македония:** Медиите в страната тревожно информират за поредица от сериозни инциденти съпътстващи гласуването на изборите. Медиите броят инцидентите и престрелките, загиналите и раннените в близост на избирателните урни в няколко общини.
- **02.06.2008, Брюксел/Скопие:** Европейският съюз изрази дълбока тревога във връзка с етническото насилие, което беляза изборния ден в надяващата се на членство в блока Македония, при което загина един човек, а осем други бяха ранени.
- **02.06.2008, Брюксел/Вашингтон:** Водещите европейски и американски медии отбелязват, че стремежът на Македония да се присъедини към ЕС и НАТО е понесъл тежък удар.
- **02–03.06.2008, Брюксел/Вашингтон/Скопие:** Проблеми в процедурата видяха почти всички международни наблюдатели. Те констатираха, че изборите не са се произвели съгласно европейските стандарти. Безпокойство изрази и генералният секретар на НАТО Яп де Хооп Схефер. Той обнародва заявление, в което изразява “сериозно безпокойство” от безредиците в хода на парламентарните избори в Македония. Схефер настоява Македония да предприеме активни мерки за отстраняване на пропуските в обезпечаването на сигурност и в провеждането на избори.

5.2. Контекстът

Гърция реализира закана си че ще употреби вето срещу приемането на Македония в НАТО. Македония не получи покана за прием во Алианса. Яп де Хооп Схефер каза че поканата за НАТО ще дойде когато Македония и Грция намерят решение за името на Републиката. Караманлис и Бакояни заявиха че нито един гръцки Парламент, сформиран от която и да е партия в Гърция, няма да може да се съгласи с приемането на Македония. В реакция на исхода от Самита на НАТО в Букурещ, Дорис Пак, член на Европейският парламент заявява: Македония трябва да избере между това иска ли в НАТО и ЕС или иска да запази конституционното си име и с това да остане във от тези съюзи. Пет дена по-късно в македонското Събрание, ДСИ се приклони към идеята на ВМРО ДПМНЕ за

предсрочни избори: саморазпускане на Събранието и разписването предсрочни избори в юни. “Официалният Брюксел иска от Македония – реформи”, заяви по това време евро-комисарят за разширяване на ЕС, Оли Рен.²² Евродепутатите Йоханес Свобода и Йелко Кацин поръчват че “не е мъдро да се правят предсрочни избори, а по-скоро трябва да се ходи на преговори с Гърция за да се намери решение”. *“Опитайте се да намерите решение, защото изборите не решават проблема с името”*. И американският посланик в НАТО, г-жа Виктория Нуланд предупреди че времето необходимо за решаване на спора, не се мери в месеци, а в дни и седмици. САЩ продължават с дипломатическият натиск върху Скопие и Атина за по-скоро намиране на решение за спора. Вашингтон критикува и двете страни поради слабата им активност в процеса на преговорите който се води в ООН. Управляващата коалиция е решена да ходи на предсрочни избори въпреки предупреждението на САЩ и ЕС да не се отлагат преговорите с Гърция, както и да не се забавят реформите за получаване на датум за започване преговори за прием во ЕС. Въпреки предупрежденията депутатите в македонският парламент с общо 70 гласа „За“ на ВМРО-ДПМНЕ, ДПА и ДСИ, гласуваха за саморазпускане на Събранието. Кандидатите за депутати за първи път в историята на независима Македония ще трябва да декларират етническият си произход (на коя етническа общност принадлежи кандидатът). Въпроса се наложи поради проблемите които се явиха в предишния състав на Събранието при формирането на Комитета за отношенията между общностите и е във връзка с образуването на тъйнареченото “Бадентерово мнозинство”.

В този период Министърът на външните работи Антонио Милошоски твърди че, *“Гърция само прикрива истинската си агенда: да не признае правото на Македония за национално и езиково самоопределение, правото на собствена*

²² Европейският Съюз не спира с апелите да продължат реформите, независимо от предсрочните избори. Осъщите задачи които в началото на март в Скопие донесе евро-комисарят Оли Рен са: 1. Осъществяването на всичките обвързки от Спогодбата за асоциация и стабилизация; 2. Диалог между политическите партии; 3. Прилагането на Закона за полиция; 4. Приемане законодателството за антикорупция; 5. Реформа на съдебната система; 6. Реформа на публичната администрация; 7. Мерки в политика по заетостта; 8. Подобряване на бизнес средата.

Междувременно обаче, като допълнително условие се наложи и поддържането на добри съседски отношения, което означава че спорът с Гърция може да се окаже пречка и на пътя на страната към ЕС.

македонска идентичност. Та тъкмо поради това било много трудно да се намери решение”.

Брюксел смята за релана вероятността Македония да остане вън от НАТО, в случая че не се намери взаимно приемливо решение за името. *“Намерете решение с Гърция до 9 юли за да постигнете Албания и Хърватска”*, поиска генералният секретар на НАТО, Схефер. Началото на юли е последният шанс Македония да реши спора с името, доколкото иска да се приключи на Хърватска и Албания.

Очертава се че, много е вероятен и следващият дебакъл след провала в Букурещ: Гърция да наложи вето и за започването преговори на ЕС с Македония за евентуалното ѝ членство в Съюза. Европарламентът признава че проблемът с името може да се окаже пречка и за преговорите на Македония с ЕС.

В този период „Фридъм хаус“ оценява че повечето от частните медии в Македония са свързани с политически или бизнес интереси което влияе върху оформянето на тяхното съдържание, а пък тези които са в държавна собственост – подкрепят позициите на Правителството. Именно Правителството се явява главен клиент при закупуването рекламното пространство в медиите и, както се посочва в доклада, Правителството фаворизира онези медии които счита за приятелски. В същия ден управляващата *“Коалиция за подобра Македония”* водена от ВМРО-ДПМНЕ се засили с още една партия: ВМРО-Македонска на Борис Стойменов, собственик на ТВ *“Канал 5”*. В Коалицията и без това вече участва Любисав Ивановски – Дзинго, лидер на СПМ и едновременно собственик на ТВ *“Сител”* (осъществяващ силно влияние и във вестника *“Вечер”*). В коалицията е и Бойо Андревски, лидерът на Партията на справедливостта, но и собственик на вестника *“Вечер”*.

Както и да е, ако Македония реформира съдебната система и публичната администрация, и подсигури политическа и междуетническа стабилност, Европейската Комисия до края на 2008 г. може да препоръча започване на преговори за членство на страната в ЕС. На въпроса *“представяват ли добросъседските отношения условие за приемането на Македония в ЕС”*,

комисарят Оли Рен отговаря: *“Политиката на добрите отношения със съседите трябва да включва всичките страни, включително всичките членки на ЕС”*.

За това че един аспект от регионалния контекст е значим фактор влияещ върху събитията, потвърждава и Президента Бранко Цървенковски който предупреди че *„Доколкото се стигне до подялба на Косово по етническа линия, а симптоми на такава подялба вече се очертават, особно в северно Косово, и се стигне до промяна на границите по етническа линия, то това може да събуди радикалните структури които съществуват навсякаде в региона, включително и в Македония“*. Според повечето анкетни проучвания мнозинството граждани на Македония смятат че първо трябва да се отбележи границата, и едва тогава да се признае независимостта на Косово.

В този период, държавният секретар на САЩ Кондолиза Райс и македонският министър за външните работи Антонио Милошоски подписаха Декларация за стратегическо партньорство и сътрудничество между САЩ и Република Македония - документ който обвързва страните на развитие и задълбочено партньорство, основаващо се на общи интереси и цели. Декларацията обхваща три сегмента: сигурността, икономиката и отношенията между хората от двете страни. Засилването на двустранното сътрудничество САЩ обеща на Македония след като поради гръцкото вето страната не получи поканата за членство в НАТО. Въпреки всичко Америка поиска спорът с името бързо да се реши понеже се оказва пречка за приключване на Македония в Алиянса. Анализът на Декларацията за сътрудничество показва че документа има повече (знаково) политическо значение отколкото конкретна военна защита на Македония. Освен това и процедурата по ратификацията на такъв тип акти в САЩ е сложена. Документът в никакъв случай не може да означава замяна за членството в НАТО. В Македония почти никой не отбелязва че става дума за **Декларация** а не за **Договор**.

Започна истинската война между ДПА и ДСИ. Канцеларията на ДПА в кумановското с. Оризаре бе запалена, а взривена бомба оцети автомобила и витрината на продавницата в къщата на Талат Джафери, бившият зам-министър

за отбрана от ДСИ. Според Джафери, зад инцидента стои ръководството на ДПА. В Боговине пък, от автомобил в движение с рафли е стреляно по витрините на четири магазина. Местните власти на Боговине са убедени че зад инцидентите стои ДПА. В с. Добри Дол е стреляно с автоматично оръжие по жилището на Нурие Османи. Османи са членове на ДСИ. Те вярват че стрелбата по техния дом е с цел да сплаши и предупреди за кого да гласуват. Освен с калашникови местните канцеларии на ДСИ в тетовските села Теарце и Джебчище се обстрелват и с ръчни гранатомети. Лидерът на ДСИ Али Ахмети заяви че е бил цел на атентат в село Раковец. Според него в инцидента било ранено и едно дете. С осем куршуми е обстрелвана канцеларията на ДСИ в квартал Тетекс в Тетово (деветто нападение на партийни помещения след началото на изборната кампания в тетовско-гостиварският регион). В Гостивар, Куманово, и в квартали в Скопје, веят се партийни знамена на ДСИ и ДПА заедно със знамето на Република Албания но без държавното знаме на Македония. На 13.05.2008, във всичките общини в които кметовете са членове на ДСИ, училищата както и общинската администрация не работеха. Служителите и учениците бяха на протеста в Тетово поради опита за атентат на лидера на ДСИ, Али Ахмети. Медиите смятат че от началото на изборната кампания е настъпил хаос като е бил суспендиран закона и всичко е станало подчинено на изборите. Полицията мълчи и никой не отговаря за масовото нарушение на законите. Албанското държавно знаме и знамената на партиите на македонските албанци противозаконно се веят в северо-западна Македония понеже няма кой да ги сваля. Държавните или общинските коли противно на закона масово се ползват в партийните кампании.

Дипломатите от най-влиятелните членки на ЕС настояват за незабавно спиране на насилията, които не спреха до края на изборите, а тъкмо обратното – стигна се и до човешки жертви. Според дипломатите, ако насилията продължат приближаването на Македония към ЕС става несигурно. Тези избори не са като предишните понеже са част от насоките за които ЕС ще трябва да оцени какво ще е бъдещето на страната. Посолството на САЩ изразява дълбока загриженост поради конфликтната предизборна атмосфера. Поради влошяването на сигурността в северо-западната част на страната, с писмено съобщение реагира и

шефът на наблюдателната мисия на ОССЕ в Скопие, Джорджо Радикати. Предупреждения и апели пристигът и от всичките нива на официален Брюксел. Оли Рен съобщава загрижеността си за настъпилата ситуация. Говорителят Джеймс Апатурай събщи загрижеността на НАТО осъждайки инцидентите в северо-западната част на Македония. Разочарованието си поради конфликтната ситуация изрази и шефът на наблюдателната мисия на ОДИХР, посланикът Робърт Бери. На 19.05.2008 от Брюксел, Европейската комисия отново отправя апели за нормални и фер избори. Брюксел очаква от правителството в Македония да възстанови мира и реда в страната. Македония не слуша апелите нито, пък, се притеснява от възможността Комисията да даде негативен доклад за напредъка на страната към членството ѝ в ЕС.

На партийния митинг в кумановското село Слупчане на 21.05.2008, лидерът на ДПА Мендух Тачи се закани с дестабилизиране на държавата в случая че ако тя не стане членка на НАТО. Освен това, според думите му, “без осъществяване на правата на албанците – няма смисъл нито оцеляването на държавата”. “Албанците не виждът нищо друго освен НАТО. Ние сме с НАТО и със САЩ. Не виждаме друго бъдеще без Алианса. Или Македония ще влезе в НАТО или няма да съществува“.

Но освен закана и искането за „членство на всяка цена“, той не обяснява на кой начин ще реши спора с Гърция за влез на Македония в НАТО.

И лидерът на ДСИ Али Ахмети в интервю за вестника “Дневник” заявява че, “не иска нито да помисли на възможността Македония да не реши спора за името и с това скоро да не стане членка на НАТО”. Според него такъв исход много лошо ще се отрази върху стабилността на страната, особено върху икономическият напредък и междуетническите отношения. По този начин страната става безперспективна “черна дупка”, в която младите генерации все повече ще ориентират своето бъдеще към съседните динамично развиващи се държави. Мендух Тачи лидерът на ДПА на партийния митинг определя Куманово като “албанска територия”: “Ако някой се надява че Куманово и другите албански

територии са ‘усред земље Србије играју се делије’²³, нека да разберът че много лошо ще се сблъснат с ето тази албанска младеж която подкрепя Демократичната партия на Албанците”. Според Тачи “на 1 юни се сблъскват запада и изтока, запада и лошото, а центъра който стимулира ДСИ, Цървеновски и Глигоров са – Белград и Москва!” Тачи обещава на албанците от Куманово че ще ползват същите права на каквито се радват албанците от Тетово и Косово. Тачи поръчва че след 1 юни Македония ще трябва да признае езависимостта на Косово и да намери компромисно решение за спора с Грция за името, с цел Македония да стане част от НАТО.

На заседанието на Парламентарното събрание на НАТО, на само три дни преди изборите в Македония, генералният секретар Схефер изрази надежда че на 9 юли Македония, в случая че преговорите с Грция за името приключат, би могла заедно с Албания и Хрватска да подпише протокола за зачленяване в Алиянса.

В деня на провеждането на изборите, медиите в страната тревожно информират за поредица от сериозни инциденти съпътстващи гласоподаването. Медиите броят инцидентите и престрелките, загиналите и раннените в близост на изборителните урни в няколко общини. В деня на изборите в страната бяха регистрирани поредица от инциденти, предимно в населените с албанци райони и най-вече в Арачиново – селище, разположено в близост до столицата Скопие и бастион по време на въоръжения конфликт между македонските сили за сигурност и албански паравоенни групировки. Престрелките, при които загина един човек, а други бяха ранени, бяха съпроводени от задържането на 21 души.

Европейският съюз изрази дълбока тревога във връзка с етническото насилие, което беляза изборния ден в надяващата се на членство в блока Македония, при което загина един човек, а осем други бяха ранени.²⁴

²³ Тачи цитира откъс из едно известно сръбско стихитворение кето се изпълнява като националистическа песен, най-често в риториката на сръбските по-радикални партии и движения. Алюзията която прави той се отнася на аспирациите които сръбските крайни националисти през деведесетте години на миналия век предявяваха към град Куманово като към “части от Южна Сърбия”

²⁴ Около 9.45 часа в деня на изборите в селото Арачиново бе открит огън срещу полицейски патрул. Служителите на реда са отговорили на огъня. По време на въоръжения конфликт през

“Европейската комисия е много обезпокоена от случаите на насилие по време на изборите в страната”, обяви ЕК след изборите в неделя, които бяха определени като тест за демокрацията в Македония. Водещите европейски и американски медии отбелязват, че стремежът на Македония да се присъедини към ЕС и НАТО е понесъл тежък удар, след като предсрочните парламентарни избори са били съпътствани от убийства, насилие и поредица нарушения. "Вместо да покаже, че е готова за ЕС, Македония отново доказва, че е `проблемното дете` на Балканите", коментира американското издание на “Ню Йорк Таймс”.

2001 година в Арачиново се водеха най-ожесточените сражения между силите на реда и албанците привърженици на Али Ахмети, който е лидер на Демократическия съюз за интеграция (ДСИ), една от двете албански партии, участващи в тези избори.

ГЛАВА ТРЕТА: АНАЛИЗ НА ПОЛИТИЧЕСКАТА СИТУАЦИЯ СЛЕД ИЗБОРИТЕ

В интерес на Македония е новото правителство да съумее да договори едно общо съгласие у дома, постигнато между всички значими политически сили, за това то да представлява широк национален консенсус и на вътрешен и на външно-политически план по ключовите въпроси: **а)** ускоряване на Евро и Северноатлантската интеграция на страната, **б)** отношението на държавата към и с- Косово, **в)** запазването вътрешната стабилност основно чрез стабилна междуетническа политика т.е. подпиране на Рамковата спогодба от Охрид.

• Проблемите и възможните начини за тяхното решаване.

Правителството ще трябва постоянно да прави тежък избор между все по-неприятни и все по-тежки компромиси за изключително сложени и жизненоважни за оцеляването на държавата въпроси.

Няма друго ефикасно средство нито дипломатически механизъм за решаването на спора с Гърция без да се направи компромис около името.

Всъщност официално Скопие навлиза в една много неприятна фаза в която може да се окаже че даже и промяната на името вече да не е достатъчна за премахване на спора. Гърция спори не толкова за името колкото със смисъла и значението вложени в понятията *македонско, македонски* – т.е. какво се разбира, какво дефинира и какво описва смисълът вложен в тези категории и понятия. В Македония това се нарича *македонскиот идентитет*, т.е. *македонска идентичност* която била тъждествена и с културата на античните македонци и с името на географската област Македония. Това дава силата на гръцките аргументи че другата страна проявява и аспирации и претенции към чужди територии и чужди култури. Поради това Гърция не се задоволява само с формалната промяна на името на Републиката. Според тях промяната на формулацията на името е само част от решението на проблема и то само относително малка част. Тъкмо и поради това Атина не е съгласна промяната на

името да се изразява само във формулата за използването ѝ в международни организации, защото според тази логика, гръцката логика – аспирациите и претенциите си остават. С една дума: Гърция иска анулирането на македонизма!

Македония по-скоро би трябвало да се ориентира към това да се пребори за гаранции от ЕУ, САЩ и НАТО че ако направи компромис за името – то да не се иска повече от нея да прави понататашни отстъпки, т.е. че евентуалният компромис за името окончателно да затвори спора.

Политическият елит трябва да подобри отношенията и с България понеже македонизмът е в конфликт и “на този фронт”. Логиката на македонизма е обсебването миналото на съседните народи, в това число, всъщност и най-много по отношение на миналото на България.

Референдумът за името е първият начин за нерешаване на спора. Евентуалният контрареферендум в Гърция, предизвикан (изпровокиран) от скопският, би представлявал допълнение към първия начин за нерешаване на спора не на дългосрочен план, а – завинаги.

Решаването на спора за името вече представлява абсолютно условие за Еуро и Северноатлантическата интеграция на страната. Ефектът от евентуалният референдум организиран в Македония би бил еднакъв на ефекта на сръбския референдум за Косово.

В случая да не реши спора, следователно да изостане членството в НАТО и от там спиране на интеграцията в ЕС, на Македония може да ѝ се случи изолация – малък анклав в центъра на Балканите с неизвестно бъдеще. В такъв случай Македония попада в групата на Косово и Босна – дългосрочни и трудно разрешими тежки случаи. Вероятността в такава ситуация да се завиши степенята на чуждестранното попечителство (САЩ, НАТО, ЕС) се увеличава в пъти, като отговор на все по-известното вътрешно (междуетническо) разлагне на обществото и от там загрозяването регионалната стабилност.

Политическият елит в Скопје е убеден че САЩ и НАТО толкова много се страхуват от попадането на Македония в руската зона на влияние на Балканите –

така че тъкмо поради това все ще намерят начин да вкарат страната поне в НАТО и по този начин да попречат на Москва да сложи контрол върху трасетата по Коридорите 8 и 10 (които се кърстосват тъкмо в Македония).

С резултатите от предсрочните избори ВМРО-ДПМНЕ получи нов четиригодишен мандат. Партийното ръководство дойде до правилен извод за собствените си перспективи и направи точна оценка че ако не предизвика тези избори, то тогава щеше много скоро да се намери в извънредно трудно положение с оглед на двуцифрената инфлация, икономическата стагнация и безнадежния застои в Евро и Трансатлантическата интеграция.

Македонският премиер Никола Груевски заедно с Мендух Тачи и Али Ахмети като че ли отработват агендата на Гърция която очевидно има интерес да забави влизането на страната в НАТО и ЕС. Не е ясно и не може да се твърди със сигурност, но няма да е голяма изненада ако Гърция очаква вътрешните конфликти да съсипят обществото и държавата настъпили като последица от неинтегрирането на страната в НАТО и ЕС.

Приоритетът „избори вместо изпълнение на условията за влез в НАТО и ЕС“, много прилича на сръбската логика (на радикалните и консервативните сили) които на техните граждани предложиха самоизолация вместо Европа. В най-добрия случай при крайно неизгодните обстоятелства каквито са понастоящем (и ако не се случи някаква качествена промяна) вероятността Македония един ден да се приключи на НАТО и ЕС, но кантонизирана или федерализирана – става все по-реална.

Много лоша опция ще се окаже ако предсрочните парламентарни избори, референдум, предстоящите президентски и местни избори на пролет 2009 г. – се използват като заместители за нужните: активна дипломация и образуване стратегически съюзничества в международната политика. Официално Скопје е в заблуда ако мисли и се надява че някой друг, в случая САЩ ще накара Гърция на капитулация. Без договор с Гърция и без сдобряване отношенията с България Македония няма да има добра Евро и Северноатлантическа перспектива. Проблемите идващи от една Албания на пример, в близко бъдеще членка на

НАТО и ЕС, – и без да ги желяе Македония сами по-себеси много скоро ще дойдат. Ако не директно от нея, то косвено – от македонските албанци и съседно Косово.

Непризнаването независимостта на Косово ще разгневи тези три субекта (Косово, Албания и македонските албанци), а признаването – Сърбия.

Наложеното през април в Букурещ ветото за членство на Македония в НАТО си остава в сила. Новото, второто гръцко вето се очертава и за предприсъединителните преговори на Македония с ЕС.

Търсенето на рационалния отговор на въпроса защо гражданите подсигуриха триумфална победа на ВМРО ДПМНЕ след като две години последователно неговото правителство не получи датум за започване преговори с ЕС въпреки статута кандидат-член, а през април тази година в Букурещ страната отпадна и от членство в НАТО – трябва да се търси на няколко места. Нужен е и отговор на въпроса имат ли партията и лидерът ѝ въобще идея и политика за осъществяване интеграцията след като изтъкват че няма да има компромис около спора с името.

Възможен отговор за феномена на избирателния триумф на ВМРО ДПМНЕ трябва да се търси в слабата и разнебитена, всъщност нерестормирана опозиционната СДСМ.

Не толкова е силно ВМРО ДПМНЕ колкото е отслабена СДСМ.

Социал-демократическият съюз на Македония не съумя да повтори “номера” на ВМРО. Именно, ДПМНЕ смени харизматичния си лидер Любчо Георгиевски, скъса с неговата избламирана и сдобила се с репутацията на корумпирана партийна номенклатура, и бързо успя да убеди обществото и запада в новия си имидж на модерна дясна партия. След заминаването на Бранко Цървенковски на президентската функция, политическата му база СДСМ изпадна в лидерска криза. Нито един от назначените и избраните партийни претседатели след него не успяха да изкарат ни половина от лидерския си мандат. СДСМ се разкъсва от делби, течения и клики. СДСМ носи тежкия багаж на опетнената

партия от трудният, дълъг и изтощаващият обществото преход. СДСМ не показва готовност да скъса със своето лошо минало и да се реформира. Партията всъщност чака на решението на своя истински и реален лидер, мощен играч, вещ политик от епохата на прехода и влиятелен лидер, харизматичният ѝ водач – Бранко Цървенковски.²⁵ Изходът от нелепото положение на СДСМ е в зависимост от това дали Цървенковски ще се кандидатира на предстоящите през 2009 г. президентски избори, или, ще се върне на лидерската позиция в партията.²⁶

Но не е ясно обаче, как Цървенковски ще се отърве или поне замаскира имиджа си на политик от прехода, тъйкато отчаянието си от дългия и изнурителен преход, обществото свързва тъкмо с неговата политическа кариера. Освен това СДСМ след тези избори се изправи пред опасността напълно да се маргинализира и да свие влиянието си до незначителен минимум. Поради това в настоящия момент неговите изгледи за втори мандат изглеждат силно отслабени. Може да се очаква Цървенковски с политическите си комбинации да разчита на това повече ДПМНЕ да отработи за втория му мандат отколкото неговата СДСМ.

- **Причините за победата и загубата.**

ВМРО ДПМНЕ

Коалицията “За по-добра Македония” водена от ВМРО ДПМНЕ и Никола Груевски спечели доверието на мнозинството граждани защото:

- ДПМНЕ след падението си на изборите през 2002 година успя да внуши на обществото картината за себе си като за реформирала се, скъсала със своето

²⁵ Трима политици оставиха своя видим белег в по-новата история на политическия живот в Македония. След провъзгласяването на независимостта на страната, в периода на прехода се откриха три силни политически фигури: Киро Глигоров, Любчо Георгиевски и Бранко Цървенковски. След пасивизирането на първите двама на сцената остана но и запази политическото си влияние само Бранко Цървенковски.

²⁶ Един мошне влиятелен македонски журналист за когото се спекулира че е приближен на президента Цървенковски, а който в ръководените от него медии на тези избори буквално съсипваше имиджа и кампанията на Радмила Шекеринска, казва: “*Зощо Бранко върна Тито (Петковски, б.м.) в СДСМ? За да не му се яви като кандидат-противник на следващите президентски избори. СДСМ е в заложничество на следващите президентски избори. Бранко ще държи и нея (Шекеринска, б.м.) на чело на СДСМ все до март следващата година, когато ще реши дали ще кандидатства отново за президентския пост. Или ще се връща в партията*” (виж статията “Кандидати” във вестник “Вечер” от 05.05.2008)

корумпирано и искомпрометирано минало, трансформирала се в модерна – повече технократична отколкото идеологизирана – дясна про-Европейска партия.

◦ Никола Груевски и екипа който той ръководи се представиха (с помощта на масивната и агресивна пропагандистка кампания) за символ на настъпила истинска промяна след седемнадесет-годишния тежък преход; Те внушиха на обществото картината за себе си като за едно отговорно лидерство което работи в мениджърски стил, усилено работно, транспарентно и при всичко това – полезно и успешно!

◦ Това ръководство няма след себе си афери за корупция и сделки за престъпна приватизация. С внушителната според мащабите си пропагандистка кампания, Груевски и екипът му убеди обществото да повярва че тъкмо те ще осъществят силен и осезаем икономически напредък който ще настъпи в резултат на искрената им и посветена работа в тази сфера.

◦ Със съживяването и реактуализацията на македонизма, представяйки себе си за колебаещ се истински борец за неговата защита, ДПМНЕ се сдоби със симпатиите и на онези консервативни сили които иначе подкрепяха бившите комунисти и бяха по-близки до левицата тъкмо поради таченето тази доктрина. С поощряването, насърчаването и популяризирането македонисткият национализъм, ДПМНЕ съблазняваше обществото с “привлекателният патриотизъм”

◦ По-дискретно или по-откровено, практически ДПМНЕ подкрепяха и онези камуфлирани сили които виждаха в партията голям и реален потенциал за конфронтацията на Македония със всичките ѝ съседи, нещо което на практика държи Македония извън НАТО и ЕС и по този начин устройва интересите на повече регионални или извънрегионални играчи в международната геополитика. Това е така понеже ДПМНЕ прилагаше политиката на използване историята (истриографията) като инструмент в справянето с актуалните конфликти, т.е. една форма на македонистки национализъм, подкрепен с археологическо-историографска аргументация, което пък, на свой ред дразнеше съседите на Македония между които някои и членки на НАТО и ЕС. ДПМНЕ нагласено

отъждествяваше името на държавата с *македонската идентичност*, а пък това единство на тези две идентичности заедно отъждествяваше с – античното културно наследство. ДПМНЕ по този начин отваря и се конфликтуета на два фронта едновременно: **а) навътре**, с останалите народности за които е неприемливо така дефинираната идентичност на общата държава да определя и тяхната по-различна етнокултурна и национална идентичност; **б) навън**, с околните държави които в правителствената политика на такова отъждествяване виждат ясни иредентистки претенции на въпросната държава както по отношение на територията им, така и по отношение на културното им и историческо наследство.

◦ ВМРО ДПМНЕ осъществи доминация в медийното пространство. В медиите доминираха интензивните реклами на правителството и кампанията на ВМРО ДПМНЕ с „Коалицията за по-добра Македония“. Този модел видимо подтисна присъствието на кампаниите на другите коалиции и партии, участници во Изборите 2008.

СДСМ

Коалицията “Сонце – коалиция за Европа” водена от СДСМ и Радмила Шекеринска загуби доверието на мнозинството от граждани защото:

◦ СДСМ загуби доверието на една значима част от обществото понеже не се реформира. Партията отказа да заяви готовността си за напускане остарелата идеологическа матрица на комунизма/тоталитаризма и политиката на прехода. Вместо да заяви промяната СДСМ допусна създаването картината за себе си като за партията на статуквото.

◦ След внушителната победа на изборите през 2002 година СДСМ ускорено пилееше кадри. Партията допускате бързо износване на свои политици. Сменяше партийни претседатели и знакови политически фигури почти всяка година без при това всеки един от тях да има време да се изгради в лидер и съответно да представи на обществото картината за такъв свой нов лидерски имидж.

◦ След изборите през 2002 год. СДСМ трябваше да прави тежки политически компромиси щото да реформира съществуващите по това време политическата система и политическия режим в Републиката. Именно, след конфликта от 2001 год. на СДСМ се падна задачата да въведе и оживотвори в националната политика разпоредбите на Рамковата спогодба от Охрид които налагаха установяването белезите на консенсуалната демокрация в значителна степен променящи действащата класическа мажоритарната демокрация. Тази политика СДСМ трябваше да осъществи в коалиция с ДСИ за която, пък, македонците имаха спомени като за терористична организация извършила въоръжена агресия върху Македония. Македонците силно се разочароваха от СДСМ поради големите отстъпки и компромиси които по необходимост се правиха в полза на албанците. Голяма част от това обществено разочарование се запази чак до тези предсрочни избори през 2008 година.

◦ СДСМ не успя да се отърве от наложилото се убеждение у гражданите че тъкмо тя е партията отговорна за несправедливата приватизация и непоносимо тежкия за обществото преход. Все още пресни са спомените на обществото за приватизационните афери, за корупцията, престъпните сделки и спестовни пирамиди свързващи се с изминалите управляващи мандати на партията.

◦ Радмила Шекеринска и екипът ѝ не успяха да се представят за новите лица в македонската политика скъсващи епохата на неоправдано дълго протичащият преход. Тъкмо обратното, вместо имидж на лидерство което ще реализира нова и модерна политика, върху нея и екипа ѝ тежеше тъмната сянка на компрометираната се партия. За разлика от конкурентите в ДПМНЕ, Шекеринска не успя да скъса и да се отдалечи от партийното ядро носещо се с бремето на лошата обществена репутация.

◦ СДСМ не предложи контрапроекти париращи на добре обмислените и още по-добре изрекламираните бройни проекти на ДПМНЕ. СДСМ не успя да убеди няколко ключови социални слоеве и групи че ще реализира по-добри и по-качествени политики за удовлетворяването интересите им, каквито например вече осъществи и обеща нови ВМРО ДПМНЕ.

● В заключение

ВМРО ДПМНЕ се възползва от решението на СДСМ “да се отърве” от тардиционните си коалиционни партньори: партиите на останалите малцинствени общности (без албанската). ДПМНЕ направи мултиетнически, мултикултурен и мултиидеологически коалиционен конгломерат обхващащ 19 политически субекта. С това мандатарят и бъдещият премиер отвори “сезона” на интензивни, постоянни и дневни преговори (политически спазарявания) за удовлетворяване интересите на многобройните и разнородните си партньори. Не е ясно как и колко ще може в такава ситуация да се удържи на изпълняването предизборните обещания. Може да се очаква новото мнозинство да се ориентира към внасяне поправки в Конституцията по посока разширяване състава на парламента, с които да се гарантират квоти – места за представителството на по-малките общности (турци, роми, власи, сърби, бошняци), както и гарантирани мандати за диаспората. Възможно е новото мнозинство да внесе и поправки в частта касаеща избора на президента на Републиката, т.е. вместо на общи избори, президента да избира Събранието.

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА: ПРЕГЛЕД НА СИТУАЦИЯТА В МЕДИЙНОТО ПРОСТРАНСТВО

Доминацията на ДПМНЕ в медийното пространство установена чрез коалицирането с партиите чийто лидери едновременно са и собственици на медии – се запази до края на предизборната кампания. Обемистото присъствие на успехите и постиженията на техническото правителство в новините и на държавната телевизия допълнително потвърди медийното предимство и доминацията на ДПМНЕ. Всъщност безкритичното и почти пропагандисткото отношение към тази коалиция беше най-застъпено в онези медии чийто собственици са лидери на партии - непосредствени участници в същата коалиция.

Всъщност собственикът на ТВ “Сител” едновременно е и лидер на Социалистическата партия на Македония – основен партньор на, иначе, декларираща се за дясна ВМРО ДПМНЕ. Освен това главният редактор и в двете медии (и в “Сител” и във вестник “Вечер”) оставя впечатлението на изпълняващ ролята съветник по медиите в кабинета на Премиера. Отделно че собственикът на вестника “Вечер” също така е лидер на Партията на справедливостта член на коалицията. Към коалицията се приключи и ВМРО – Вистинска, партия която се бе отлюспила от ДПМНЕ по време на една от многото фрагментаризации и расколничества през които тя минаваше в развитието си. Лидерът на “Вистинската”, Борис Стойменов (бивш министър за финансите в правителството на Любчо Георгиевски) крупен бизнесмен от времето на прехода, също така е собственик и на ТВ “Канал 5” която се излъчва на национално ниво. От друга страна, пък, също така крупният бизнесмен от времето на прехода Велия Рамковски подсигури само частична и умерена – но все пак – подкрепа за “Коалицията за по-добра Македония” водена от ВМРО ДПМНЕ. Рамковски е собственик даже на 3 медии: ТВ “A1” (една от най-гледаните телевизии в Македония), вестник “Време”, както и на вестника на албански език “Коха” (според някои оценки клонящ към албанската ДПА). Рамковски и самият имаше политически амбиции (на предишните избори се яви с партията си ПЕО) насочени специално към земеделието, но и бизнес интереси в същата сфера.

Рамковски между другото е и бизнесмен – собственик на голяма търговска верига. На тези избори той апстинира но чрез медиите си настоява да се отъждестви със земеделската политика т.е. с успехите в тази сфера които правителството на Никола Груевски постигна в изминалия период.

И двете коалиции, а по-специално ВМРО ДПМНЕ – направиха скъпи, много скъпи предизборни кампании. Повечето наблюдатели, анализатори и коментатори се съмняват че зад тези скъпоструващи кампании стои крупният капитал и финанси който се акумулираха у няколко мощни олигарси в периода на прехода. Все пак анализаторите на този сегмент от предизборният период неможаха да посочат конкретната капитало-финансовата връзка между олигарсите и партиите, въпреки че намекваха и без това известните на обществеността имена на тези крупни капиталисти от времето на прехода.

Съществува видима разлика между македонските и албанските медии. Притеснени от вероятността да пострадат евроатлантическите перспективи на Македония поради въоръжените инциденти случващи се между двете албански партии, македонските медии със загриженост, силно и обилно протестираха срещу това поведение на албанците. Медиите на албански език, пък, повече бяха посветени на фаворизирането или запоставянето на едната или другата партия на македонските албанци. Един вестник и една ТВ-редакция на албански език, направиха впечатление с незаинтересираността си за случващото се в партийно-политическият блок на македонците.

ГЛАВА ПЕТТА: АНАЛИЗ НА ПОЛИТИЧЕСКАТА СИТУАЦИЯ ПРЕДИ ИЗБОРИТЕ

СПЕЦИФИКАТА НА ПРЕДИЗБОРНАТА БОРБА: В ПЛАТФОРМИТЕ И ДЕБАТИТЕ, В ИДЕОЛОГИИТЕ И ПРОПАГАНДАТА, В ПАРТИИТЕ И ДЪРЖАВАТА.

- **Платформите и идеологиите, дебатите и полемиките (сблъсъците)**

СДСМ не обяснява защо печатаното издание на партийната програма не циркулира между избирателите. Всъщност СДСМ не може да обясни защо няма (не предлага) една систематична и изчерпателна програма за управление още от периода на провъзгласяването на независимостта на Македония, т.е. една комплексна платформа на македонската социалдемократия. Предизборната програма която бе представена на тези избори (в електрония вариант) съдържа обилна критика за политическия противник допълнена с общи формулировки и общоизвестни класически за всяко предизборие обещания. Спецификата се състои в изтъкването на диференциацията между СДСМ и ВМРО по линията “интеграцията срещу изолацията”. Освен това СДСМ поентира с конкретни срокове за осъществяване на Евро и Трансатлантическата интеграция: за 6 месеци членство в НАТО, започване на председиителните преговори с ЕС и падане на визовата бариера за гражданите, както и 3 до 4 години за подсигуряване на пълноправно членство в ЕС. Все пак, макар и с 2 изречения, СДСМ каза каква би била нейната политика по отношение на спора за името. Именно, партията се застъпва за ускоряване на преговорите с Гърция с предварителната уговорка за това за което няма да се преговаря: за македонската национална идентичност.²⁷

И докато противникът ДПМНЕ в икономическата сфера обещава инвестиции и статистки методи т.е. пакет-мерки на правителството за компании

²⁷ Виж “Сите под исто Сонце” – Изборна програма на СДСМ, стр.11 (<http://sds.org.mk/>)

и бизнес-стимули за гражданите, то СДСМ се застъпва за по-скромен бюджет и завръщането престижната роля на средната класа.

Радмила Шекеринска всъщност и нямаше достатъчно и необходимото време за да се профилира в действителен и реален партиен лидер. Както и нейните предходници и тя остана в сянката на истинския лидер Цървенковски. Публичният ѝ имидж неможа да придобие симпатиите на обеднялото, обезвереното и много пъти прельганото сърдитото мнозинство. Тъкмо обратното: добре образованата елегантната бързоговорещата ораторка при това често и обилно използващата чуждици (англицизми), запомнена като пъргавата с чевръст темперамент млада дама приближена в миналото на Цървенковски – никъкъ не се вписваше в предпочитанията на загубилите от прехода мнозинството унили граждани. Особено не в предпочитанията на земеделците.

ВМРО ДПМНЕ. За разлика от конкуренцията, ВМРО отново предложи детайлизираната и обемиста (този път и “надстроена”) програма: “Преродба в 100 крачки” която бе напечатана в голям тираж и масово се разпространяваше. Всъщност става дума за обемист (192 страници), дълъг списък с амбициозни заявки, намерения и най-добри желания на партията да намери решенията и отговорите на всички възможни политико-икономически проблеми и за всички открити обществени въпроси. На практика стратегите са подготвили комплексна трактовка детайлно разясняваща бъдещите партийни политики във всички политико-обществени сфери и мерки за удовлетворяването интересите на всички социални слоеве и групи. Всяка мерка и реализацията на всеки обещан проект са подкрепени с обещан конкретен срок. ДПМНЕ подготви комплексна и добре организирана предизборна кампания която провеждаше дълго време, много далеч преди официалното започване на поредният, този път предсрочен изборителен цикъл. ДПМНЕ заложи на икономиката и земеделието а за сметка на политическия диалог в домашната политика, евро-атлантическите интеграции и междуетническите отношения. Партията специално фокусира политическите усилия в сферата на земеделието. И на тези избори партията подчерта че и в следващите четири години ще бъде фокусирана на икономиката и земеделието.

Стратезите са направили верният извод когато са оценили че тъкмо гласовете на земеделците от източна Македония ще определят победителя на изборите. Правителството на Никола Груевски не спестяваше бюджета когато издвойваше крупни суми за субсидии в земеделието и социални трансфери насочени в тази сфера. Тъкмо земеделците, избирайки между двата блока – патриотично-консервативният воден от ВМРО-ДПМНЕ, и про-европейският на чело със СДСМ, дадоха в голяма степен гласовете си за първата коалиция.

Никола Груевски не е, но очевидно и че не желаше да бъде възприеман за превазхождащ другите съвършен политик-елитист. Тъкмо обратното: с имиджа си на работлив и трудолюбив грижещ се за проблемите на обикновения човек, стремящ се към спонтанни отговори и речи, с говорния си недостатък (неправилното изговаряне на буквата “р”) т.е. “несъвършеният” и не претендиращ за съвършеност Груевски – се оказа далеч по-естествен и с това много по-близък до средностатистическият обикновен също така несъвършеният изстрадал прехода гражданин. В представите на хората Груевски стана символ на техният отдавна “сънуван и желан отмъстител” тогава когато “неговата” полиция зрелищно арестуваше митничари и полицаи по границите хванати в получаване подкуп, когато арестуваше корумпирани лекари и данъчни инспектори, когато новините започваха със снимки от вързани дребни служители в администрцията и събиращите пътни такси по магистралите.

Хората се радваха на сладкото отмъщение което Груевски от тяхно име нанесе на всички онези които в седемнадесетгодишния преход арогантно, безочно и безнаказано ги изнудваха и ограбваха. При всичко това превърнал се в народен идол, Груевски увеличаваше заплатите и пенсиите на администрацията и пенсионерите, щедро раздаваше субсидии за дребния земеделец, безплатно и безвъзмедно подаряваше компютри на студенти...Груевски накара администрацията да издава документи за самоличност в разумни срокове, при което служителите трябваше да демонстрирърт малко по-голямо уважение към гражданите застанали чакащи пред гишето.²⁸

²⁸ Една значима част от тъйнарачената “квалифицирана общетвеност” (журналисти, интелектуалци, представителите на НПО) обаче, се опасяваха че зад фасадата на “народния

Забелязва се че ДПМНЕ наблегна на античното културно наследство отдалечавайки се по този начин от слявянството, което заедно с християнството и повеченационалното мултикултурното общество, представляват реалната основа на македонската държавност.

Неможе да се отговори аргументирано на въпроса за това дали на тези избори албанци да са гласували за македонски партии и по-специално за ДПМНЕ. Въпреки опасенията за такава възможност, все пак в никакъв случай не може да се каже че огромната подкрепа за ВМРО ДПМНЕ се дължи на гласовете на албанците. Тя е резултат на патриотичната (макар и популистката) риторика по отношение на въпроса за името с Гърция и убедеността на гражданите че тъкмо това правителство решаваше или поне се опитваше да реши някои конкретни икономически въпроси.

ДСИ и ДПА. Няма някоя по-голяма и истинска разлика в предизборните програми на албанските партии. Всъщност платформите на всичките партии и коалиции – и на македонските и на албанските политически субекти – според съдържанието приличат една на друга, всички обещаващи нови работни места, инвестиции и развитието на тъйнареченото IT-общество. Истинската политическа борба се води в публичните дебати.

Главнината на дебата между ДПА и ДСИ се развива във връзка с политическите постижения за напредъка на албанството в Македония, като ключова точка около която се концентрира полемиката е – 2001-вата година. Докато ДСИ изтъква че е партия която се е борила и преборила за унапредване правата на албанците (конфликтът в 2001 год. и Рамковата спогодба от Охрид) – дотолкова ДПА изтъква че е партия която не желае да жертва живота на албанските синове във войни, защото осъществява напредъка на албанството в

политик” спотайва се един потенциален автократ. Списанието “Фокус” на базата на сравнителен анализ използвайки метода на социолога Теодор Адорно, изследваше дали и в каква степен Никола Груевски е потенциален авторитарен политик поставящ основите за въвеждане авторитарен режим в управлението на държавата. В допълнение към изследването личността на Груевски, “Фокус” анализира 14-те ключови характеристики на фашистките режими сравнявайки ги с управлението на ВМРО ДПМНЕ. Седмичникът “Фокус” всъщност внушаваше че на практиката политиката на Груевски и ДПМНЕ остава впечатлението че има силни склонности към авторитаризма. **Виж сп. “Фокус” от 29.05.2008, стр. 18-25**

чисто политическа борба. От тук и паролите на изборните им послания. “ME NE FITIMTARË” (С НАС ПОБЕДИТЕЛИ!) – поръчва портретът на Али Ахмети от огромните билборди по площадите на Скопје, Тетово, Куманово, Гостивар, Струга, Кичево. “JUNGJATJETA”! (ЖЕЛАЯ ВИ ДЪЛЪГ ЖИВОТ т.е. ДА ВИ СЕ УДЪЛЖИ ЖИВОТА!) с това традиционно и специфично само за албанци и албански език поздравление – поздравява с вдигната ръка усмихнатият лик на Мендух Тачи от насрещния билборд в същите градове. ДПА настоява да внуши на обществеността имиджа си на истинската про-западна, про-НАТО и про-Американска партия спрямо про-Руската или про-Сръбската ДСИ.²⁹ ДПА набляга върху марксистко-ленинският идеологически произход на ядрото от политическия връх на ДСИ. ДПА показваше факсимиле от документи на бившата ЮНА на СФРЮ от които може да се разбере че ръководни кадри от ДСИ били сътрудници на тогавашното военно разузнаване.³⁰

Всъщност ДПА се възползва от това че лидерът на ДСИ Ахмети и повечето от сътрудниците му се определят като ляво-, т.е. социал-демократически ориентирани политици – за да докаже “марксистко-ленинският” им произход.

Ако се вземат пред вид думите на лидера на ДПА Мендух Тачи (на митингите в Куманово и Струга, на 25.05 и 26.05.2008, съответно) политическият сблъск между ДПА и ДСИ има и едно геополитическо измерение. Според Мендух

²⁹ Лидерът на ДПА Мендух Тачи на тези избори въведе и една новина в политическия имидж на партиите и политиците по време на тяхното участие в предизборната кампания. Именно, на митингите и срещите с гражданите той неконвенционално, в стила на американските политици (често и без сакото си и само по риза) държеше речите си и се обръщаше към публиката като се разхождаше по сцената носейки микрофона в ръцете си (на сцена без традиционната класическа трибуна).

³⁰ По време на съществуването на СФРЮ през осемдесетте години на миналия век, на Косово и в западна Македония, особено на запад в – Швейцария, Белгия, Германия, САЩ – действаше силно албанско дисидентско и полит-имигрантско движение чийто лидери, идеолози и членове се наричаха “марксист-ленинисти”. Движението търсеше и намираше подкрепата в режима на албанския тоталитарен вожд Енвер Ходжа. Поради това те бяха наричани и “Енверисти”. Тяхната идея беше да решават албанският национален въпрос върху марксистка идеология, комунистическа такава, тъйкато това беше основната държавна доктрина на която се позоваваха и СФРЮ и Албания. Лявата си, т.е. марксистко-ленинската си ориентация запазиха повечето от тези дейци даже и след демократичните промени в Албания и след разпада на СФРЮ. Тъйкато бившият комунистически режим на Тито, в по-малка или по-голяма степен контролираше политическата имиграция и дисидентите у дома чрез тайните военни и полицейски служби – съвсем възможно е някои от тогавашните противници на режима а днешни политици на Косово и в Македония по един или друг начин наистина да са били сътрудници на тези служби. **Настоящия анализ не може да потвърди истиността на тези, все пак, спекулации но ги приема и обсъжда само като възможно вероятни предпоставки за които ДПА твърди че са истинни факти.**

Тачи (Струга, 26.05.2008) всъщност на тези македонски избори били се сблъскали Москва и Вашингтон и че точно сега било дошло времето албанците да се определят в избора между запада и изтока, изтъквайки че тъкмо между тези два световни центъра се бие битката за признаване на независимостта на Косово.

От друга страна, ДПА по-директно, а ДСИ по-дипломатично но все пак и двете партии лансирят една индиректна закана по стабилността на Македония, която най-добре се отчита сублимирано в думите на Мендух Тачи: „Албанците не искат да са в Македония ако тя не е в НАТО, и затова ние се застъпваме за членство на страната в НАТО и ЕУ”

Бившият лидер на ДПА Арбен Джафери оспорва тезата на ДСИ според която войната в Македония през 2001 година била започнала за освобождението на албанците. Джафери твърди че албанците все още не били освободени. Поради това той и неговата ДПА работили на трасирането пътя за равнопоставеността на албанците с всичките граждани в Македония. Според Джафери, това *равноправие* между другото предполага и пълното прилагане на Охридската спогодба (която все още не била изцяло реализирана), възобновяване на Тетовският Университет, както и откриването нов Университет в Струга, и инвестиране 3 милиона евро в сферата на здравеопазването в същия град на Охридското езеро.

Албанският междупартиен въоръжен сблъсък всъщност не само че показва ами и изостря проблема със слабият капацитет на държавата която се оказва неспособна адекватно (институционално) да реагира и прекрати насилията.

Иначе, основната причина за острата конфронтация между ДСИ и ДПА преди всичко е борбата за власт, но тя е и сблъсък на две различни аргументации или концепции за това коя от двете партии трябва да бъде власт. ДСИ счита че партиите в Македония функционират въз етническа основа, и бидейки такива – етнически, то и победителите в двата блока (македонският и албанският) трябва да образуват правителство, без при това да се води грижа колко и дали партньорите (победителите) се “харесват” помежду си. Обратното на това е становището на ДПА която счита че отношенията на партиите на македонските албанци с македонските партии трябва да се градят въз основа на стратегическо партньорство. ДПА е стратегически партньор на ВМРО ДПМНЕ още от времето

на Любчо Георгиевски. Още от тогава партийната политика твърди че не е важно с колко депутати влиза някоя албанска партия в това стратегическо партньорство, а е важно какво ще постигне от обещаното за напредъка на албанството.

Ключовият мотив за такава ожесточена борба развихрила се между двете партии на македонските албанци, все пак се дължи на заявлението на Никола Груевски че този път ще включи релевантното представителство на македонските албанци. Тъкмо на това и се дължи отчаяната борба за победа на тези избори. Освен това този двустранен сблъсък придружен с манипулации и фалшификации на вота допринесе за маргинализацията на ДСА на Бардул Махмути, понеже партията му постигна някои резултати с които, ако не бяха нередностите, щеше да получи поне и най-малко един парламентарен мандат. За сега, и може би само в краткосрочен план, трудно ще бъде някоя друга албанска партия да се издигне над нивото на минорен политически фактор. Това е така защото имиджът на двете партии е построен според “образа и по подобие” на техните лидери. ДПА – това е Тачи! Няма ДСИ без Али Ахмети! Ако тези двама лидери се оттеглят, то тогава нито ДПА нито ДСИ ще бъдат такива каквито сега познаваме. И самото партийно членство е регрутирано според този и такъв партиен имидж. В такава ситуация би настъпила криза на партийната идентичност, засилване на най-старата албанска партия ПДП, както и на ДСА на Махмути. Политическа значимост в такава ситуация получава и бившият кмет на Гостивар Руфи Османи чието политическо реактивиране очакват и желаят множество местни но и международни фактори.

● **Партии на идеологиите или партии на етнокултурните общности?**

Партиите в македонският политически спектър реално и фактически са етнически и много малко т.е. само номинално и фиктивно идеологически. Двете по-големи партии на македонците, СДСМ и ВМРО ДПМНЕ много грижовно, преди всичко и на първо място – тачат македонизма. СДСМ – по определение, лично и институционално, систематично и системно, често тихо, притаено, но сигурно. ВМРО ДПМНЕ – шумно, борбено и френетично, показно и предизвикателно.

Декларативно и номинално ВМРО се определя за дясна и консервативна партия³¹, но по-скоро това е “лявата” СДСМ която се страхува от реформи, партия която само демагогически-авангардно декларира социалдемократия докато на практика защитава заможната бивша комунистическа номенклатура трансформирала се в днешна олигархия. В такава ситуация ДПМНЕ се оказва по-скоро народняжки-селяческо-работнически конгломерат, популистко движение с болшевишки маниери, политически субект решаващ социалните проблеми на земеделците и работниците със социалистическо-марксистки мерки на интервенционистката държава³². Няма разлика между албанските партии ДСИ и ДПА, въпреки деклариранията им за лява или дясна идеологическа ориентация. Разликата при тях е само в резултатите постигнати в процеса на борбата, въоръжена или политическа, за унапредването и целите на албанството в Македония.

- **Сянката на Велика Албания върху държавната перспектива на Македония. Възможни симптоми на зачатъците на етническата мобилизация.**

Историците албанци от Държавният университет в Тетово и Института за духовно наследство на Албанците от Скопие поискаха да бъде спряно разпространяването на “Общата и македонска енциклопедия на Македония”³³, след което да бъде написана нова обща история понеже настоящата била “пълна с лъжи за историята на албанците в странта”. Шефът на катедрата по история Веби Джемаили предупреди че ако до септември не се удовлетвори на искането им – то тогава те, заедно с колегите историци от Прищина и от Тирана, ще започнат с написването отделна енциклопедия за историята на албанците в

³¹ виж партийния документ “Доктрина” на ВМРО ДПМНЕ.

³² виж при Димитровски, З., във в. “Дневник” от 2004 и 2005, и при същия автор в сп. “Фокус” от 2006; също така и при Велиновска, М., в сп. “Фокус” от 2008; както и при Костова, Я., в сп. “Фокус” в периода от 2005 до 2008

³³ Йован Павловски, главен редактор на книгоиздателството „Ми-Ан“, публикува “Обща и македонска енциклопедия на Македония”. Той твърди че “енциклопедията била освободена од всичките фалсификации, пропаганди, както и от всичките гръцки, сръбски, албански и български цитирания на историята на Македонците”. Тъкмо за това тя била просто “история – Македоника” (Павловски, Й., в интервю за македонските медии на 21 и 22.05.2008).

Македония. Според твърденията на говорителя на ДПА, Институтът за духовното наследство на Албанците, фактически е предвесник на Академията на науките и изкуствата на албанците в Македония. Реакцията на историците, тъкмо в настоящия деликатен период за Македония и особено по средата на изборите благо казано е много симптоматична. Още повече че, както се забелязва тяхната “научна акция” се ползва с огромната подкрепа на всички албанци, без оглед коя партия предпочитат и в коя членуват.³⁴ Албанците не се отказват от постоянното полагане усилия и целенасочени действия за интензифициране политическата борба за защита на националния въпрос на една етнокултурна и народностна група в иначе повеченационалното македонско общество. Коментаторите на случая с “паралелните истории” се притесняват ако се окаже че това е само още един в поредицата проекти кои водят към регионализацията или федерализацията на Македония.³⁵

Празнуването юбилея от създаването Призренската лига, беше повод за силните притеснения и на историка д-р. Виолета Ачковска.³⁶ Както отбелязва в статията си “*Ще прославяме Призренската лига или Кресненското въстание?*”, тя не се страхува толкова от националистичната еуфория на албанците, колкото от липсата на националното чувство у мнозина македонци.³⁷ Според Ачковска “*Държавичката полека, някак си все по-очевидно влиза в ‘косовският сценарий’, който се реализира в следващата последователност: всичко започна с още едно етническо прочистване на македонците през 2001 год. (които фактически станаха бегълци в собствената си държава), след което се заявяват исканията*

³⁴ Потвърждение за тази общо-албанска подкрепа предлага списанието “Форум” от 30.05.2008, в статията “Македония - окупиранията албанска земя!” в която авторът ѝ отбелязва: “*До този извод стигнахме по време на провеждането разговори с многомина албанци*”. **Виж сп. “Форум”, от 30.05.2008, стр. 20-22**

³⁵ Една любопитност от полемиката между историците: Веби Джемаили твърди че, не са истинни фактите за Австро-турската война според които 10.000 албанци ръководени от Асан Прищина в 1912 год. дошли да плякосват Скопие, понеже те всъщност дошли да освободят града. Македонският му колега Петър Поповски, пък, твърди че “албанците искат федерализация на Македония. И то не тоските, а гегите”. **Виж сп. “Форум”, от 30.05.2008, стр. 20-22**

³⁶ **Виж на:** <http://www.kirilica.com.mk/vest.asp?id=7359>; “*Ке славиме Призренска лига или Кресненско въстание?*”, д-р Виолета Ачковска, 21.05.2008

³⁷ Както е въобичаено и стандартно за повечето от македонските анализатори на историографията неизбежно да свързват “отрицателното въздействие на българският елемент върху македонската държавност”, така и д-р. Ачковска от части направи същото във въпросната статия. В настоящия мой анализ аз не се спирам на този аспект понеже и поантата и основата на темата в разглежданата статия касаят македоно-албанските отношения.

за федерализация (автономна област западна Македония-Илирида), следи Република Илирида и на края, хоп! Още една албанска държава на Балканите!” Тя твърди че понастоящем се случва ускорена *албанизация* на западната част от Република Македония, описвайки и начините според които се осъществява: чрез механичният прилив на пришълци, с нерегулираната висока раждаемост в и без това пренаселените с албанци общини, с отказ на държавата да поиска спазване на законите регулиращи изтъкването на знамената на националностите (които и понастоящем не се спазват с нарочно пренабрегване авторитета на държавата), с фалшификации на преоброяванията, с албанизация на имената на исламизираните македонци во педагогическата евиденция, с невниманието на държавната политика във връзка с националистическата индоктринация на младите албанци, с отказа да се направи проверка кой, къде и защо не спазва законите за даването македонско гражданство...

Ачковска поантира: “от Призренската лига до днес, дългосрочно, съществува един и същ сценарий, в чието осъществяване се сменят само вътрешните играчи и външните партньори: етническо попълване на картата на Велика Албания – една държава обещана от Османската империя по време на голямата Източна криза. Затова, понастоящем започва походът за етническото попълване на Велика Албания, т.е. създаване на Етническа Албания.

Един друг аспект от изборите т.е. една особена специфика от политиката на ДПМНЕ може да се окаже пра-причината за евентуалната бъдеща (в скоро бъдеще) етническа мобилизация на албанците. Именно, ДПМНЕ включи в коалицията “За по-добра Македония” 19 политически субекта, а допълнително и с още няколко други формации договори бъдещо тясно сътрудничество. Между деветнадесетте партньора са и онези етнически партии – политическите представителства на всичките народи (с изключение на албанците) изброени в преамбюла на Конституцията³⁸: турци, роми, власи, сърби, бошняци³⁹. Ако идеята на такова съюзяване е поставяне началото на преустановяване фундаменталната етническа и политическа констелация на силите постигната със Спогодбата от

³⁸ Устав на Република Македонија, Скопје, 2001

³⁹ виж за повечетническият партиен състав на коалицията по-горе под чертата във фуснота № 1

Охрид, т.е. изместване на албанците от установения баланс между тях и македонците – то със сигурност може да се каже че Македония влиза в ситуация на сложено интензивно договаряне на държавността въз основата на различните етническо-национални искания. Естествено че в такава ситуация трябва да се очаква (ре)акцията на албанците понеже с това пренареждане те губят специфичната и специалната политическа тежест каквото имаха и която им гарантира Спогодбата от Охрид⁴⁰.

Политическият елит на македонците се стреми да докаже че Македония е унитарна държава с - веднъж моноетническа македонска нация, и веднъж с македонска нация образувана от различни етнокултурни групи и части от други нации. Това колебание потвърждава факта че става дума само за номинално определение че Македония е унитарна държава с македонска нация. На практика става дума за дълбоко поделено общество, за паралелно протичащ двуизмерен политически процес: при албанската общност, и при общността на общностите образувана от македонци, турци, сърби, роми, власи, бошняци... Впрочем и самата избирателна кампания протича паралелно а именно: партиите на македонците изобщо не ходят да митингуват и агитират в общините в “албанския регион”, и обратно – албанските партии не ходят в кампания в половината от кварталите на Скопје, в половината от Куманово, нито в Щип, Струмица, Гевгели... В Куманово, най-голямата община в Македония която албанците смятат за източната граница на албанството, масово и показно се веят държавното знаме на Република Албания заедно с партийното знаме на ДПА и ДСИ а без официалното знаме на Македония. Всъщност, знамената са окачени в една от централните улици в града която според някъква логика разделя града на две части: албанска и македонска.

⁴⁰ С Рамковата спогодба за която се пребориха (и с оръжие даже) албанците получават изключителни и специални права, и както те смятат - само за тяхната си общност - права които не важат за останалите малцинствени общности. Така те считат, че имат правото на известен начин да изключват другите с цел да запазят и уредят собствената си културна целокупност и непокътнатост. Ето защо македонците, като мнозинствената група от една страна, и останалите малцинствени групи в Македония от друга, имат интерес и мотив за политическо съюзничество, а именно да преустановят привилегираното положение на албанците.

В деня на провеждането на изборите можеше да се види как в една и съща държава едновременно протичат два паралелни процеса: **а)** в западната част на Македония включително в няколко скопски общини и части от Куманово всъщност нямаше истински избори, а война между партийни милиции в която се включи и държавната полиция, и **б)** в другата, остатъчната част от държавата където изборите минаха нормално, мирно и без инциденти.

ГЛАВА ШЕСТА: РЕЗУЛТАТИТЕ

• **Обща информация**

С решението на Претседателя на Събранието на Република Македония от 12 април 2008 година бяха разписани предсрочните парламентарни избори.

Избират се 120 депутати според пропорционалния метод. Броя на мандатите се изчислява според Д`Ондровата формула. От шестте изборателни района (ИР) се избират по 20 депутата от всеки един съответно. На тези избори се явиха общо 1540 кандидати за депутати.

Брой на гласоподаватели в:

ИР № 1: 295.917;

ИР № 2: 303.120;

ИР № 3: 288.585;

ИР № 4: 289.664;

ИР № 5: 290.101;

ИР № 6: 311.729;

Общо: 1.779.116 граждани

Поради нередности (побоища, убийство, фалшификации и манипулации) които се случиха на 1 юни, Държваната изборителна комисија касира изборите в неколку ИР и определи повторно гласуване на 15 юни 2008, а след тоа и на 29.06.2008.

На 15-ти юни 2008 година отново се гласуваше на 187 изборителни места в ИР: 1, 2 и 6 със 161.874 записани изборители.

- ИР № 1 на 28 изборителни места (ИМ) с 26.102 изборители
- ИР № 2 на 40 ИМ с 34.983 изборители
- ИР № 6 на 119 ИМ със 100.789 изборители

На 29.06.2008 година повторно се гласува на 15 ИМ в ИР 1 и ИР 6 с 14.551 изборители.

- ИЕ № 1 на 4 ИМ с 3.778 изборители,

- ИЕ № 6 на 11 ИМ с 10.773 избиратели

• Информация за ибирателният процес

- На предсрочните парламентарни избори организирани в ден неделя на 1 юни, и на повторените на 15 и 29 юни 2008 година гласуваха 1 015 164 граждани на Македония или 57,06% от имащите право на глас – 1 779 116 граждани.
- За коалицията “За по-добра Македония”, предводена от ВМРО ДПМНЕ, гласуваха 481 501 гласоподаватели или 47,43% от валидните бюлетини бяха за тази коалиция.
- Опозиционната “Сонце – коалиция за Европа” на тези избори получи 22,98% подкрепа т.е. 233 284 граждани се определиха за тази опция.
- ДСИ на Али Ахмети е победителят между няколко албански партии претендиращи за гласовете на тази етническа общност. Някогашните воюващите бойци на АНО, явяващи се и на тези избори като кандидат-депутати на партията ДСИ, спечелиха 126 522 гласа подадени от етническите албанци т.е. 12,46% от общия брой избиратели в страната.
- Управляващата ДПА на Мендух Тачи успя да се пребори за 81 556 (8,03%) гласа спечелени в ИР № 1, 2, 5 и 6.
- Губещите между албанските партии са ПДП на Абдулади Вейсели, чиято популярност се сведе на минимум, както и ДУА на Бардул Махмути които не получиха нито един депутатски мандат. ПДП получи 7 216 гласа или 0,71%, докато ДУА 6 484 т.е. 0,64%
- Партия за европейско бъдеще на Фиат Цановски получи 14 474 или 1,43% от валидните бюлетини бяха подадени за тази партия.
- Истинският губещ е ВМРО НП на бившия премиер Любчо Георгиевски която на тези избори всъщност и не участва и загуби почти всички позиции в политическият живот на Македония.

- Съответно на тези резултати, трансформирани според метода Д`хондт в мандати, състават на шестият Парламент на Събранието на Република Македония има следния вид:

	Общо избиратели: 1 779 116	Гласували: 1 015 164 (57,06%)	Валидни бюлетини: 986 992
Политически субекти	гласове	%	мандати
Коалиция за подобра Македония (ВМРО ДПМНЕ и другите)	481 501	47,43%	63
Сонце – коалиция за Европа (СДСМ и другите)	233 284	22,98%	27
ДСИ	126 522	12,46%	18
ДПА	81 556	8,03%	11
ПЕИ	14 474	1,43%	1

- Според тези данни, политическите репрезенти в Законодателният дом на Македония са представителите на 31 политически партии които на изборите се явиха в коалиции или самостоятелно.
- Според това, коалицията на ВМРО-ДПМНЕ спечели 63 депутатски места, “СОНЦЕ - Коалиция за Европа” – 27, Демократичната уния за интеграция (ДСИ) – 18, Демократичната партия на Албанците (ДПА) – 11 и Партията за европейско бъдеще (ПЕИ) – едно депутатско място. **С това приключиха предсрочните избори за депутати в Събранието на Република Македония.**

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

САЩ и НАТО имат много сериозни интереси в региона в който Македония се оказва ключовата точка в която се кръстосват тези интереси. Тъкмо на македонска почва със съдействието на Гърция, Сърбия и отчасти България, чрез правителството в Скопие, Русия може да блокира американското напредване в региона и по посоката изток – юг – югоизток.

Безпроблемното осъществяване на западните интереси повече е гарантирано в една унитарна Македония отколкото във федерализирана. Евентуалната федерализация в известна степен изтласква запада встрани прокарайки руския гръцко-сръбски “тунел” по течението на реката Вардар по оста Солун-Белград. Русия разчита на съдействието на Сърбия, Гърция, Македония и България въз основа на наклонеността на консолидираните се старите про-съветски (про-руски) елити, на панславизма и панправославието, но и разбира се на икономическите облаги за тези страни които тя предлага чрез енергийната си политика.

Рамковата спогодба от Охрид гарантира унитарността на Македония. Събарянето на този модел обаче, в настоящия контекст поставя под въпрос и самата македонска държавност. Нито една партия не е със смесен етнически състав. Образователната система и историографията са поделени, основно на македонска и албанска. Въпреки това политическият елит може, ако иска, да подсигурава безпроблемното функциониране на охридския модел.

Редица балкански политици поразяващо и дълбоко впечатлени от югославския авторитарен вожд Тито, все си мечтаят че да повторят “номера му” който в тяхна интерпретация бил осъществяван с дебело финансово изнудване на Запада щото той, Западът, имал интереса да предотврати евентуалното югославско залитане към тогавашния СССР.

За съжаление рядко кой от днешните балкански политици фанове на “титовата тарикатска игра” иска да разбере че Югославия можеше да си позволява такива маневри понеже точно такава роля ѝ беше определена в

тогавашната система на международните отношения. Нито днешните политици са Тито, нито американската подкрепа за Югославия се дължеше на “титовото тарикатско изнудване на запада”, нито системата на международните отношения е същата, нито раздробените балкански държавици имат геополитическото значение и положение каквото имаше СФРЮ в международната политика – въпреки множеството измамни прилики и сходства. Освен това по-голям е потенциалът за постигане спогодба между САЩ и Русия за тяхно взаимно глобално влияние отколкото потенциалът за структуриране на международните отношения в които и ЕС се вписва като равнопоставен субект наред с първите два фактора. От тук и по-уместно за балканските политици би било те да търсят формулата за позиционирането на своите държави в контекста на американско-руските отношения отколкото да се надяват да повторят “хитрата политика на СФРЮ”.

В края на краищата, точно в момента когато наследниците на Тито си бяха въобразили че Югославия не поради положението си и волята на силните за нейната роля, а поради силата на държавата може да изнудва Запада да налива пари в мързеливата ѝ национална икономика – изведнъж се актуализира и се изостри проблема с повече-етничността (мултикултурализма) на обществото.

Югославия бързо изчезна от политическата карта на съществуващите държави.

П Р И Л О Ж Е Н И Я

Карти на Избирателните райони

Број на гласачи: 295.917

Листи: Група избирачи - Пеце Груевски, ПДП, НДУ, ПСД, ДУА, ТМРО, ПЕИ, РССМ, ДУИ, ДНЕТ, ДПА, ТМОРО-ВЕП, Коалиција „Сонце“ предводена од СДСМ, СДПМ, Коалиција предводена од ВМРО-ДПМНЕ, Сојуз на Титовите леви сили

Општини: Карпош, Кисела Вода, Центар, Чаир, Аеродром, Сарај, Македонски Брод, Сопиште, Студеничани

Градоначалници: ВМРО-ДПМНЕ: Кисела Вода, Аеродром, Центар
СДСМ: Карпош, Сопиште; ДУИ : Чаир, Студеничани; ДПА: Сарај ВМРО-НП: Македонски Брод

Избори во 2006 година: ВМРО-ДПМНЕ (коалиција) - 7 пратеници, СДСМ (коалиција) - 5 пратеници, ДУИ – 2, ДПА - 2, ВМРО-НП – 1, НСДП – 1, ДОМ - 1

Карактеристика на ИЕ: Урбан регион

Източник: вестник “Дневник”, Скопје, 2008

ВТОРА ИЗБОРНА ЕДИНИЦА

Број на гласачи: 303.120

Листи: ПДП, НДУ, ПСД, ДУА, ТМРО, ПЕИ, РССМ, ДУИ, ДНЕТ, ДПА, ТМОРО-ВЕП, Коалиција „Сонце“ предводена од СДСМ, СДПМ Коалиција предводена од ВМРО-ДПМНЕ, Сојуз на Титови леви сили

Општини: Гази Баба, Ѓорче Петров, Чаир, Шуто Оризари, Бутел, Арачиново, Куманово, Липково, Старо Нагоричане, Чучер-Сандево

Градоначалници: ВМРО-ДПМНЕ: Гази Баба, Ѓорче Петров, Бутел; СДСМ: Куманово; ДП на Србите: Старо Нагоричане; ДУИ: Чаир, Арачиново, Липково

Независен: Чучер-Сандево

Избори во 2006 година: ВМРО-ДПМНЕ (коалиција) - 7 пратеници;

СДСМ (коалиција) 5 пратеници; ДУИ- 3; ДПА – 2; ВМРО-НП -1; НСДП – 2;

Карактеристика на ИЕ: Урбано-рурален регион

Източник: вестник “Дневник”, Скопје, 2008

Број на гласачи: 285.166 (на изборите во 2006)

Листи: ПСД, ТМРО, РССМ, ДУИ, ДНЕТ, ДПА, ТМОРО-ВЕП, Коалиција „Сонце“ предводена од СДСМ, СДПМ, Коалиција предводена од ВМРО-ДПМНЕ, Сојуз на Титови леви сили

Општини: Берово, Велес, Виноца, Градско, Делчево, Зелениково, Зрновци, Илинден, Кочани, Кратово, Крива паланка, Куманово, Карбинци, Лозово, Македонска каменица, Петровец, Пехчево, Пробиштип, Ранковце, Свети Николе, Старо Нагоричане, Чашка, Чешиново - Облешево и Штип.

Градоначалници: ВМРО-ДПМНЕ: Градско, Зрновци, Илинден, Кратово, Пехчево, Ранковце; СДСМ: Берово, Делчево, Кочани, Крива Паланка, Куманово, Лозово, Пробиштип, Штип, Карбинци; ЛДП: Велес, Чешиново-Облешево, Виноца; ВМРО-НП: Петровец, Македонска Каменица; ЛП: Свети Николе; ДП на Србите: Старо Нагоричане, Независен: Чашка, Зелениково

Избори во 2006 година: ВМРО-ДПМНЕ (коалиција) - 10 пратеници; ВМРО-НП – 2; СДСМ (коалиција) - 7 пратеници; НСДП - 1

Карактеристика на ИЕ: Земјоделско-рурален регион

Източник: вестник “Дневник”, Скопје, 2008

Број на гласачи: 285.748 (на изборите во 2006)

Листи: Група избирачи - Панчо Минов, ПСД, ТМРО, ПЕИ, ДНЕТ, ТМОРО-ВЕР, Коалиција „Сонце“ предводена од СДСМ, СДПМ, Коалиција предводена од ВМРО-ДПМНЕ, Сојуз на Титови леви сили.

Општини: Битола (дел), Богданци, Босилово, Валандово, Василево, Гевгелија, Демир Капија, Кавадарци, Конче, Кривогаштани, Могила, Неготино, Новаци, Ново Село, Прилеп, Радовиш, Росоман, Дојран, Струмица.

Градоначалници: ВМРО-ДПМНЕ: во Битола, Валандово, Конче, Могила, Новаци, Прилеп, Радовиш; СДСМ: Богданци, Босилово, Василево, Гевгелија, Демир Капија, Кривогаштани, Неготино, Ново Село, Росоман, Дојран, Струмица; Независен: Кавадарци

Избори во 2006 година: ВМРО-ДПМНЕ - 11 пратеници; ВМРО-НП – 1; СДСМ - 7 пратеници; НСДП - 1

Карактеристика на ИЕ: Земјоделско-рурален регион

Източник: вестник “Дневник”, Скопје, 2008

Број на гласачи: 290.101

Листи: ВМРО-ДП, ПСД, ДУА, ТМРО, ПЕИ, ДУИ, ДНЕТ, ДПА, ТМОРО-ВЕП, Коалиција „Сонце“ предводена од СДСМ, СДПМ, Коалиција предводена од ВМРО-ДПМНЕ

Општини: Дебарца, Битола, Вевчани, Вранешница, Демир Хисар, Долнени, Другово, Кичево, Кривогаштани, Крушево, Охрид, Пласница, Ресен, Струга

Градоначалници: ВМРО-ДПМНЕ: Вевчани; СДСМ: Дебарца, Вранешница, Демир Хисар, Долнени, Другово, Кривогаштани, Крушево, Охрид, Пласница, Ресен; Независен (подржан од ВМРО-ДПМНЕ): Кичево

Избори во 2006 година: ВМРО-ДПМНЕ (коалиција) - 8 пратеници; СДСМ (коалиција) - 6 пратеници; ДУИ - 2; ДПА - 1; ВМРО-НП - 2; НСДП - 1

Карактеристика на ИЕ: Урбано-рурален регион

Източник: вестник “Дневник”, Скопје, 2008

ШЕСТА ИЗБОРНА ЕДИНИЦА

Број на гласачи: 311.729

Листи: ПДП, НДУ, ПСД, ДУА, ТМРО, ПЕИ, РССМ, ДУИ, ДНЕТ, ДПА, Коалиција „Сонце“ предводена од СДСМ, СДПМ, Коалиција предводена од ВМРО-ДПМНЕ, Сојуз на Титови леви сили

Општини: Боговиње, Брвеница, Врапчиште, Гостивар, Дебар, Желино, Зајас, Јегуновце, Маврово - Ростуше, Осломеј, Теарце, Тетово, Центар - Жупа

Градоначалници: ВМРО-ДПМНЕ: Јегуновце; СДСМ: Маврово – Ростуше; ДУИ: Боговиње, Брвеница, Врапчиште, Гостивар, Дебар, Зајас, Осломеј, Теарце, Тетово; ДПТ: Центар Жупа; ПДП: Желино

Избори во 2006 година: ВМРО-ДПМНЕ (коалиција) – 1; пратеник СДСМ (коалиција) - 2 пратеници; ДУИ – 11; ДПА - 6

Карактеристика на ИЕ: Урбано-рурален регион

Източник: вестник “Дневник”, Скопје, 2008

БЕЛЕЖКИ ЗА АВТОРА

Горан Стойковски е доцент, доктор по политология и магистър по външна политика и национална сигурност, преподавател по политически науки в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ и Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“, български и македонски политолог, роден в Македония през 1969 г. Днес живее и работи в България.

От септември 2014 до януари 2017 г. е член на политическия кабинет на министъра на външните работи – съветник на министъра (експерт-съветник по регионална политика в Министерството на външните работи на Република България).

Автор е на повече научни разработки, специализирани анализи, изследвания и статии в областта на регионалната политика и международните отношения в това число и монографията *„Изгревът на белия полумесец – изгледи за нов турски век на Балканите“*, както и *„Македония на кръстопът“*.

Член е на Българската асоциация по политически науки.

През 2008 г. в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ защитава докторска дисертация на тема *„Перспективите на междуетническите отношения и държавното устройство в Република Македония“*.

Любителски се занимава с изобразително изкуство. Рисува живопис и икони.

Женен с две деца.

AUTHORS PROFILE

Goran Stoykovski is an Associate Professor (docent) of Political Science (PhD) and a Master in Foreign Policy and National Security, a lecturer of political science at the Plovdiv University of Paisii Hilendarski and St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo. He is a Bulgarian and Macedonian political scientist. From September 2014 to January 2017, he is a member of the Political Cabinet of the Minister of Foreign Affairs (Adviser at the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Bulgaria). He is the author of more scientific elaborations, specialized analyzes, researches and articles in the field of regional politics and international relations, including the monograph "The Dawn of the White Crescent – the Perspectives of a New Turkish Century on the Balkans" and "Macedonia at a Crossroads". He is a member of the Bulgarian Association of Political Sciences. In 2008 at the Sofia University "St. Kliment Ohridski" defended his doctoral dissertation on topic: *"The Prospects for Interethnic Relations and State Structure in the Republic of Macedonia"*. Amateurish engages in fine arts: paintings of visual arts and icons. Married with two children.

ГОЛЯМАТА ПРОМЯНА НА МАКЕДОНСКАТА РЕПУБЛИКА

Българска. Първо издание.
2021

за контакти: goranstojkovski@yahoo.com

ISBN 978-619-202-683-7